

BİR JEOPOLİTİK ALAN OLARAK UZAY: KLASİK VE ELEŞTİREL

JEOPOLİTİK BİR BAKIŞ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

UĞURCAN AKIN

GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARALIK 2021

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Serdar SAYAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda bir Güvenlik Çalışmaları Yüksek Lisans Tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa Serdar PALABIYIK

(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)

Tez Jürisi Üyeleri

Doç. Dr. Hakan Övünç ONGUR

(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler)

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN

(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Uğurcan AKIN

ÖZ

BİR JEOPOLİTİK ALAN OLARAK UZAY: KLASİK VE ELEŞTİREL JEOPOLİTİK BİR BAKIŞ

AKIN, Uğurcan

Yüksek Lisans, Güvenlik Çalışmaları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Serdar PALABIYIK

21. yüzyıl modern dünyasının temelini oluşturan uzay ve uydular özellikle son yıllarda farklı aktörlerin de faaliyet gösterdiği son derece kompleks bir alan halini almıştır. Siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevresel birçok sektör için son derece gerekli kaynakları bünyesinde barındıran uzay alanı, çok yönlü bir yaklaşım çerçevesinde incelenmesi gereken kapsamlı bir konudur. Bu çalışmada uzayın jeopolitik bir alan olduğu hipotezini temel alarak bu alanın nasıl belirlendiğini klasik ve eleştirel jeopolitik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilecektir. Klasik jeopolitik yaklaşımların uzayı dünya üzerindeki rekabetin – kara, deniz ve havadan sonra – dördüncü boyutu olarak gören alansallaştırmasının aksine, çalışma eleştirel jeopolitik yaklaşımların klasik kurama getirdiği beş konu başlığı olan devlet mitinin eleştirisi, alansallaştırma, sınır mitinin eleştirisi, söylemsel tekilliğin eleştirisi ve bilgi-iktidar yaklaşımı çerçevesinde uzayın çok aktörlü, muğlak sınırları olan *sui generis* bir alan olduğunu iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Çalışmaları, Eleştirel Jeopolitik, Uzay Jeopolitiği, Jeopolitik Söylem, Söylem Analizi.

ABSTRACT

OUTER SPACE AS A GEOPOLITICAL SPACE: A CLASSICAL AND CRITICAL GEOPOLITICAL PERSPECTIVE

AKIN, Uğurcan

Master of Arts, Security Studies

Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa Serdar PALABIYIK

Outer space, providing the basis technology for 21th century modern World, had become an utmost complex area where myriad of actors are active recent years. Outer space is containing very essential sources crucial for myriad of sectors including political, economical, social, military and environment. Because of this issue outer space need to be examined with multifaceted approaches. This study, while acknowledging the hypothesis that outer space is a geopolitical territory, will examine the outer space with both classical and critical geopolitical theories. Despite the classical geopolitical approaches that territorializing and evaluating outer space domain as the fourth dimension of global conflict -after land, sea and air- this study will use five main criticisms of critical geopolitical approaches to classical theory -criticism of state myth, territorialization, criticism of boundry myth, criticism of discursive singularity and power-knowledge approach- and asserts that outer space is a *sui generis* area with myriad of actors and ambiguous boundaries.

Keywords: Security Studies, Critical Geopolitics, Outer Space Geopolitics, Geopolitical Discourse, Discourse Analysis.

TEŞEKKÜR

İyi bir insan olmam için ellerinden gelen her Şeyi yapan ve yapmaya devam eden annem Belgin AKIN ve babam Niyazi AKIN'a;

Bana her zaman destek olan ve dostlarım oldukları için minnettar olduğum Borahan GÜNVER ve Hüseyin Utku ASLAN'a;

Ve bana her zaman yardımcı olan tez danışmanım Mustafa Serdar PALABIYIK'a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
BÖLÜM II: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Eleştirel Jeopolitik Neyi Eleştirir?.....	9
2.2. Klasik Jeopolitik Kuramlar ve Dünya Hakimiyeti Arayışı.....	13
2.2.a. Kara Hâkimiyet Teorisi.....	14
2.2.b. Deniz Hâkimiyet Teorisi.....	16
2.2.c. Hava Hâkimiyet Teorisi.....	17
2.2.d. Uzay Hâkimiyet Teorisi.....	19
2.3. Jeopolitik Söylem.....	22
2.3.a. Uygarlık Jeopolitiği.....	25
2.3.b. Doğallaştırılmış Jeopolitik.....	26
2.3.c. İdeolojik Jeopolitik.....	28
2.4. Eleştirel Jeopolitik Bakış Açısıyla Bir Jeopolitik Özne Olarak Uzay Uzay.....	30
BÖLÜM III: UZAY POLİTİKALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KLASİK JEOPOLİTİK KURAMLAR.....	35

3.1. Uzay Çağının Tarihsel Gelişimi.....	35
3.2. Uzay Politikalarının Dönemlere Ayrılması.....	38
3.2.a. 1991'e Kadar Uzay Politikaları.....	39
3.2.b. 1991 Sonrası Uzay Politikaları.....	52
3.2.b.i. Siyasi Sektör.....	52
3.2.b.ii. Askeri Sektör.....	54
3.2.b.iii. Ekonomik Sektör.....	57
3.2.b.iv. Toplumsal Sektör.....	59
3.2.b.v. Çevresel Sektör.....	60
3.3. Klasik Jeopolitik Teoriler ve Uzay.....	62
3.3.a. Medeniyetçi Jeopolitik.....	63
3.3.b. Uygarlık Jeopolitiği.....	66
3.3.c. İdeolojik Jeopolitik.....	68
3.3.d. Değerlendirme.....	69
BÖLÜM IV: ELEŞTİREL JEOPOLİTİK VE UZAY.....	71
4.1. Devlet Mitinin Eleştirisi.....	71
4.2. Sınır Mitinin Eleştirisi ve Alansallaştırma.....	78
4.2.a. Hava Sahası ve Uzay Sınırı.....	79
4.2.b. Yörünge.....	82
4.2.c. Ay ve Diğer Gök Cisimleri.....	84
4.3. Söylemsel Tekillik'in Eleştirisi.....	88
4.3.a. Pratik Jeopolitik.....	89
4.3.b. Formel Jeopolitik.....	91
4.3.c. Popüler Jeopolitik.....	94

4.3.d. Uzaya İlişkin Söylemsel Çoğulluk.....	96
4.4. Bilgi-Güç Ekseni.....	98
BÖLÜM V: SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	109

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Lagrange Denge Noktaları.....	20
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ABM: Anti Ballistic Missile (Anti Balistik Füze)

ASAT: Anti Sattelite Weapon (Anti Uydu Silahı)

BM: Birleşmiş Milletler

COPUOS: Committe on the Peaceful Uses of Outer Space (Dış Uzayın Barışçıl Kullanımına İlişkin Komite)

DART: Double Asteroid Redirection Test (Çift Asteroid Yön Değiştirme Testi)

ESA: European Space Agency (Avrupa Uzay Ajansı)

GLONASS: Globalnaya Navigatsionnaya Sputnikovaya (Global Uydu Navigasyon Sistemi)

GMES: Global Monitoring For Environment and Security (Çevre ve Güvenlik İçin Küresel İzleme)

GPS: Global Positioning System (Küresel Konumlama Sistemi)

GSO: Geo-Synchronous Orbit (Yer Sabit Yörünge)

ITU: International Telecommunication Union (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği)

LEO: Low-Earth Orbit (Alçak Dünya Yörüngesi)

MEO: Medium-Earth Orbit (Orta Dünya Yörüngesi)

NASA: National Aeronautics and Space Administration (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi)

NEO: Near Earth Object (Dünya'ya Yakın Cisimler)

OST: Outer Space Treaty (Dış Uzay Anlaşması)

PPWT: Draft Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Space, the Threat or Use of Force Against Space Objects (Uzaya Silah Yerleştirilmesinin, Uzay Cisimlerine Karşı Tehdit veya Kuvvet Kullanımının Önlenmesine Dair Anlaşma Taslağı)

PTBT: Partial Test Ban Treaty (Kısmi Test Yasağı Anlaşması)

REC: Res Extra Commercium

RCH: Res Communis Humanitatis

RLV: Reusable Launch Vehicle (Yeniden Kullanılabilir Fırlatma Aracı)

SALT: Strategic Arms Limitation Treaty (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması)

SDI: Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Girişimi)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

BÖLÜM I

GİRİŞ

Son yıllarda siyasi, ekonomik, toplumsal ve ekolojik birçok konunun merkezinde bulunan uzay kendine has özelliklere sahip yeni bir jeopolitik alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alan yeryüzündeki kara, deniz ve hava sahalarından farklı olarak kesin ve net sınırlara sahip olmayan, bununla beraber modern dünyanın bütün toplumsal, bilişimsel ve ekonomik devamlılığını sağlayan çok değerli araçları yani uyduları barındıran bir alandır. Bu sebeple siyaset dışı kalması beklenen ve bütün insanlığın ortak alanı olma potansiyelini barındıran uzay, küresel ve devletlerarası ilişkilerin odağı olmaya başlamıştır. Bu sebeple uzaya ilişkin iş birliği odaklı yaklaşımların yanı sıra, çatışmacı, çıkar hesabına dayanan politikalar da ortaya çıkmış ve bu politikalar çerçevesinde uzay alansallaştırılarak hem uluslararası ilişkilerin hem de jeopolitik yaklaşımların konusu haline gelmeye başlamıştır.

Uzayı bu kadar önemli yapan ve sosyal bilimler disiplinleri tarafından da incelenmesini gerekli kılan en önemli sebep, bu alanın mesafe olarak insanlardan uzakta olsa da, toplumun pek çok önemli dinamiğinin temelini barındırmasıdır yani bir başka ifadeyle bilişimsel bilginin önemli kaynak merkezlerinden birini oluşturmasıdır. Devletler ve diğer aktörler de bilginin sahip olduğu gücün farkında olarak bu alanı kendi çıkarları çerçevesinde alansallaştırmaya çalışmaktadırlar. Fakat uzay kendine has dinamikleri ve dünyadan uzaklığı sebebi ile yerkürede olduğu gibi alansallaştırılamamıştır. Bu noktada uzaydaki sınırların ve alanların belirsizliği göz önüne alınarak ve küresel yönetişimde etkili olan aktörlerin bu belirsiz alandaki politikalarını ve bu alanı nasıl alansallaştırdıklarını incelemek uzayı sosyal bilimler açısından anlamak için güzel bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplini ile uzayı anlamlandırmak için disiplinin iki klasik eğilimi, yani realist ve liberal bakış açıları ile başlamak yerinde olacaktır. Uzayın realist kuram açısından değerlendirildiği üzere devletlerarası rekabetin yansıdığı anarşik bir alan mı olduğu, yoksa liberal kuram açısından değerlendirildiği üzere dünyada iş birliğini harekete geçirecek ve Kant'ın 'devamlı barış' (*perpetual peace*) hipotezinin gerçekleşeceği bir alan mı olduğu soruları bu iki eğilimin çatışan görüşlerini ortaya koyan sorulardır. Çatışmanın ve iş birliğinin hangi konularda ortaya çıktıkları ve uzaydaki hangi şartların bu konuları güçlendirdiğini veya zayıflattığını incelerken bu çalışma uluslararası ilişkilerin alt disiplini olan jeopolitik disiplininin klasik ve eleştirel yaklaşımlarını kullanacaktır. Bu noktada çalışma uzayın hem çatışmacı hem de işbirliğine dayalı bir yapısı olduğunu iddia etmektedir.

Jeopolitik kuramlar ile uzayı incelemek için sorulacak ilk soru 'uzay jeopolitik bir alan mıdır?' olacaktır. Jeopolitik, üzerinde anlaşılan kesin bir tanım olmamakla beraber, en basit hali ile devletlerin coğrafyaları ile siyasetleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Tuathail & Agnew 1992, 79). Uzay dünya coğrafyasına dair bir alan değildir fakat coğrafya ile yakından ilişkilidir. Uzaydaki fırsatlar ve tehditler uzayı dünya coğrafyasının bir tamamlayıcısı haline getirmektedir. Bugün devletler ve diğer aktörler uzaydan elde ettikleri bilgiler ile sınır güvenliklerini pekiştirmekte, küresel ısınma ve çevre sorunları gibi konuları gözlemleyerek önlemler almakta, askeri istihbarat ve iletişimi engelleyici silahlar ile yerkürede gerçekleşen çatışmalarda üstün konuma gelebilmektedirler. Uzay ve yeryüzü arasındaki bu bağımlılıklar göz önüne alınarak çalışma uzayın jeopolitik bir alan olduğunu iddia etmektedir. Bunlardan farklı olarak uzaydaki doğal kaynaklara sahip asteroidlerin ve gezegenlerin politik ve ekonomik durumları da jeopolitik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Uzaydaki doğal kaynakların kullanımı, hukuki ve siyasi olarak uzayın insanoğlunun yararına

kullanılması gerekliliği çerçevesinde ele alınsa da bu kaynakların elde edilmesine ilişkin faaliyetlerin devletler arası rekabet ve iş birliği ekseninde nasıl sonuçlar barındıracağı ve bu kaynakların nasıl alansallaştırılmaya çalışıldığı jeopolitik kuramların değerlendirebileceği bir konu olmaktadır. Bu alanın sınırlarının nasıl belirlendiği ve bu sınırların ne anlam ifade ettiği de yine jeopolitik yaklaşımlarla açıklanabilir.

Bu tezin birinci hipotezi uzayın bir jeopolitik özne olduğudur. Uzay dünya açısından değerlendirildiğinde muazzam derecede büyük ve bilinmez bir alan olsa da, dünya devletleri ve devlet dışı aktörleri uzayı belli bir alana kadar ulaşılabilir ve toplumlar nezdinde görünür kılmışlardır. Bu yönüyle uzay aslında dünya jeopolitiğinin bir öznesi haline gelmiştir. Tezin ikinci hipotezi bilhassa klasik jeopolitiğin kuramsal yaklaşımlarının (kara, deniz, hava ve astropolitik yaklaşımlar) ve üç jeopolitik söylemin (uygarlık, doğallaştırılmış, ideolojik jeopolitik söylem) uzayı daha çok dünya üzerindeki üç temel sahanın (kara, deniz ve hava) dördüncü boyutu olarak kuramsallaştırdıklarıdır. Diğer bir deyişle, klasik jeopolitik uzayı nev-i şahsına münhasır bir alan olarak alansallaştırmak yerine, dünyanın bir uzantısı ve dolayısıyla devletlerin – diğer üç saha üzerinde olduğu gibi – üzerinde rekabet ettikleri bir alan olarak alansallaştırmaktadır. Tezin üçüncü hipotezi ise eleştirel jeopolitik yaklaşımlar çerçevesinde klasik jeopolitiğin devlet merkezli, kesin ve net fiziksel sınırlara odaklanan, coğrafyanın siyaseti etkilediğine dair tek taraflı söylemini eleştirerek uzayın devlet ve devlet dışı aktörlerce, muğlak sınırları dikkate alınarak, uzaydaki fırsatlar ve uzaydan gelebilecek tehditleri bir söylem olarak kullanarak bilgi-iktidar ilişkisinin yeniden kurgulandığını iddia etmektedir. Diğer bir deyişle, eleştirel jeopolitik perspektifinden uzay aslında devletler arası rekabetin dördüncü boyutu olacak kadar kontrol edilebilir bir alan olarak değil, nev-i şahsına münhasır ve doğası

gereği sürekli olarak alanbozumu (*detrterritorialization*) ve alan yapımı (*reterritorialization*) süreçlerine maruz kalan bir alan olarak değeriendirilmektedir. Bu yönüyle çalışma, jeopolitik yaklaşımlar ve söylemler çerçevesinde uzayın sadece klasik yaklaşımlarda olduğu gibi anarşik ve çatışmanın başat olduğu bir alandan ziyade devlet ve devlet-dışı aktörlerin karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olduğu çatışma ve işbirliği dinamiklerini homojen bir biçimde barındıran bir alan olduğunu iddia etmektedir.

Uzayın klasik ve eleştirel jeopolitik yaklaşımlar tarafından nasıl alansallaştırıldığını sorgulayan bu tezde yöntem olarak söylem analizi kullanılacaktır. En yalın hali ile söylem analizi; bir konuya ilişkin metinde veya konuşmada kullanılan dilin detaylı olarak analiz edilmesidir. Bu analiz söylenen kelimelere değil bu kelimeler tarafından yaratılan karşılıklı etkileşime odaklanır. Söylem ile yaratılan bu etkileşim objektif değildir ve bu yönüyle aktörlere, zamana ve konjoktüre göre farklılık göstermektedir. Küresel yönetişimin dinamikleri değıştikçe benzer jeopolitik söylemler de farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu noktada bir söylemin barındırdığı anlamlar gösterilen ile gösterenin kendi aralarındaki sübjektif ilişkisi anlaşılarak belirlenebilir. Farklı disiplinler tarafından kullanılan söylem analizi yöntemi jeopolitik yaklaşımlar içinde eleştirel jeopolitik tarafından kullanılmaktadır. Eleştirel jeopolitik söylem bilgi ve iktidarın birbirinden ayrılamaz bir bütün olduğunu ve coğrafyaya ait verilerin de siyasetin eylemlerine evrilmesi halinde asla objektif, apolitik ve ideolojiden bağımsız olamayacağını söylemektedir (Ar 2020, 384). Coğrafya ve iktidar arasındaki ilişkiyi tarihsel bir bağlamda inceleyerek coğrafi bilginin siyasi elitlerce belirlenen ve iktidarın üretiminde ve yeniden üretiminde kullanılan bir araç olduğunu iddia eder. Böylece klasik jeopolitiğin tek taraflı kurduğu coğrafya-siyaset ilişkisini karşılıklı olarak kurar.

Bu yaklaşımı temel alarak bu çalışma uzay alanının ve bu alan üzerinde üretilen bilginin uzaya ilişkin farklı aktörlerce nasıl inşa edildiğini ve kullanıldığını bu aktörlerin söylemleri çerçevesinde inceleyecektir. Çalışmanın temel kaynaklarını 2018 ile 2021 yılları arasında uzaya ilişkin farklı devlet ve devlet dışı aktörlerce yapılan açıklamalar, haberler ve bilimsel çalışmalar oluşturacaktır. Bu kaynakları sivil uzay ajanslarının bildirimleri ve amaçlarını içeren metinler, alanla ilgili askeri faaliyetlerde bulunan kuruluşların söylemleri, devletler tarafından uzaya ilişkin kararname ve kanunlar, uzaya ilişkin uluslararası kuruluşların amaçları ve uzaya ilişkin uluslararası anlaşma metinleri, özel teşebbüslerin açıklamaları ve bilimsel faaliyetleri ve farklı medya kanallarınca yayınlanan uzaya ilişkin haberler oluşturmaktadır.

Tezin ilk bölümü jeopolitik yaklaşımların teorik çerçevesini açıklayacaktır. Eleştirel jeopolitik yaklaşım çerçevesinde alansallaştırmanın nasıl yapıldığını inceleyecek olan bu bölümün ilk kısmı eleştirel jeopolitiğin ne olduğunu, neyi eleştirdiğini ve bu yaklaşımın temel argümanlarının neler olduğunu açıklayacaktır. Teori kısmının ikinci bölümü ise eleştirel jeopolitiğin eleştiri konusu olan üç jeopolitik söylemi ve hâkimiyet teorilerini açıklayacaktır. Teori kısmının son bölümü ise ‘jeopolitik söylemin’ ne olduğunu ve klasik yaklaşımların hangi söylemlere dayanarak coğrafya ve alan ile ilişkimizi kurduğunu inceleyecektir.

Bu teorik çerçeveden sonra tezin ikinci ana başlığı uzay politikalarının tarihsel gelişimi ve klasik jeopolitik yaklaşımların uzayı nasıl jeopolitik bir alan olarak tanımladıklarını inceleyecektir. Bu bölümün ilk iki alt bölümü Soğuk Savaş öncesi ve sonrası uzay politikalarının dönemselsel farklılıklar çerçevesinde tarihsel arka planını açıklayacaktır. Sonraki alt bölümde üç jeopolitik söylem tarafından uzayın nasıl alansallaştırıldığı incelenecektir. Bu sayede bu söylemlerin geleneksel aktörlerce jeopolitik bir özne haline getirilen uzayın günümüzdeki çok boyutlu alan kurgusunu ne derece

açıklayabildiğine ve hangi konularda yetersiz kaldığına bakılacaktır. Aslında ilk ikisi (medeniyetçi ve doğallaştırılmış jeopolitik söylem) uzay çağı başlamadan önce yaratılmış olan üç farklı jeopolitik söylemin (üçüncüsü ideolojik jeopolitik söylem) bugün de uzayı alansallaştırmakta nasıl kullanıldıkları açıklanmaya çalışılacaktır.

Tezin son ana başlığında eleştirel jeopolitiğin temel tartışma konularını oluşturan devlet miti, alansallaştırma, sınır miti, söylemsel tekilliğin eleştirisi ve bilgi-iktidar eksenini çerçevesinde günümüz uzay politikalarının jeopolitik ile ilişkisi incelenecektir.

Bu bölümün ilk alt başlığında uzayın sadece dış politika aktörlerince tanımlanan bir alan olmadığını ve devletlere ek olarak diğer aktörlerin de bu alana ilişkin söylem ve bilgi üretme gücüne sahip olduğu gösterilecektir. Uzayda devletler ile diğer aktörler arasında nasıl bir bağlantı olduğu ve devlet dışı aktörlerin ne derece özerk politikalar üretme kapasitesine sahip olduğuna bakılacaktır.

İkinci alt başlık uzayda alansallaştırma ve sınır tartışmalarına yer verecektir. Bu noktada uzayın sınırlarının nasıl belirlendiği ve uzayın hukuki ve siyasi açıdan nasıl alansallaştırıldığı açıklandıktan sonra, bu alansallaştırmayı yapan aktörlerce uygulanan sınır ve alan pratiklerinin, tanımlanan uluslararası kurallar ile ne derece örtüştüğüne bakılacaktır. Bu bölüm özelinde sınır ve alan yaratma faaliyetlerinin gerçek sınırlar olmaktan öte, toplumların zihniyetine yaratılan soyut sınırlar olduğu fikri üzerinde durulacaktır.

Uzayda yaratılan söylemin çatışmacı mı, yoksa iş birliğine dayalı mı olduğunu inceleyecek olan üçüncü alt başlık sadece devletlerin değil fakat diğer aktörlerin de uzayda yarattıkları söylemleri analiz edecektir. Bu sayede anarşi ve iş birliği pratiklerinin bu alanda söylem üretme kapasitesine sahip aktörlerce farklı algılandığı gösterilecektir. Bu noktada devletin bilgiyi yaratan tek bir aktör olmadığı ve

akademi/bilimsel kuruluşlar ile kitle medya araçlarının da uzaydaki bilginin üretiminde güç sahibi olduğu açıklanacaktır. Diğer bir deyişle, aktörler bakımından üç kategori altında ele alınan (formel, pratik ve popüler jeopolitik söylem) farklı söylemlerin klasik yaklaşımların söylemsel tekilliğine nasıl alternatifler ürettikleri üzerinde durulacaktır.

Bilgi-iktidar ekseninde çerçevesinde uzay üzerinden üretilen bilginin iktidarla ilişkisi son alt başlığın konusunu oluşturacaktır. Sadece devlet tarafından üretilen ve elde edilen bilginin etkileri değil aynı zamanda bu alanda bilimsel faaliyetlerde bulunarak veri toplayan diğer aktörlerin elde ettikleri bilgileri nasıl araçsallaştırdıkları bu alt bölümde tartışılacaktır.

Eleştirel jeopolitik tarafından klasik yaklaşımlara getirilen bu eleştiri başlıkları çerçevesinde çalışma, uzaya ilişkin devlet merkezli jeopolitik bakış açısını genişleterek devlet-dışı ve dış politika dışındaki konuların bu alandaki konumunu inceleyecektir

Uzaya ilişkin akademik bir çalışma yapmak ve bu çalışmayı jeopolitik gibi uzaya görece uzak bir alan üzerinden teorik hale getirmeye çalışmak Jacques Derrida'nın '*pharmakon*' olarak tanımladığı problemi andırmaktadır (Derrida 1981, 128). '*Pharmakon*' tabiri Derrida tarafından hem ilaç hem de zehir anlamına gelen bir kelime oyununu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yönüyle uzay ile jeopolitik arasında bir ilişki kurmak, konunun çok yönlü ve ayakları yere basan bir şekilde kuramsallaştırılmasına ve bu alanda çalışma yapacak kişiler için farklı bir bakış açısı yaratılmasına vesile olabileceken, aynı zamanda uzaya ilişkin politikaların dağınık bir şekilde sıralandığı ve okuması son derece bilgilendirici ve ufuk açıcı olsa da akademik yönü zayıf bir çalışma da ortaya çıkarabilme riskini barındırmaktadır. Zira

konu siyaset ve uluslararası ilişkilerin bir konusu olduğu kadar son derece teknik ve hukuki boyutları da olan bir konudur. Daha da büyük bir problem uzaya ilişkin söylemlerin bilimkurgu yönü ağır basacak ve akademik olmaktan ziyade edebi olarak keyif verebilecek bir anlatı ortaya çıkarabilme ihtimalidir. Bundan kaçmaya çalışırken de metin çok teknik bir hal alarak, eleştirel yönünü kaybetme riskini barındırabilmektedir. Bu çalışmanın ilk zorluğunu bu teşkil etmektedir.

Kaynaklara ilişkin olan bir diğer zorluk ise uzaya ilişkin jeopolitik ve uluslararası ilişkiler literatürünün uluslararası ilişkilerin diğer alanlarına kıyasla son derece kısıtlı olmasıdır. Ayrıca bu alana ilişkin çalışmaların çok büyük bir kısmının mühendislik ve matematik disiplinlere ilişkin olması da çok yoğun bir kaynak taramasını zorunlu kılmıştır. Elde edilen bazı kaynaklar da her ne kadar değerli bilgiler içerseler de çalışmanın ele aldığı teorik perspektife uymadıkları için kullanılamamıştır.

Tüm zorluklara rağmen uzayın jeopolitik açıdan nasıl alansallaştırıldığını analiz etmeye çalışan bu çalışma eleştirel jeopolitik yaklaşımları kullanması ile alanı domine eden klasik jeopolitik analizlerin ötesine geçmeyi amaçlamıştır. Uzay dünya üzerindeki rekabetin farklı bir alanı olarak kavramsallaştırılamayacak kadar büyük, muğlak ve insan-ötesi bir alandır; dolayısıyla insanın uzayı alansallaştırması ister istemez sınırlı bir alansallaştırma olacaktır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE: ELEŞTİREL JEOPOLİTİK VE

UZAY

Eleştirel Jeopolitik ilk kez 1980’li yıllarda iki eleştirel coğrafyacı olan Gearoid O’Tuathail ve Simon Dalby tarafından tanımlanmıştır. Eleştirel jeopolitik amacı ve özü itibari ile 1960’lı yıllardan itibaren sosyal bilimlerin neredeyse tamamında görülen ‘eleştirel dönüş’ (*critical turn*) eğiliminden etkilenmiştir. Nasıl ki genel olarak eleştirel teori her kuramsal yaklaşımın aslında belli bir amaç için yaratıldığını ve belli bir sistemin düşünsel altyapısını oluşturduğu eleştirisinden hareketle ilerliyorsa, eleştirel jeopolitik coğrafya ve alan ile insanın ilişkisinin her kurgulanışının aslında belirli bir iktidar odağı tarafından ve belirli bir amaç için yapıldığını ileri sürmektedir. Eleştirel jeopolitik en yalın hali ile farklı dönemlerin farklı jeopolitik birer söyleme sahip olduğu fikri ile jeopolitiği genel geçer bir disiplin olarak görmek yerine, Cox’un tabiri ile ‘bir amaç’ olarak (Cox 1981, 128) siyasi karar vericilere ve jeopolitik bilgiyi üretenlere politikalarını üretme konusunda ideolojik ve bilimsel temeller sağlayan bir araç olarak görmektedir. Özetle eleştirel jeopolitik kavramsal açıdan ideolojiyi merkeze alarak ve iktidarın söylemsel pratiklerini araçsallaştırarak jeopolitik bilgi üretimini nasıl sürdürdüğünü inceler (Ar 2020, 279).

2.1. Eleştirel Jeopolitik Neyi Eleştirir?

Eleştirel jeopolitik için jeopolitik kavramı dünya politikasında alanlar yaratan coğrafi temsiller ve pratiklerdir (Dalby & Tuathail 1998, 2). Jeopolitiği tarafsız ve objektif bir pratik olarak görmek yerine eleştirel jeopolitik, jeopolitiğin kendisinin coğrafya ve politika ilişkisinin söylemsel kurgusu olduğunu iddia eder; gücün sosyal olarak yeniden üretildiğini ve politik ekonominin içine karışmış bir bağlamsallığa

sahip olduğunu ileri sürer. Jeopolitiği dünya politikasının bir gerçekliğinden ziyade sosyal, kültürel ve siyasi bir pratik olarak ele alan birçok farklı disipline ait eleştirel yaklaşımlar vardır. Bu yönüyle eleştirel jeopolitik tıpkı eleştirel teori gibi topyekûn bir teori değildir. Eleştirel jeopolitik pozitivist/klasik jeopolitik kuramların sahip olduğunu iddia ettiği objektif ve tekil yaklaşımı bozar. Eleştirel jeopolitiğin farklı varyantları, jeopolitik bilginin üretilişini ve bilgi-iktidar ilişkisini farklı açılardan inceler. Örnek vermek gerekirse feminist jeopolitik klasik jeopolitik yaklaşımı eleştirirken bu sınır yaratma eyleminin ve devletlere meşruiyet sağlama biçiminin ataerkil bir güç ilişkisini barındırdığını dile getirirken (Sharp 2021, 991) Marksist yaklaşım klasik jeopolitiğin alan yaratma siyasetini sınıfsal bir güç mücadelesi üzerinden okumaktadır (Guzzini 2011, 2). Tüm bu farklı varyantlar ise klasik jeopolitiği beş noktada eleştirmektedir.

İlk olarak jeopolitik dediğimiz mefhum akıllı adamların devlet yönetimine ilişkin jeopolitik geleneğinden farklı olarak daha geniş bir kültürel fenomen olarak algılanmalıdır. Yirminci yüzyıldaki geleneksel yaklaşımda jeopolitik büyük devletlerce yapılacak siyaseti analiz etmek için bir bilgi/güç merceği görevi görmekteydi (Tuathail 2000, 166). Siyasi coğrafya bütün dış politika pratiklerini kapsadığından jeopolitik sadece devlet yönetimi olarak değil, devlet yönetiminin hem maddi, hem de temsili uzamsal pratiklerini içermelidir. Bunun sonucu olarak jeopolitiğe ilişkin eleştirel bir yaklaşım devlete ait kültürel mitlere dayanmalıdır (Dalby and Tuathail 1998, 3). Benedict Anderson'un 'hayali cemaatler' olarak tanımladığı devleti ve devletin 'hayal' edilen jeopolitik konumunu temel almalıdır, devletten kaynaklanmalı ve her şeyden önce devletin çıkarlarına hizmet etmelidir (Anderson 2015, 178). Bu mitler ve kurucu hikâyeler devletin kendi sınırları içinde bütüncül bir topluluk kurmasına imkân sağlar. Devlet dediğimiz yapı bu sayede kendi

içindeki birbirine benzemeyenleri bir potada eriterek tek bir kimlik yaratır. Bu kimlik ile kendine ait sınırlar yaratarak ‘içerisi/dışarısı’ gibi ikilikler yaratır. Özetle tek bir ulus yaratma amacına sahip bu milliyetçi pratikler, ulusal bir zaman-mekân yaratmak, hayali bir cemaat projeksiyonu oluşturmak, yaratılan ulusal zaman-mekânı homojen hale getirmek ve tarihin pedagojik hale getirilmesi gibi pratikleri kapsar. Jeopolitik, ‘ulus tahayyülünün’ (*imagi-nation*) bu üç unsurunu kapsayan ve sürekli olarak yeniden üreten bir bilgi üretim sürecidir (Dalby and Tuathail 1998, 2).

Eleştirel jeopolitiği klasik jeopolitikten ayıran ikinci temel nokta, eleştirel jeopolitiğin devletlerin gündelik hayatını karakterize eden sınır-çizme pratiklerine ve performanslarına özel bir ilgi ile yaklaşmasıdır. Geleneksel coğrafya ve klasik jeopolitiğin aksine hem devletlerin sınırlarını belirleyen somut sınırlar, hem de bunu bir sınır olarak tanımlayan kavramsal sınırlar (güvenli ‘içerisi’ ile anarşik ‘dışarısı’) eleştirel jeopolitiğin sorunsallaştırdığı konulardır. Eleştirel jeopolitik devletin ‘dışını’ değil içeriği ve dışarıyı, burayı ve ötesini, yerel ve yabancı olan gibi ikiliklerin yaratıldığı sınırların inşasını inceler (Dalby and Tuathail 1998, 4).

Sınırların yarattığı ‘ben’ ve ‘öteki’ ayrımı devletlerin kimliklerini sürekli olarak yeniden tanımlamalarını gerektirdiği için devletlerin yabancı ile yerel arasında kurduğu sınır ve ilişki onların dış politika davranışlarını da şekillendirir. Yani özetle dış politika bir nevi sınır yaratan ve iktidar temelli siyasi bir eylemdir. Bu sadece devletin coğrafi sınırlarını değil, kültürel sınırlarını da kapsamaktadır (Dalby and Tuathail 1998, 4). Örneğin Soğuk Savaş döneminde SSCB ile ABD arasındaki jeopolitik mücadele etki alanlarındaki kimliklerin de tarafların kendi ‘içerisine’ kültürel ve siyasi olarak entegre edilmeye çalışıldığı bir mücadele olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle jeopolitik sadece haritalardaki sınırlara değil bu sınırlar arasındaki anlamlara da bakmaktadır.

Üçüncü olarak eleştirel jeopolitik, jeopolitik söylemin tekil değil, söylemi üretenler dikkate alındığında çoğul bir söylem olduğunu söyler. Jeopolitiğin geleneksel düşüncesinin danışmanlar ve liderler tarafından sürdürülen bir devlet işi olduğu fikrini inkar etmeyen eleştirel jeopolitik bu yaklaşıma jeopolitiğin aynı zamanda geniş bir sosyal ve kültürel olgu olduğu fikrini de ekler. Jeopolitik yaklaşım bu yönüyle geleneksel görüşün iddia ettiğinin aksine objektif ve devlet merkezli değil merkezi olmayan elitist ve popüler ifadelerin bir bütünüdür (Dalby and Tuathail 1998, 4).

Bu noktada eleştirel jeopolitik üç farklı jeopolitik söylemden bahseder. Pratik jeopolitik devlet liderlerini ve dış politika bürokrasisini kapsar. Formel jeopolitik devletle ilişkili akademik ve stratejik toplulukları kapsar; üniversite ve düşünce kuruluşlarında üretilen bilgi formel jeopolitik söylemin konusunu oluşturur. Popüler jeopolitik ise görsel ve yazılı basın ile dergiler, romanlar ve filmler gibi ulus aşan popüler kültür öğelerini kapsar. Birbirinden farklı olan bu üç jeopolitik söylem birbirlerinden farklı üretim, dağıtım ve tüketim mekanizmalarına sahiptir. Hepsi birlikte düşünüldüğünde bu söylemler bütünü; belli bir bölgenin, devletin ya da devletlerarası ittifakın jeopolitik kültürünü oluştururlar. Jeopolitiği geniş bir sosyokültürel bir olgu olarak anlamak için geleneksel anlayışın aksine jeopolitik yaklaşımın devlet adamları tarafından üretilen ve onlarca uygulanan politikaların ötesinde anlamları olduğunu ve bu farklı jeopolitik yaklaşımların birbirleri ile farklı biçimlerde bağlantılı olduğunu anlamak gerekmektedir (Dalby and Tuathail 1998, 5).

Dördüncü olarak eleştirel jeopolitik, jeopolitik bilginin objektif bir biçimde ele alınamayacağını ileri sürmektedir. Eleştirel jeopolitik de bir jeopolitik yaklaşımdır fakat bu yaklaşım geleneksel jeopolitiğin sahip olduğu tarihsel ve objektif perspektifi hedef alır. Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin sahip olduğu 'gömülü bilgiyi' sorunsallaştırarak klasik yaklaşımın yarattığı dış politikanın yorumlanmadan kabul

edilmesini sağlayan mekanizmaları bozar. Bunu da klasik jeopolitiğin metinlerini yapı sökümüne uğratarak ve gömülü bilgiyi eleştirel bir analize tabi tutarak yapar. Örneğin klasik jeopolitik söylemlerin cinsiyetçi doğasını yapı sökümüne uğratarak devlet yönetiminin erkek egemen bir doğası olduğunu gösterir (Dalby and Tuathail 1998, 6).

Son olarak klasik jeopolitiği ‘gömülü bilgi’ olarak kavramsallaştırırken eleştirel perspektif ayrıca klasik jeopolitiğin sahip olduğu daha geniş sosyo-mekânsal ve tekno- alansal şartların kullanılmasını ve geliştirilmesini sağlayan koşulları teorize etmeye çalışır. Tarihsel olarak jeopolitiğin asıl meselesi devletler ve onların toplumları, tekno- alansal ağları ve lkesellikleri ile ilişkisidir (Dalby and Tuathail 1998, 6).

Özetle eleştirel jeopolitik yaklaşım coğrafyayı ve bu şekilde üretilen bilginin tek yönlü ve devlet merkezli olduğu savını kabul etmemektedir. Buradan yola çıkarak da bu bilginin asla objektif olamayacağını ileri sürerek devlet merkezli bilginin ve söylemin n koşulsuz kabul edilmesini yapı sökümüne uğratar. Bu sayede de objektif olduğu iddia edilen bilginin altında yatan gerçek söylemleri açığa çıkarır. Eleştirel jeopolitiğin eleştirdiği yaklaşımlar klasik jeopolitik kuramlar olarak adlandırılmaktadır. Bu klasik yaklaşımlarda kendi ilerinde ayrılmaktadır ve her biri kendi döneminin mevcut jeopolitik yönelimlerini yansıtılmaktadır.

2.2. Klasik Jeopolitik Kuramlar ve Dünya Hâkimiyeti Arayışı

Jeopolitik düşüncenin tarihi boyunca çeşitli düşünürler coğrafya ile siyasi güç arasında bağlantılar kurmuşlardır. Her biri bu fikirlerini belli bir alanın nasıl kontrol edilebileceğine dair çeşitli yöntemler ile kavramsallaştırmışlardır. Literatürde ‘hâkimiyet teorileri’ olarak geçen bu yaklaşımların her biri coğrafya ile alan ilişkisini farklı bir biçimde yorumlamışlardır. Fakat bu yaklaşımların hemen hemen hepsi önceki bölümde bahsedilen klasik jeopolitik kuramın ana unsurlarını temel almışlardır.

Bu yaklaşımlar aslında birbirlerinden farklı alanların hâkimiyetinin jeopolitik güç üzerindeki etkilerinden bahsediyor olsa da, gelişen teknoloji ve buna paralel olarak bir alanı kontrol edebilme imkânlarının artması ve hızlanması gibi faktörler göz önüne alındığında her bir yaklaşım öncülünün bir tamamlayıcısı durumundadır. Bu tezin konusu olan uzay jeopolitiği yaklaşımının bu teorilerle benzeyen yönleri olmakla beraber bu klasik yaklaşımlardan ayrılan yönleri de vardır. Tezin bu bölümünde kara, deniz ve hava hakimiyet yaklaşımları incelendikten sonra, klasik jeopolitik bakış açısından uzay jeopolitiğinin ana hatları üzerinde durulacaktır.

2.2.a. Kara Hâkimiyet Teorisi

Kara Hâkimiyet Teorisi, İngiliz coğrafyacı Halford John Mackinder tarafından geliştirilmiştir. Mackinder'in amacı bu teori ile bir bölgesel coğrafya çalışması yapmak değil, insanlık tarihini dünya organizmasının bir parçası olarak göstermektir. Mackinder bu yaklaşımı 20. yüzyılın hemen başlarında ortaya atmıştır ve dönemin şartları itibari ile hegemon bir deniz gücü olan İngiltere'nin coğrafi keşiflerin sona ermesi ve artık dünyada keşfedilecek yeni alanlar kalmaması gerçeğinden yola çıkarak gelecekte yaşanacak yeni güç mücadelesinde ne gibi stratejiler izlemesi gerektiğini ve bu hegemon güce yönelik tehditlerin ne olduğunu incelemiştir.

Mackinder'a göre dünya tarihi kara ile denizin birbirleri ile mücadelesinden ibarettir. Mackinder'in kurduğu bu analogiyi daha sonraları Alman siyaset bilimci Carl Schmitt de kurmuştur, ona göre dünya tarihi İncil'de tasvir edilen, ilki karada diğeri denizde yaşayan iki yaratık olan Behemoth (Job 40:15-24 American Standart Version) ile Leviathan'ın (Isa. 27:1 ASV) mücadelesine benzemektedir (Schmitt 2020, 22). Keşiflerin son bulması ile artık kapalı bir alan halini alan dünya için coğrafya bilimi yeniden ele alınmalıdır. Bu kapalı alanda artık hiçbir aktör diğerinden bağımsız

hareket edememektedir. Coğrafya ile insanın oluşturduğu bu yeni düzen içinde de Mackinder, coğrafyayı ve tarihi birleştirerek güçler mücadelesindeki kilit mevkiinin neresi olduğunu aramaktadır.

1904 yılında kaleme aldığı “Tarihin Coğrafi Mihveri” makalesinin amacı da bu mevkiyi tespit etmek ve tarihsel örneklerle incelemektir. Mackinder bu çalışmada dünyayı farklı bölgelere ayırmıştır. Ona göre bu bölgelerden en önemlisi olan ‘kalpgâh’ (*heartland*) olarak tabir edilen bölge coğrafi olarak yalıtılmış, doğal kaynakların zenginliği ve okyanuslara erişiminin olmaması sebebi ile izole ve hegemonya kurmak konusunda kilit rol oynayan bir toprak parçasıdır (Taşkesen 2009, 59).

Öyle ki Avrupa tarihi de aslında bu ‘pivot bölge’ tarafından şekillendirilmiştir. Modern tarih de buna paralel olarak 4. yüzyılın sonundan 16. yüzyıla kadar devam eden ve kalpgâh üzerinden sağlanan mobilite ile ilerleyen barbar kavimlerin akınları ile şekillenmiştir. 16. yüzyıldan sonra ise Kolomb Çağı ile bu durum değişmiştir. Mackinder bu noktada Avrupa Hristiyanlığının maruz kaldığı barbar istilaları ile Kolomb Çağı arasında bir karşıtlık kurmakta; ancak keşifler çağının sona ermesine paralel olarak güçler dengesinin güçlü karasal devletlerce değiştirilebileceğini ifade etmektedir. Pivot bölgede hâkim durumda olan Rusya’yı bu konuda bir tehdit olarak görmektedir. Özellikle o dönemde mobilizasyonu arttıran demiryollarının pivot bölgede bulunan düzlüklerde 4. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar farklı kavimlerin atlar ve develer ile sağladığı hareketliliği sağlayabileceğini söylemektedir (Mackinder 1904, 422).

Özetle Mackinder ileride jeopolitik söylem konusunu irdelerken göreceğimiz üzere amaç olarak emperyal İngiltere’ye karşı durabilecek küresel tehditleri belirleme amacı

gütmektedir. Bunun içinse İngiltere'nin genel olarak ihmal ettiği karasal hâkimiyetin önemini hatırlatmayı önemsemektedir.

2.2.b. Deniz Hâkimiyet Teorisi

Alfred Thayer Mahan 19. yüzyılın sonunda yazdığı eserler ile deniz stratejileri konusunda çok önemli bir isim haline gelen ABD'li bir tarihçi ve amiraldir. Aynı dönemde yaşadığı Mackinder gibi o da yeni dünya düzenindeki güncel çatışma noktalarını tarihi ve coğrafyayı birleştirerek incelemiştir. Mahan'ın düşünceleri özetle “denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur” şeklinde özetlenebilir; fakat Mahan bu noktada bütün denizlerin kontrolünden bahsetmemektedir. Mahan'ın düşüncesindeki deniz hâkimiyeti dünya ticaretini kontrol eden stratejik noktaların ele geçirilmesiyle sağlanabilmektedir. Bu noktalar bugün de halen önemini koruyan: Cebelitarık (Mahan 2010, 32), Süveyş (Mahan 2010, 33) ve Panama (Mahan, 2010, 54) gibi stratejik yerlerdir.

Tarihsel bir analizle son 300 yılda yaşanan savaşları ve çatışmaları inceleyen Mahan yaşanan bütün bu çatışmaların nihai sebebinin deniz kontrolü olduğunu iddia etmiştir. Deniz kontrolünün de ticaret yollarının kontrolüne imkân sağladığı tezine paralel olarak da bu kontrolün amacının dünya ticaretini ele geçirmek ve kontrol etmek olduğunu savunmuştur. Yine tarihsel bir analizle İngiltere'nin hegemonyasını incelemiş ve bu kadar güçlü olmasının sebebinin dünya denizleri ve okyanuslarındaki kritik noktalara hâkim olarak dünya ticaretini kontrol altında tutmasına bağlamıştır. Dünyadaki savaşların amacının da dünya ticaretinden olabildiğince en yüksek avantajları elde etmek olduğunu savunmuştur. Mackinder'dan farklı olarak deniz hâkimiyetinin kara hâkimiyetinden daha güçlü olduğunu savunmuştur ve yine Mackinder gibi deniz hâkimiyetinin doğal düşmanı olarak denize ulaşımı olmayan

izole kara devletlerini görmüştür. Ona göre asıl tehdit Almanya ve Rusya'dır (İşcan 2004, 66).

Mahan deniz hâkimiyetine ilişkin üçü doğal üçü beşeri olmak üzere altı faktörün olduğunu söylemiştir. Bunlardan doğal olanlar (1) denize olan coğrafi pozisyon, (2) kıyı uzunluğu, korunaklı limanların stratejik durumu, iklim ve (3) toprak genişliğidir. Beşeri faktörler ise (4) nüfus, (5) nüfusun karakteri -nüfusun denizcilik ile bağlantısı ve bilgisi- ve (6) hükümetin karakteridir (Mahan 2010, 28).

Mahan'ın denizlere ilişkin jeopolitik algısı ABD'nin kendini dünya siyasetinden uzaklaştıran bir yalıtımcılık politikası izlediği dönemde ortaya konmuştur. Mahan bazı özellikleri ile İngiltere'ye benzettiği ABD'nin bir noktada dünya siyasetine etkili bir aktör olarak ve hegemon bir güç olarak girmesinin anahtarı olarak denizlerin ve ticaretin kontrolünü görmüş ve bunun için çalışmıştır. Mahan bu yönüyle ABD jeopolitik düşüncesinin öncülerindedir.

2.2.c. Hava Hâkimiyet Teorisi

Amerikalı hava albayı Harry Sachaklian'ın 1950 yılında yazdığı bir makalede ilk kez karşımıza çıkan hava hâkimiyet teorisi özü itibariyle kendinden önce gelen iki hâkimiyet teorisine karşı çıkmaz; fakat hava hâkimiyetinin kara ve deniz hâkimiyeti arayışı arasındaki çekişmenin ve iki jeopolitik alanın da zayıf yönlerini dolduracak bir güç olduğunu söyler. Mackinder'in teorisini ele alan Sachaklian bu makalesinde kalpgâh olarak tabir edilen izole ve deniz ulaşımına kapalı düzlük bölgenin hava kuvvetleri aracılığı ile rahatlıkla aşılabileceğini ve kara hâkimiyetinin sağlayacağı üstünlüğün bu şekilde kaybolacağını dile getirir. Öyle ki Mackinder dahi ölmeden önce yazdığı bir makalesinde "bugün bazı insanlar, orduları ve donanmaları tasfiye edecek küresel bir hava gücünün hayalini kuruyor" demiştir (Sachaklian 1950, 12).

Sachaklian kara ve deniz kuvvetlerinin artık önemsiz olacağı bir küresel hava gücüne değil, kara ve deniz hâkimiyeti arasındaki çekişmede kara hâkimiyetinin sahip olduğu üstünlüklerin bertaraf edildiği bir yenişememe durumuna sebep olacak bir stratejik hava kuvvetleri fikrini ele almaktadır. Makalenin yazıldığı 1950 yılı Soğuk Savaş'ın ilk döneminde ABD ve SSCB arasındaki ideolojik temelli dünya hâkimiyeti kurma girişimlerinin yoğunlaşmaya başladığı bir periyodu ifade etmesi bakımından önemlidir. Makaledeki temel fikir kalpgâhı kontrol altında tutan SSCB'nin çekindiği temel unsurun ABD hava gücü olduğudur. Bu yüzden ki Mackinder'in teorisinde öngördüğü şekilde kalpgahı kontrol altında tutan aktörün dünya hâkimiyetine evrilecek bir süreç başlatması mümkün olmamış, hava hâkimiyetini kısmen sağlayabilen aktörün diğerinin ilerleyişini durdurduğu bir durum ortaya çıkmıştır.

Sachaklian bu noktalardan hareketle Mackinder'in dünya hakimiyeti yorumunu şu şekilde modern dünyaya uyarlamaktadır: “Kalpgâhı kontrol eden halihazırda Doğu Avrupa'yı elinde tutmaktadır; kalpgâhı kontrol eden eğer modern hava gücü tarafından engellenmezse dünya adasını kontrol edebilir, dünya adasını kontrol eden hava üstünlüğüne ulaştığı takdirde dünyaya hükmedebilir” (Sachaklian 1950, 14).

Dünya hâkimiyeti için girişilen rekabette SSCB'nin karşı hamlesi Sachaklian'ın da öngördüğü gibi hava kuvvetlerini rakibinden daha etkili bir hale getirerek sınırlandırma sürecini bertaraf etmek üzerineydi. Bu yarış yıllar geçtikçe silah yarışı, nükleer silahlanma yarışı ve bir noktada rakibinin engelleyemeyeceği bir saldırı ve savunma opsiyonu yaratmak için atmosfer üzerinden bir hava gücü yaratma fikrine kadar ilerledi. Bu noktadan sonra hava hâkimiyetinden bahsederken uzay hâkimiyetini göz ardı etmenin mümkün olmadığı bir noktaya gelindi.

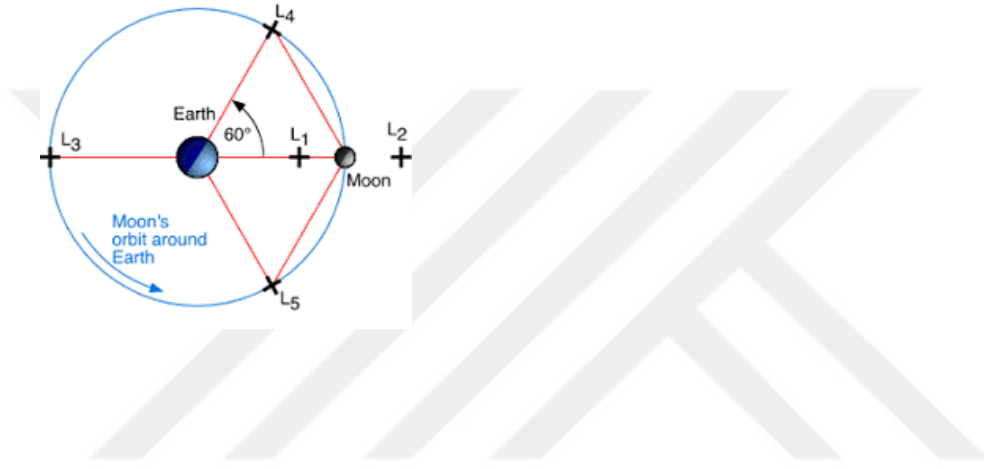
2.2.d. Uzak Hâkimiyet Teorisi

Uzak hâkimiyet teorisi Everett Dolman tarafından geliştirilen bir teoridir. Mahan'ın deniz hâkimiyet teorisi ile birtakım paralelliklere sahiptir; tıpkı denizlere hâkim olmak ve bu yolla dünyaya hâkim olmak için denizlerdeki stratejik noktalara hâkim olmak gerekmesi gibi dünyaya hâkim olabilmek için de uzaydaki kritik bazı noktalara hâkim olmak gerektiği fikrini ortaya atar. Dolman, jeopolitik bakış açısıyla bir tarih okuması yaparak gelişen teknoloji ile jeopolitik arasında bağlantı kurar. Buna göre teknoloji ve imkânlar genişledikçe yeni jeopolitik hâkimiyet yolları ortaya çıkmaktadır ve devletlerin buna uyum sağlaması gereklidir. Özellikle 1957'de Sputnik uydusunun uzaya fırlatılması ile eski jeopolitik yaklaşımlar geri dönülemez bir biçimde yerini uzaya hâkim olma ihtiyacına bırakmıştır. Dolman'a göre dünyadaki devletlerin uzay programları dört icattan doğmuştur. Bunlar; İngilizlerin radar teknolojisi, Alman balistik roketleri, ABD'nin elektronik bilgisayarları ile atom bombasıdır (Dolman 2005, 77).

Soğuk Savaş boyunca yaşanan gelişmelerin özünde atom bombalarının stratejik bölgelere karşı tarafın karşılık veremeyeceği bir biçimde nasıl bırakılabileceği düşüncesi yatmaktadır. Bu dönem boyunca devletlerin uzay programlarına bu kadar maliyetli yatırımlar yapmasının sebebi özünde askeri amaçlı olmuştur. Dolman da bu tarihsel ve teknolojik gelişimden hareketle uzayı bölgelere ayırmış ve bu bölgelerin hâkimiyetini sağlamanın yeni ve güncel jeopolitik yaklaşım olduğunu söylemiştir. Sachaklian'ın stratejik hava gücü ile ilgili ileri sürdüğü yaklaşımı uzaya uyarlamıştır, kara ve deniz hâkimiyeti arasındaki mücadelenin dinamiğini değiştiren hava gücü gibi uzay gücü artık dünya hâkimiyeti için son derece önemli ve zorunlu hale gelmiştir. Eğer bir devlet 'dünya adasını' kontrol etmek isterse bunun için güçlü bir kara ile deniz gücüne ek olarak hava gücüne de sahip olmalıdır. Ancak Dolman'a göre bu da artık

yetmez. Uzay gücü açısından hava gücünden farklı olarak, uzay gücünü sağlayan uydular ve silahların en optimal biçimde kullanılması için yerçekimi açısından stratejik bölgeler tanımlamıştır. Dolman'a göre Mahan'ın deniz hâkimiyetinin ticaret yollarının elde edilmesi ile sağlanmasına benzer olarak, dünya üzerindeki bazı bölgelerin kontrolü uzay hâkimiyeti için elzemdir (Şekil 2.1.).

Şekil 2.1. Lagrange Denge Noktaları

Lagrange Denge Noktaları olarak tanımlanan L4 ve L5 bölgelerinin yerçekiminin en optimum durumda olduğu bölgeler olmaları itibarıyla buraya yerleştirilecek uzay araçları ve uydular minimum enerji ile orada kalabilecek ve faaliyet gösterebilecektir. Mackinder'in kuramını revize eden Dolman'ın teorisi özetle, “Lagrange denge noktalarını kontrol edebilen devlet dünya ve ay sistemine hâkim olur; aya hâkim olan devlet dünya etrafındaki uzaya hâkim olur, bu uzay alanına hâkim olan dünya gezegenine hâkim olur” şeklinde özetlenebilir (Dolman 2005, 66).

Yine Mahan gibi Dolman da bir devletin uzay politikaları yapabilmesi için altı boyuttan bahseder: (1) Bunlar toplum ve kültür, (2) Siyasi iklim, (3) Fiziki çevre, (4) Askeriye ve teknoloji, (5) Ekonomik temel ve (6) Teori ve doktrindir (Dolman 2005, 145).

Toplum ve kültür boyutunda, astropolitik bir toplumun uzay keşiflerine ve görevlerine yönelik ileri görüşlü ve hevesli olması gereklidir. Bunun için bazı sosyal yardımların ve özel ticari ürünlerin ulusal uzay programına yönlendirilmesini kabul edebilmesi gereklidir. Ayrıca birbirleriyle yarışan bilimsel standartları kabul edebilmesi gereklidir yani değişen paradigmalara uyum sağlaması gereklidir. Eğer toplum bunlara sahip değilse uzay programını geliştirmek isteyen devlet bunu sağlamak durumundadır (Dolman 2005, 145).

Siyasi iklim açısından Dolman demokratik ve otoriter devlet ayrımını yapmaktadır. Otoriter devletler bu tip programları kabul ettirmek amacıyla bazı kaynakları baskı için kullanmak zorunda iken bu programları kendi rızası ile kabul edebilen toplumlarda devlet, kaynaklarının çok daha büyük bir bölümünü ulusal uzay programlarına ayırabilir (Dolman 2005, 145).

Fiziki çevre boyutunda, bir uzay operasyonu yapabilmek ve bunu sürdürebilmek için devlet geniş ve zengin doğal kaynaklara, ekonomik olarak buna finansman sağlamayı kabul eden bir nüfus ve düzenli fırlatmalar yapabileceği uygun alanlara sahip olmalıdır (Dolman 2005, 146).

Askeri ve teknolojik olarak, askeri personelin, uzay keşiflerinin barındırdığı yüksek risklerden dolayı bu keşiflerde ön saflarda olması ve maksimum inisiyatifte sahip olması gereklidir. Ayrıca teknolojik olarak her daim öncü bir şekilde araştırma-geliştirme yatırımlarını desteklemeli ve değişimi yakalayabilmelidir (Dolman 2005, 146).

Ekonomik olarak devletin endüstrisi çağı yakalamalı, bu alana ilişkin girişimciliği destekleyecek fonlar yaratmalı ve maksimum fayda için serbest piyasayı desteklemelidir. Marx'ın da belirttiği gibi potansiyel olarak maksimum geliri sağlayan

sistem serbest piyasa kapitalizmidir. Uzay projelerinin astronomik maliyetleri göz önüne alındığında bu bir zorunluluktur (Dolman 2005, 146).

Teori ve doktrin boyutuna bakıldığında da stratejinin askeri bir manevra ve taktikten fazlası olduğunu söyler. Strateji aynı zamanda teori ve doktrini de kapsamalıdır, bu sayede bilgi stratejik olarak organize edilir ve dünyayı görme biçimimizi düzenleyecek bir araç halini alır (Dolman 2005, 147).

Uzay hâkimiyet teorisi de dahil tüm hakimiyet teorileri siyasi olarak devletin merkeze alındığı bir temele sahiptir. Bütün bu teorilerde alan kavramının ele alınma biçimi klasik jeopolitik bir zihniyet çerçevesindedir. Bütün bu yaklaşımlar devletin gücünü realist bir biçimde ele almakta, kara, deniz, hava veya uzay herhangi bir mekânın kontrolünü devletin bekası ve/veya devletin dünya hâkimiyeti için bir araç olarak değerlendirmektedirler. Oysa bir sonraki bölümde de tartışılacağı üzere tüm bu teoriler aslında birer söylemden ibarettir; her biri bir süper gücün nasıl diğerinin dünya hâkimi olmasını engelleyebileceği ve kendisinin bu statüye nasıl ulaşabileceğine ilişkin karar alıcılara bir dizi politika önerisinde bulunan ifadeler bütünüdür.

2.3. Jeopolitik Söylem

Sosyal bilimler disiplini içinde özellikle eleştirel yaklaşımlar tarafından kullanılan söylem kavramı, “ideoloji, iktidar ve anlam arasındaki ilişkileri çözümleyen ve metodolojik bir zemin ortaya koyan yaklaşımdır” (Ar 2020, 279). Eleştirel söylem analizi daha geniş bir tanımlamayla söylemsel pratikler, olaylar ve metinler (*text*) arasındaki nedensel ve sonuçsal ilişkileri inceler. Bunun yanı sıra daha geniş sosyal ve kültürel yapıları, ilişkileri ve bunların oluştuğu süreçleri de göz önüne alarak, bu söylemlerin nasıl ortaya çıktığını gösterir ve bu ilişkiler ve yapılar aracılığıyla üretilen

söylemin ideolojik olarak iktidarın gücünü ve hegemonyasını nasıl sürdürdüğünü soruşturur (Fairclough 1993, 135).

İktidarın ideoloji ile ilişkisini bilgi ve güç ekseninde (*knowledge/power nexus*) inceleyen Foucault için söylemin dışında kalan bir alan yoktur. Bu sebeple belirli bir söylem incelenirken söylemin üretildiği tarihsel ve öznelarası bağlamlar da göz önüne alınmalıdır (Griffiths, Roach & Solomon 2009, 268). Bu bağlamlar göz önüne alındığında eleştirel bir söylem analizi için söylem; farklı ideolojik aygıtlar tarafından oluşturulan ve yeniden üretilmesine olanak sağlayacak tarihsel yapıları bünyesinde barındıran (bilgi/güç) bir fenomendir (Ar 2020, 283).

Söylem genel anlamı ile bir dil biçimidir. Basın açıklamaları, kamuoyu açıklamaları, günlük konuşulan dil ve konuşma biçimlerinin tamamı birer söylemdir. Söylem sadece konuşulan ve yazılan dili kapsamaz; dile ek olarak bu dil aracılığı ile yayılan fikirleri ve felsefeleri de kapsar (Van Dijk 1997, 2). Söylem üzerine çalışırken bunlara ek olarak başka değişkenler de eklenebilir. Örneğin dili kim kullanıyor, nasıl, nerede ve ne amaçla kullanıyor gibi sorular da söylem analizinin konularındandır (Van Dijk 1997, 2).

Söylem bu değişkenler ışığında dil kullanımı, inançlar ve karşılıklı etkileşim arasındaki ilişkileri açıklayan teoriler formüle etmeye çalışır. Bunu yaparken metinden (*text*) yola çıkarak bağlamı (*context*) irdelemeye çalışır. Bilginin üretim sürecini anlamaya çalışır ve bu sürecin her zaman ve her durumda yanlı, tarihsel, siyasal ve ideolojik olduğunu söyler (Tirben 2009, 218).

Söylem analizi birçok sosyal bilim disiplini tarafından kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylemi iktidar ve jeopolitik bilginin üretimi arasındaki ilişki ekseninde inceleyen eleştirel jeopolitik de bunlardan biridir. Eleştirel jeopolitik

söylem en yalın hali ile bilgi ve gücün birbirinden ayrılamaz bir bütün olduğunu ve coğrafyaya ait verilerin de buna paralel olarak siyasetin eylemlerine evrilmesi halinde asla objektif, apolitik ve ideolojiden bağımsız olamayacağını söylemektedir (Ar 2020, 284). Bu kabulden hareketle de coğrafya ile iktidarın arasında kurduğu ilişkiyi tarihsel bir bağlamda inceleyerek coğrafyayı daha önce bahsedilen bilgi ve gücün üretiminde bir araç olarak görür. Jeopolitik söylem açısından her ayrı jeopolitik dönem birbirlerinden farklı söylemler barındırır ve her dönemin jeopolitik düzeni güvenlik ve politik ekonomik temsil biçimleri (alan, mekân, insanlar) tarafından organize edilir. Buradan hareketle jeopolitik söylem uluslararası politik ekonominin coğrafyayı farklı jeopolitik dönemlerde ve düzenlerde nasıl kurguladığı, dış politika ve ekonomi politikalarında coğrafyanın siyasi elitlerce nasıl ‘yazılıp oluşturulduğunu’ (*geographing*) anlamak anlamına gelmektedir (Agnew & Crodbridge 1995, 46).

Jeopolitik söylem bağımsız bir eylem veya dış politikaya ilişkin coğrafi etkileri tanımlamaktan ibaret değildir. Sadece dış politika analizi yaparak ve bu yolla jeopolitik bir yaklaşım elde etmeye çalışmak normalleştirilmiş ve dolaylı bir dünya tanımlamaktan öteye gidemez. Bir yeri tanımlamak ve isimlendirmek demek bu tanımdan öte bir biçimde çeşitli hikâyeler, özneler ve anlayışları tetikler. Örneğin bir alanı Batılı veya İslami olarak tanımlamak sadece birer isim değildir bu tanımlamalar ayrıca dış politikanın doğasını da etkiler (Agnew & Crodbridge 1995, 48). Jeopolitik söylem muhakemeye dayanır. Geleneksel jeopolitik modellerin resmi söylemleri/temsillerden ziyade jeopolitik muhakeme ortak aklın söylemlerine ve bunların geleneksel söylemlerden farklılıklarına dayanır. Amaçları ne olursa olsun (formel, pratik, popüler) alanları ikili karşıtlıklar ile tanımlamak klasik jeopolitik söylemin etrafında döndüğü bir şeydir (Agnew & Crodbridge 1995, 48).

Jeopolitik söylemdeki bilginin indirgemeci bir tarafı vardır. Alana ilişkin bilgi *a priori* coğrafi kategorilere sokulmak için bastırılır ve filtrelendir. Jeopolitik muhakeme soyutlamalar için karmaşık gerçeğin aktif bir biçimde basitleştirilmesi ile hayata geçirilir, bu sayede mekânlar ‘güvenlik ürünleri’ haline getirilir. Son olarak hegemon veya güçlü bir devlet baskın jeopolitik söylemi belirler. Karşıt söylemler her dönemde var olsa da hegemon aktörün söylemi onların görünürlüğünü engellemektedir (Agnew & Crodbridge 1995, 48).

Söylem kavramını jeopolitik disiplinine uyarlayan Agnew ve Corbridge modern jeopolitiğin üç temel söylem etrafında şekillendiğini açıklar. Bu üç söylemin her biri bilgi ve gücün farklı tarihsel dönemlerde nasıl kavramsallaştığını bize göstermektedir. Bunlardan ilki 18. yüzyılda ortaya çıkan uygarlık jeopolitiği, ikincisi 19. yüzyıl sonundan başlayıp İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden doğallaştırılmış jeopolitik ve üçüncüsü Soğuk Savaş boyunca devam eden ideolojik jeopolitiktir. Bu yaklaşımlar tıpkı Thomas Kuhn’un bilimsel devrimler için ortaya koyduğu paradigma kavramına paralel bir biçimde farklı jeopolitik paradigmaları gösterir (Ar 2020, 280).

2.3.a. Uygarlık Jeopolitiği

On sekizinci yüzyılda ‘kozmetik merkezini’ din savaşları sebebi ile kaybeden Avrupa’da ortaya çıkan uygarlık jeopolitiği, Avrupa’nın 1600’lerde kaybettiği bu merkezi daha rasyonel bir kavram olan uygarlık kavramını odak noktasına alacak şekilde ortaya atılmıştır (Agnew & Crodbridge 1995, 52). Bu söylemin temel varsayımları (1) Avrupa uygarlığının benzersizliğine duyulan inanç, (2) Avrupa’nın benzersizliğinin kendi geçmişinden kaynaklandığına dair inanç, (3) diğer kültürler de soylu geçmişlere ve başarılarla sahip olsa da Avrupa tarafından geçildiği algısı ve (4) ulus-devlet fikridir (Tirben 2009, 219).

Avrupa'nın benzersizliğine duyulan inanç modern olan ile geri kalmış olan arasındaki ikiliğe dayanmaktadır. İlk kez Yunan coğrafyacılar tarafından ortaya atılan dünyanın 'kıtalar' tarafından ayrılmış olduğu fikri, bugün coğrafi olarak sorgulansa bile halen varlığını sürdürmektedir. Avrupa ile Asya'yı birbirinden ayıran belirgin bir sınır olmasa bile, Avrupa dediğimiz alan sadece coğrafi bir bölge değil, aynı zamanda bir kültürel bölge olduğundan bu ayırım sürmektedir. Avrupa medeniyetini diğer medeniyetlerden ayıran bir başka nokta ise Avrupa fikrinin tarihselliğidir. Antik Yunan'dan itibaren gelişen ve medenileşen bir tarihsel fikir, Avrupa medeniyetinin diğer medeniyetlerden daha ileride olduğunu ve Avrupa'dan başka medeniyetlerin henüz bu gelişimi tamamlamadığını düşünür. Bu düşünce biçimi aynı zamanda Eski Yunan ve Roma'daki Doğu-Batı ayrımını da bu jeopolitik düşünceye taşımıştır. Özellikle sömürgeci dönemde bu ayırım modern ve geri kalmış söylemleri haline gelerek dönemin sömürgeci dünya düzenini de belirlemiştir (Agnew & Crodbridge 1995, 54).

Geri kalmış ve modern ayrımı ile beraber Avrupa devletleri diğer topluluklar karşısında bir baba figürü (*patria*) haline gelmiştir. İlk kez bu dönemde Vittoria'nın düşünceleri ile hayat bulan uluslararası hukuk fikri de buna paralel olarak bu geri kalmış medeniyetlerin Avrupa medeniyet düşüncesinin bu 'ilkel' topluluklara öğretilmesi fikri etrafında şekillenmiştir (Vittoria 2017, 46). Bu öğretme eylemi de dönemin başat jeopolitik düşüncesi olan emperyalizm çerçevesinde kitlelerin hâkimiyet altına alınması yolu ile gerçekleştirilmiştir.

2.3.b. Doğallaştırılmış Jeopolitik

On dokuzuncu yüzyılın sonlarından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar hâkim söylem olan doğallaştırılmış jeopolitik yaklaşım devletleri tıpkı doğadaki diğer

canlılar gibi birer organizma olarak görmektedir. Dönemin Darwinist bilimsel yaklaşımına paralel olarak devletler bilimsel olarak açıklanabilen organik birimler olarak ele alınmaktadır. Bu anlayışa göre devletler tıpkı diğer canlılar gibi birtakım ihtiyaçlara sahiptirler ve tıpkı diğer canlılar gibi doğar, büyür, gelişir ve ölürlür. Bu perspektiften devletlerin ihtiyacı da halkının ihtiyaçlarını karşılayabilecek büyüklükte bir toprak parçası ve doğal kaynaklardır (Tirben 2009, 225). Daha önceki klasik jeopolitik yaklaşımlarda da olduğu gibi dünya artık tamamen keşfedilmiş kapalı bir alan haline gelmiştir. Buna paralel olarak da devletlerin bu ‘doğal’ ihtiyaçlarını karşılamaları artık yeni topraklar keşfederek çözülemeyecek bir hale gelmiştir. Kapalı bu dünyada toprakların ve kaynakların artık kısıtlı olması sebebi ile dünya en güçlü devletlerin bu kaynaklar için çatıştığı bir rekabet alanı haline gelmiştir. Devletlerin gücü de bu kaynaklara ulaşabilmesine bağlıdır.

Darwinist evrim kuramına paralel olarak ve popüler kültürde en güçlünün hayatta kalması (*survival of the fittest*) şeklinde karşımıza çıkan doğal seleksiyon yaklaşımı sonucunda dönemin jeopolitik yaklaşımı da devletleri bu şekilde ele almış ve en güçlü devletin hayatta kaldığı bir düzen ön görmüştür. Devletin bu kadar doğallaştırılması sonucunda devletler ile toplumları da birbirleri ile organik bağa sahip ve ayrılamaz birimler olarak ele alınmıştır. Dönemin devlet anlayışı olan ulus-devlet fikrini güçlendirerek devletlerin kendilerine organik bir biçimde bağlı halklara sahip olması fikri de bu dönemde güçlenmiştir. Darwinist bilimsel perspektif de göz önüne alınarak bu dönemde bazı ırkların diğerlerine üstün olduğu fikri yerleşmeye başlamış ve ırkçı ideolojiler güçlenmeye başlamıştır (Agnew & Crodbridge 1995, 57). Bu dönemde bazı *sui generis* topluluklar ve özellikle Yahudiler hedef alınmıştır. Hem dönemin yeni organik ulus-devlet anlayışına tezat oluşturmaları hem de devletin ulaşması gereken

kaynaklara sahip olmaları sebebi ile özellikle Almanya'da; kovulmuş, sürülmüş ve mallarına el konulmuştur (Agnew & Crodbridge 1995, 58).

Bu söylemin bir başka unsuru da devletin sınırlarıdır. Devletin sınırları tıpkı devletin bedeni gibi yeterli olmalıdır. Buna paralel olarak da doğal sınırlara sahip olmayan devletlerin güvenliklerini sağlamak için doğal sınırlara ulaşıncaya dek genişlemesi gereklidir. Nazi genişlemesinin entelektüel temellerini sağlayan yaşam alanı (*lebensraum*) kavramı da bu düşünceye paralel olarak ortaya atılmış ve uygulanmıştır. Bu dönemin baskın jeopolitiği önceki dönemlerde yürürlükte olan ve sınırların muhafazası prensibine dayanan Avrupa Uyumu (*Concert of Europe*) anlayışına ters düşmektedir (Agnew & Crodbridge 1995, 61).

2.3.c. İdeolojik Jeopolitik

'Soğuk Savaş jeopolitiği' olarak da tanımlanan ideolojik jeopolitik söylem, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde iki süper güç olan Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki güç mücadelesinin bir anlatısıdır. Bu dönemin jeopolitik söylemi uygarlık jeopolitiği veya doğallaştırılmış jeopolitiğe göre ideolojinin çok daha ön planda olduğu bir söylemdir. Alanlara hâkim olma biçimi süper güçlerin uluslararası düzlemde ne kadar ikna edici olduklarına bağlıdır; bu anlamıyla söylemsel bir boyut da içeren 'yumuşak güç' ön plandadır. Bunun sebebi de hiç şüphesiz ki nükleer silahların sebep olduğu bir 'saldıramamazlık' durumudur.

İdeolojik jeopolitik birtakım karakteristik özelliklere sahiptir, bunlar (1) siyasi-ekonomik organizasyona ilişkin merkezi sistematik-ideolojik bir çatışma, (2) gelişmişlik düzeylerinin baz alındığı üç dünya fikri, (3) barışçıl veya tehditkar homojen küresel alanların varlığı ve (4) son olarak çevreleme, domino etkisi

ve hegemonik istikrar gibi fikirler ile ideolojik çatışmanın doğallaştırılmasıdır (Tirben 2009, 228).

Bu dönemin jeopolitik söylemi iki kutbu temsil eden ABD ve Sovyetler Birliği'nin kendi politik, ideolojik ve ekonomik merkezlerini ötekine göre tanımladığı bir yapının sistemsel hale getirilmesi üzerinedir. Bu dönemde özellikle askeri anlamda tarafların güçlerinin olduğundan daha fazla gösterilerek, iç politikadaki eksikliklerin örtbas edildiği ve karşı tarafın mitleştirildiği bir söylem hakimdir. Bu söylem Soğuk Savaş'ın sonuna kadar tarafların iktidarlarını koruyan ve pekiştiren bir güç olarak kullanılmıştır (Agnew & Crodbridge 1995, 67).

Bu dönemin bir diğer unsuru ise gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak küresel bölgeleri tanımlamak için kullanılan birinci, ikinci ve üçüncü dünya kavramlarıdır. Bu kavramlar bölgeleri ve ülkeleri ekonomik gelişmişlik düzeyleri çerçevesinde olduğu kadar, ideolojik bağlantıları ve politik yönelimleri çerçevesinde açıklanmaktadır. Buna paralel olarak küresel bağlamda alanlar kendi nevi şahsına münhasır özelliklerinden ziyade iki kutbun kendi ideolojik ve ekonomik paradigmaları çerçevesinde tanımlanır (Agnew & Crodbridge 1995, 71).

Alana ve küresel siyasete ilişkin bu tip bir anlayışın Amerikalılar ve diğerleri için doğallaştırılmasında üç jeopolitik yaklaşım önemli rol oynamıştır. Bunlar çevreleme, domino etkisi ve hegemonik istikrar teorisidir.

Çevreleme stratejisi, önceki dönemlerdeki yaklaşımlardan farklı olarak bir alanın tamamıyla kontrol edilmesinden ziyade, tehdit olarak belirlenen bir bölgedeki tehdit yaratacak unsurun (Soğuk Savaş döneminde ideoloji) yayılmasının sınırlandırılmasını amaçlar. Belirli bir işgal veya hükümet darbesi ile iktidarın tam kapsamlı bir gaspından ziyade, tehdit unsurunun yayılma potansiyeli olan bölgenin ideolojik söylemler aracılığı ile etki altına alınması temel amaçlardan biridir. George Kennan'ın 'Uzun

Telgraf'ı ile ABD'nin küresel dış politikasına dönüşen bu yaklaşıma göre Sovyetler Birliği kendi kendini tüketecek olan bir politik yapıdır. Bu vesile ile ilerlemesini durduracak bir paktlar ve birlikler sistemi ile Sovyetler Birliği'nin ilerleyişi durdurulabilir (Kennan 1947, 575).

Domino etkisi ise en yalın hali ile küresel alanda herhangi bir bölgede gerçekleşebilecek olası bir komünist zaferin o bölgedeki çevre ülkeleri de etkileyerek tıpkı domino taşları gibi bölgedeki ideolojik ve siyasi etkinliğin Sovyetler Birliği'ne geçmesine sebep olacağı bir durumu ifade etmek için (Leeson & Dean 2009, 533).

Hegemonik istikrar kuramı küresel düzenin devamlılığının ve istikrarının sağlanması için güçlü bir lidere ihtiyaç duyulduğu varsayımını kabul etmektedir. (Kindleberger 1973, 28). Bu durum özellikle Soğuk Savaş Dönemi jeopolitiğindeki iki kutuplu yapıyı muhafaza etme konusunda ve küresel siyasetin liderinin ABD olması konusunda yardımcı olmuştur.

Bu üç yaklaşım Soğuk Savaş Dönemi'nin ideolojik dünyasını anlamayı sağlamakta ve dönemin dış politikasının hangi söylemlerle ve fikirler ile yapıldığını göstermektedir. İki kutuplu düzenin birbirlerine ilişkin algıladıkları tehditleri ve bu tehditlerden doğan devlet politikalarının hangi koşullar ile gerçekleştirildiğini ve genel geçer hale geldiğini anlamak açısından bu yaklaşımlara bakmak önemlidir.

2.4. Eleştirel Jeopolitik Bakış Açısıyla Bir Jeopolitik Özne Olarak Uzay

İster söylem üreticilerine, ister söylemin üretildiği döneme odaklanılsın, jeopolitik söylemlerin her biri dönemin başat şartlarına uyum sağlayacak biçimde kendilerini devindiren ve dönüştüren pratiklere sahiplerdir. Soğuk Savaş sonrası dünyanın başat jeopolitik söyleminin ne olduğu sorusunun yanıtı ise son derece muğlaktır. Agnew ve

Crodrbridge'in kronolojik tasnifi günümüz dünyasının jeopolitik algısını yetersiz kalmaktadır.

Öncelikle günümüz jeopolitik söylemi her şeyi açıklayan ve genel geçer bir analiz ortaya koyan bir söylem değildir. Agnew ve Corbridge'in tasnifi Thomas Kuhn'un 'paradigma' kavramına benzer bir biçimde ilerlerken, günümüzde jeopolitik Kuhn'un iki paradigma arasında yaşanan kriz dönemlerine benzer bir eğilim göstermektedir.

Günümüzün jeopolitik anlayışını öncüllerinden ayıran en önemli nokta söylemin değişkenliği ve bilginin işlenmesinin günümüzün enformasyonundaki hızlanmanın da etkisiyle yüksek bir ivme kazanmasıdır. Bunlara ek olarak hızlanan bilginin bireyselleşmesi ve enformasyonun kişilerce de yayılabilen bir mefhum haline gelmesi de günümüz jeopolitik söylemini şekillendiren özelliklerindedir. Bu teknolojik gelişmeler hem bilginin kullanımını hızlandıran ve hem de bilginin dezenformasyonuna imkân sağlayan iki taraflı bir bıçak durumundadır. Özellikle Brexit ve Trump'un seçim kampanyasına ilişkin konular, İngiltere menşeli Cambridge Analytics'in bilginin yanlış yönlendirilmesine ilişkin somut faaliyetleri gibi hızlanan iletişimin manipüle edilmesine sebep olan eylemler, günümüz jeopolitik söylemini de dramatik bir biçimde etkilemektedir (Hinds & Williams 2020, 1).

Günümüz jeopolitik söyleminin özünde çok miktarda ve herkes tarafından üretilen ve dağıtılan bilgi olduğu söylenebilir. Eğer ki dördüncü bir jeopolitik söylemin varlığından bahsetmek gerekirse bu, bilginin enformasyon temelli örgütlenmesini kapsayacak şekilde olmalıdır. Bilginin devlet ve devlet-dışı aktörler aracılığıyla belirlenmesi, işlenmesi ve en fayda sağlayacak şekilde kullanılması günümüz jeopolitiğinin bir başka özelliğidir. Güncel jeopolitik söylem diğer söylemlerden farklı olarak bir 'büyük anlatıya' (*grand narrative*) sahip değildir. Yine de yeni jeopolitik söylem için bir 'büyük anlatı' tasavvur edilecekse, kısa vadeli periyodlar içinde

enformasyona dayalı etkin bir güç istenci böyle bir anlatıyı tanımlamakta kullanılabilir.

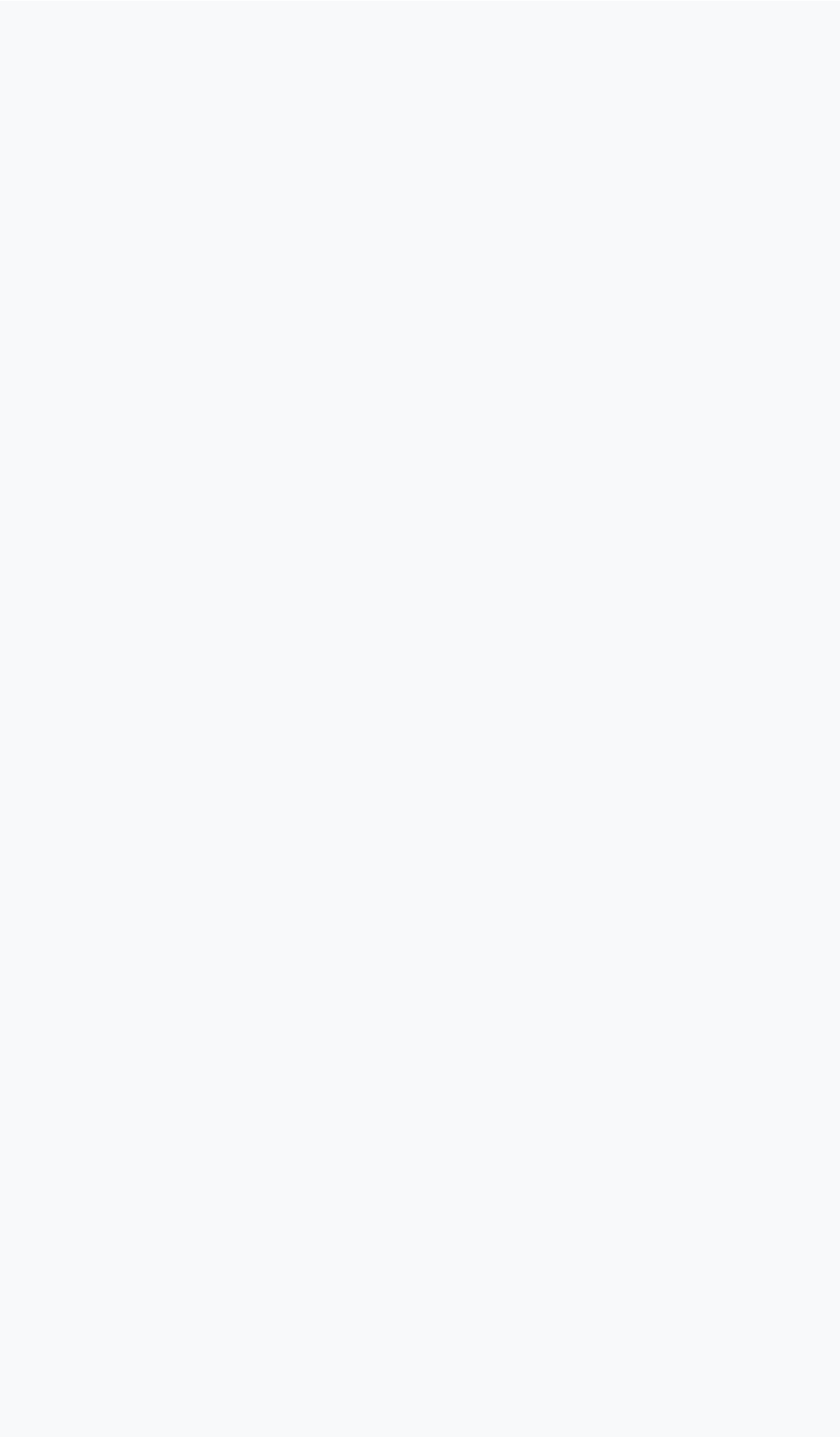
Uzayın jeopolitik bir özne olup olmadığı sorusu yanıtlanırken devletler ve özel şirketler aracılığıyla geliştirilen uzay gücü ve uyduların önemi gözden kaçırılmamalıdır. Uzayın bir alan olarak kurgulanışındaki gelişmeler ve hatta dünyanın politik ekonomisinin kontrol merkezlerinden biri haline gelmesi, bu alanın en az kara ve deniz kadar önemli ve hava hâkimiyetinin bir uzantısı olamayacak kadar çok katmanlı bir alana dönüşmesine sebep olmuştur. Uzayı jeopolitik bir alan olarak incelerken bu alanın yalnızca askeri değil pek çok farklı sektör için hayati bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Örneğin herhangi bir ülkedeki seçimlerin güvenliği ve oyların en doğru biçimde sayılması ve buna paralel olarak demokratik düzenin devamı için uyduların sağlayacağı bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. 3 Kasım 2020 tarihinde yapılan ABD seçimlerinin de gösterdiği üzere elektronik ortamda kullanılan oyların doğru şekilde sayılması ve bunların siyasi bir kriz haline gelmemesi için uzayın ve uyduların güvenliği çok önemli hale gelmektedir. Benzer şekilde bu şekilde devletlerin seçimlere müdahalesinin küresel bir kriz haline gelmemesi de bunun sağlanmasına bağlıdır. Elektronik ortamda yaşanan her gelişmeyi var eden ve her türlü bilginin dolaşımını sağlayan uydulardır. Askeri olarak Rusya'nın Ukrayna ve Suriye'deki operasyonlarında sinyal bozucu (*jammer*) unsurlar ve siber engellemeler yoluyla ilerlemesi ile ABD'nin, İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerin telekomünikasyon ağlarına müdahale kapasitesi askeri açıdan uyduların ve uzayın jeopolitik önemine örnek verilebilir (Porras 2019, 144).

Küresel ve ekolojik tehditler açısından suistimale en açık konuların başında Dünya'ya yakın cisimler (*NEO – Near Earth Object*) gelmektedir. Özellikle uzay

programlarına yatırım yapmak isteyen ülkeler NEO'ları güvenlikleştirme eğiliminde görünmektedir. Trump yönetiminde kurulan ABD Uzay Kuvvetleri'nin kuruluş metnine baktığımızda temel amacının Dünya'ya yönelik NEO tehditlerini tespit etmek ve gerekli aksiyonu almak olduğunu görebiliriz ("NASA Rolls Out Plan For Asteroids," 2020).

Büyük devletler arasındaki rekabet Soğuk Savaş'tan bu yana uzaya taşmış olmakla beraber, günümüzde uzayın jeopolitik bir alan olmasının güvenlik gerekçelerinin ötesinde siyasi, askeri ve hatta kültürel sebepleri olduğu açıktır. Uzay tıpkı vücudun beyni ve sinir sistemi gibi küresel sektörleri birbirine bağlayan bir alandır; iletişimden sanal ekonomik ağlara, askeri güvenlikten Dünya dışı tehditlerin sınırlandırılmasına kadar pek çok konuda uzay bir jeopolitik özne konumundadır.

BÖLÜM III

UZAY POLİTİKALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KLASİK JEOPOLİTİK KURAMLAR

Bu bölümde uzay politikalarının tarihsel gelişimi 1957'den günümüze kadar incelenecek ve ardından klasik jeopolitik teoriler çerçevesinde uzay politikalarının jeopolitik ile ilişkisine bakılacaktır.

3.1. Uzay Çağının Tarihsel Gelişimi

İnsanın uzayla ilişkisi ilk çağlardan itibaren gök, güneş ve ay gibi unsurlara olan ilgiye kadar geriye götürülebilir. İlk çağlardan itibaren insanoğlu bu unsurlara bir kutsallık atfetmiş onlara tapmış ve onlardan korkmuştur. Öyle ki insanoğlu her daim sınıflandıramadığı ve anlamlandıramadığı unsurlara karşı böyle bir yaklaşım sergilemiştir. İnsanlık tarihi boyunca insanlık farklı evreler ve gelişmeler ile kademeli olarak bu bilinmezliği anlama gayretine girişmiştir. İnsanlar bu süreçte önce kendi çevresini kontrol etmiş, ardından da uzak coğrafyalarda bu kontrol arayışını sürdürmüşlerdir. Türlü deniz kâşifleri bilinmeyen deniz alanlarının kadim ve güçlü canavarlar tarafından sahiplenildiği inancını taşımıştır. Fakat insanlık açık denizlere güvenle seyahat edebileceği gemileri geliştirdikçe bu canavarların yarattığı zihin sınırlarını aşmayı başarmıştır. Kara ve denizde hâkimiyet kuran insan ardından gözünü göklere dikmiş ve Kopernik, Kepler ve Newton gibi aydınlanma öncüleri aracılığı ile uzaya ilk kez bilimsel ve matematiksel olarak yaklaşmışlardır. Bunu yaparak aslında bugün uzay çağı olarak tanımladığımız dönemin de ilk öncüleri olmuşlardır.

Modern uzay çalışmaları ve uzay çağı 1957 yılında Sputnik uzay aracının Sovyetler Birliği tarafından uzaya fırlatılması ile başlamıştır (Newlove-Eriksson & Eriksson 2013, 279). Bunu mümkün kılan teknoloji İkinci Dünya Savaşı'nda icat edilmiştir.

Tarihteki ilk kıtalar arası füze olan V-2 roketlerinin Nazi Almanya'sındaki bilim adamları tarafından geliştirilmesi neticesinde temelleri atılan ve atmosferi geçmeyi mümkün hale getiren bu teknoloji 1957 yılında uzay çağını başlatan fırlatmanın öncüsü olmuştur (Lyall & Larsen 2009, 7).

Karşılıklı güç mücadelesi ve dönemin baskın iki kutuplu yapısı göz önüne alındığında uzay çağının başlamasına paralel olarak uzay yarışı da başlamıştır (Newlove-Eriksson & Eriksson 2013, 279). Diğer ülkeler, başta ABD olmak üzere, uzay alanının artık insanlığın kullanımına bir daha geri dönmek üzere açılması üzerine uluslararası alanda uzayı kontrol edecek ve herhangi bir tehdide karşı denetleyecek kurumları ve yaklaşımları oluşturma eğilimine girmişlerdir. Bunun sonucunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1959 yılında Dış Uzayın Barışçıl Kullanımına ilişkin Komite (*COPUOS-Committee on the Peaceful Uses of Outer Space*) kurulmuştur. COPUOS uzayın barış, güvenlik ve kalkınma amaçları ile bütün insanlığın yararına kullanılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş ve bunu sağlayacak uluslararası iş birliğini koordine etme amacını üstlenmiştir (UNOOSA, n.d.).

Diğer taraftan Eisenhower'ın başkanlığı döneminde ABD, uluslararası örgütlenmelerin ötesine geçerek sivil bir uzay ajansı kurmak istemiştir. COPUOS'un hedeflerine paralel olarak insanlığın ortak yararına barışçıl amaçlarla uzay çalışmaları icra edecek devlete bağlı sivil bir kuruluş olan NASA (*National Aeronautics and Space Administration*) 1958 yılında kurulmuştur (Dolman 2005, 125). Aynı yıl 1 Şubat 1958'de ABD ilk uydusu olan *Explorer-1*'i uzaya fırlatmıştır (McDougall 1997, 168). Bu dönemde ABD ve Sovyetler Birliği arasında teknolojik bir iş birliği mümkün olmamıştır. Dönemin iki kutuplu yapısı ve ideolojik farklılıklar neticesinde dönemin ABD Kongresi ve kamuoyu Sovyetler Birliği ile sağlanacak herhangi bir iş birliğinin

'ikincilik' olarak algılanacağını düşünmesi yanında mevcut politik-askeri baskılar da düşmanca bir ABD-Sovyetler Birliği uzay ilişkisinin doğmasına yol açmıştır (Moltz 2011, 92).

İki kutuplu rekabetin iyice artması ve iki ülke arasındaki tansiyonların U-2 uçak krizi (Armaoğlu 2017, 541) ve Küba Füze Krizi (Armaoğlu 2017, 543) gibi krizlerle sıcak savaş noktasına gelmesi neticesinde ikili ilişkilerde yumuşamaya gidilen detant dönemine paralel olarak uzay rekabeti ve uzay yarışı da paradigma değişikliğine gitmiştir. Krizler ve sıcak savaş tehlikesi iki tarafı da kendi çıkarları doğrultusunda uzayda askeri kısıtlamalara gitmeye yöneltmiştir. Bu dönemde de rekabet sürse de uzaya ilişkin çalışmalar daha çok insanlı uzay uçuşları, çok gizli askeri keşif programları, iletişim ve füzelere karşı erken uyarı sistemleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Moltz 2014, 40). Yine bu dönemde ilk kez Washington ile Moskova arasında doğrudan haberleşme hattının kurulması ile iki süper güç kriz durumlarında bilgi kirliliğini önleme kararı almışlardır (Sander 2015, 329). Küba Füze Krizi sonrası Reagan'ın 'Yıldız Savaşları' projesine kadar (Armaoğlu 2017, 809) devam eden uzayda uluslararası iş birliği, Avrupa'da uzay faaliyetlerinin hızlanması ve Çin gibi diğer ülkelerin uzaya ilk uydusunu fırlatmak gibi konularda çalışmalar yapmasına ve uluslararası aktörler olarak uzay politikalarında var olmasına olanak sağlamıştır. Öte yandan askeri ve güvenlik temelli uzay çalışmaları yerini iletişim, telekomünikasyon ve meteoroloji uyduları gibi alanlara kaydırmıştır (Günel 2016, 29).

İkinci Soğuk Savaş Dönemi olarak tabir edilen 1979-1991 arası dönemde ise iki kutup arasındaki uzay yarışı tekrar askeri bir hal almıştır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına paralel olarak ideolojik çatışmanın bitmesi ve kapitalist ideolojinin artık küresel ölçekte egemen olması ile devlete dayalı askeri ve güvenlik temelli prestije dayanan uzay çalışmaları yerini özel teşebbüslerin de faaliyet gösterdiği askeri, ticari,

enformasyona dayalı pratik yaklaşımlara bırakmıştır. 1991'den günümüze uzay politikaları küreselleşme ile paralel bir biçimde ilerlemiştir. Hays ve Lutes bu süreci küreselleşmenin yükselmesi ile beraber uyduların sağladığı global ve pratik bilginin önceki dönemdeki prestije dayalı güç gösterisinin yerini alması olarak tanımlamaktadır (Hays & Lutes 2007, 206).

3.2. Uzay Politikalarının Dönemlere Ayrılması

Uzay politikalarının dönemlenmesi sorunu tıpkı sosyal bilimlerin bütün diğer alanlarındaki dönemlere ayırma durumlarında olduğu gibi birçok şekilde yapılabilmektedir. Yapılacak dönemleme genellikle konunun daha net bir biçimde irdelenmesi ve açıklanmak istenen olgunun daha iyi biçimde anlaşılabilmesi için kullanılmaktadır.

Uzay politikalarını incelerken ve dönemlerken aktörlerin, yaklaşımların ve yöntemlerin değişimini ele alarak bu değişimlerin hangi olaya veya gelişmeye paralel olarak ortaya çıktığını analiz etmek önemlidir. Bu noktada her ne kadar Soğuk Savaş'ın bittiği 1991 yılı bütün değişimlerin bir anda yaşandığı bir yıl olmasa da uluslararası ilişkileri bir çerçeveye oturtmak için yararlanılan teorilerin ve paradigmalardan artık mevcut tek kutuplu dünyayı açıklamakta yeterli olmadığı bir dönemin başlangıcı olması açısından önemlidir.

1991 sonrası sadece siyasi ve ideolojik açıdan değil aynı zamanda teknolojik açıdan da ilerlemenin arttığı bir dönem olmuştur. Bu her ne kadar mevcut uluslararası konjonktürde uzaya ilişkin yarışın artık sona ermesi sonucu uzaya yapılacak yatırımların durması düşüncesini doğurabilecek olsa da uzay çalışmaları bu sayede askeri ve devlet temelli kabuğundan çıkarak özel teşebbüslerin de aktör olduğu çok

sektörlü bir forma evrilmiştir. Uzay çalışmaları kapitalist finansal birikimin de gücü ile farklı alanlarda teknolojik olarak gelişmeye imkân bulmuştur.

Bunlara paralel olarak 1991 yılı küresel düzeyde bir paradigma değişikliğini beraberinde getirerek uzaya ilişkin aktörlerin ve politikaların da değişip dönüştüğü bir sistemi yaratmıştır. Hiç şüphesiz ki 1991 sonrası dönemdeki uzay politikalarının temel odağı bilgi olmaktadır. Gelişmiş uzay kapasitesine sahip aktörler uzayı kalkındırarak ve kullanarak bilgi çağına geçmeye başlamıştır (Hays & Lutes 2007, 207).

Aynı zamanda 1991 sonrası çeşitlenen aktörler ve imkânlar güvenliğe dair algımızda da değişmelere yol açmışlardır. Uzaya ilişkin bilginin sağladığı gözlem, denetim ve bilgi mekanizmaları önceki dönemlerde ‘düşük siyaset’ (*low politics*) olarak kabul edilen ekolojiye ilişkin ve toplumun korunmasına ilişkin politikaların da birer güvenlik meselesi haline gelmeye başlamasına sebep olmuştur. Bütün denetim, gözetim ve aktarım mekanizmalarının uydulara ve uydular tarafından sağlanan bilgiye dayanması da ikili kullanım (*dual use*) denilen bir problemi ortaya çıkarmıştır. Buna paralel olarak devletlere ilişkin bir güvenlik sorunu aynı zamanda devlet dışındaki günlük hayata ilişkin de bir problem olabilmektedir (Baltazar 2011, 28). Bu şekilde konusu doğrudan devlet ve dış politika ile ilgili olmayan konular da güvenlikleştirilerek birer güvenlik meselesi haline getirilebilmektedir (Peoples 2011, 82).

3.2.a. 1991’e Kadar Uzay Politikaları

1957’de Sputnik uzay aracının başarılı bir biçimde dünyanın yörüngesine fırlatılması tarihsel olarak uzay çağının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten itibaren uzaya ilişkin çalışmalar iki süper gücün bu alanda yaptıkları çalışmalar ile ilerlemiş ve gelişmiştir. Uzay araştırmalarının askeri politikalar ile

sınırlanması, iki kutuptan birinin çok fazla güçlenmesine olanak sağlamamak adına yapılan cüretkâr harcamalar, teknolojik gelişmeler ve bu alana yapılan harcamaların sağlayacağı prestijin göz önüne alınabiliyor olması dönemin temel unsurlarını oluşturmaktadır. 1958’de kurulan NASA ile beraber uzaydaki mücadele demokratik kapitalizm ile komünizm arasındaki çekişmenin sembolik bir tezahürü haline gelmiş ve bu dönemde iki güç arasındaki iş birliği de imkânsız hale gelmiştir (Moltz 2014, 38).

Bu perspektiften bakıldığında bu uzay çağı kara, deniz ve hava üzerindeki askeri mücadelenin bir diğer boyutu olarak görülebilir. Hâkimiyet teorileri perspektifinden baktığımızda gelişen teknolojilere paralel olarak hâkimiyet alanları da gelişmekte ve dönüşmektedir. Öyle ki bu teknolojik gelişmeler devletler arasındaki askeri rekabetin ve çatışmalar tarihinin bir sonraki evresi olarak geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Sputnik uzay aracının uzaya fırlatılmasının ardındaki motivasyon da bununla yakından ilişkilidir. Savaş sonrası dönemdeki nükleer üstünlüğünü daha önceki bölümde Sachaklian’ın hava hâkimiyet teorisinde de bahsedildiği gibi hava üstünlüğü ile birleştiren ABD’nin Mackinder’ın kalpgah olarak tanımladığı bölgeye ulaşabilme kapasitesi Sovyetler Birliği’nin bir kara devleti olarak gücünü kısıtlamaktaydı. İşte bu sebeple Sovyetler Birliği ABD’nin hava gücüne karşılık verebilecek yeni bir teknoloji geliştirmek istemiştir. Aslında uzay çağını başlatan şey de bu iki süper güç arasındaki karşılıklı stratejik üstünlük kurma mücadelesidir.

1957 ve 1963 yılları arasındaki dönem uzay politikaları jeopolitik açıdan incelendiğinde iki kutup arasında yaşanan prestij mücadelesi daha iyi anlaşılabilir. Dönemin mevcut teknolojik imkânları da göz önüne alındığında uzaya ilişkin çoğu eylemin pratik fayda sağlaması beklentisinden ziyade iki süper güçten birinin diğer süper güçten teknolojik ve medeniyet olarak daha gelişmiş olduğunu göstermeye

çalışma çabası daha ön plandadır. Örneğin Sputnik uydusu günümüz uydularına kıyasla son derece arkaik bir uzay aracıydı ve görevi atmosferle ilgili bilgileri toplayarak yeryüzüne göndermekten ibaretti. Fakat bu fırlatma ile Sovyetler Birliği hem uzayda var olan ilk devlet olarak taraftarlarını konsolide etmiş, hem de ABD'nin mevcut savunma sistemleri ile engelleyemeyeceği bir silah geliştirmiştir. Dönemin ABD Başkanı Eisenhower her ne kadar o dönemde Sovyetler Birliği ile uzayda girişilecek bir mücadeleye karşı olsa da, Soğuk Savaş'ın son derece sembolik atmosferinde bu olaylar bugünden farklı olarak algılanmaktaydı (Moltz 2011, 92). Bu sebeple her ne kadar olası bir mücadele ABD'nin harcamalarını olağan dışı bir biçimde arttıracak olsa da, uzaydaki bu rekabete dâhil olma bir ulusal çıkar meselesi haline gelmiştir.

Ayrıca bu prestij mücadelesinin ardında iki süper gücün orduları uzay savunmaları geliştirmek için yarışmaktaydı: Uzayda kullanılabilecek nükleer başlıklı anti balistik füzeler geliştirmek, kinetik anti-uydu silahları geliştirmek, istihbarat toplamak için çeşitli uydular yollamak ve hatta uzay istasyonu kurmak da bunlardan biriydi. Her ne kadar Sovyetler Birliği yüksek prestijli sivil uzay aktiviteleri konusunda önde olsa da ABD gizli bir biçimde operasyonel askeri destek teknolojileri geliştirmekteydi ve bu konuda Sovyetler Birliği'nden birkaç sene öndeydi. Özellikle ABD'nin 1959 yılında uzaya gönderdiği tamamen askeri istihbarat toplama amacı ile kullanılan ve *Discoverer* uzay programı ile birlikte gizli olarak fırlatılmış olan *Corona* uyduları, Sovyet uydu ve kritik savunma altyapılarına ilişkin bilgi toplamak için kullanılmıştı (Hays 2011, 12).

Bu açıdan bakıldığında Soğuk Savaş dönemi ideolojik jeopolitik ile açıklanabileceği gibi medeniyetçi jeopolitiğin de izlerini taşımaktadır. Bu askeri ve enformasyona dayalı gelişmeler özellikle ABD tarafından küresel ölçekte bir

potansiyeye sahip uzay alanının rakibin kontrolüne bırakmamak adına sürdürülmüştür. ABD özellikle uzaya ilişkin politikalarında bu alanın kara, deniz ve hava alanlarına nasıl entegre edilebileceği üzerinde durmuştur. Bu perspektiften ABD, Soğuk Savaş'ın asıl düğümlendiği yer olan Avrupa'daki müttefiklerine teknolojik liderlik ederken buna paralel olarak Doğu Avrupa Komünist Blok'a mensup diğer ülkeler üzerinde de bilgi sahibi olmaya çalışmıştır.

Tim Marshall'ın Coğrafya'nın Mahkumları kitabında da belirttiği gibi Sovyetler Birliği jeopolitik olarak Doğu Avrupa'yı elinde tutmak zorundaydı. Bunun altında yatan neden ise Avrupa ile Moskova arasındaki bölgenin platolardan oluşmasıydı (Marshall 2019, 19). Bu bakımdan Sovyetler Birliği açısından bu bölgenin hayati öneme sahip olması bir ulusal güvenlik meselesi iken ABD'nin bu alana olan ilgisi daha çok medeniyetçi jeopolitik ile açıklanabilir. ABD'nin Avrupa'daki çıkarları küresel güç reflekslerine daha yakın görünmektedir. Bu sebeple kendinden uzaktaki olan bu bölgelerde kontrolü olmasa bile en azından ne olup bittiğini bilgi kirliliğine maruz kalmadan anlayabilmek ve buna uygun stratejiler geliştirmek için uzaya ilişkin pratik yönü yüksek gözlem, casusluk ve telekomünikasyon faaliyetlerine öncelik vermiştir.

Bu açıdan iki süper gücün Avrupa'ya ilişkin politikaları da farklılaşmaktadır. Sovyetler Birliği için özellikle coğrafi sebeplerden dolayı Doğu Avrupa'da elde tuttuğu alanlar uygarlık jeopolitiğinden ziyade doğallaştırılmış jeopolitik ile açıklanabilmektedir. Bölgenin Sovyetler Birliği için hayati açıdan sahip olduğu önem de göz önüne alındığında Sovyetler Birliği'nin uzaya ilişkin politikalarında öncelik prestij iken ABD için bu pratik kullanım ve müttefiklerine sağladığı enformatif güçtü.

ABD, Sputnik'in fırlatılması sebebi ile geriye düşen prestijini yeniden kazanabilmek için ABD sivil telekomünikasyon uydusu olan *Telstar-1*'i hizmete sunarak müttefikleri arasında teknoloji lideri konumuna gelmeye çalıştı (Moltz 2014, 40). Fakat ABD'ye paralel olarak Sovyetler Birliği'nin de 1961'de uzayda nükleer testlere girişmesi uzaya ilişkin mevcut politik tansiyonun yüksek seyretmesine sebep oldu. Öyle ki uzayda test edilen kitle imha silahları ve nükleer silahların kendine has durumları da göz önüne alındığında çok kesin bir ikilem ortaya çıktı: Uzay ya bir silah deneme alanı olacak ya da bilimsel, ticari ve pasif askeri amaçlar doğrultusunda geliştirilecek bir alan olacaktı.

Uzaya ilişkin çatışmadan vazgeçilmesi bir anda ve kolay olmadı. 1962 yılında uzayda yapılan nükleer testlerin sebep olduğu elektromanyetik dalgaların yedi uyduyu kullanılamaz hale getirmesi, testlerin sebep olduğu radyasyonun astronotlara oluşturacağı tehditler ve Küba Füze Krizi sebebi ile ayyuka çıkan nükleer savaş tehlikesi iki tarafında kendi çıkarları doğrultusunda uzayda askeri bir kısıtlamayı kabul etmelerine sebep oldu (McDougall 1997, 349).

1963 yılında yumuşamaya paralel olarak İngiltere, Moskova ve Washington tarafından yörüngede, atmosferde ve denizlerde nükleer testleri yasaklayan Kısmi Test Yasağı Anlaşması (*PTBT-Partial Test Ban Treaty*) imzalandı. Aynı yıl bu devletler Birleşmiş Milletler tarafından uzaya dair önemli kararların alınmasına ön ayak oldular (McDougall 1997, 438). Bu kararlar devletlerin yörüngede kitle imha silahları konuşlandırmasını yasaklayan uzayda uluslararası sorumluluk hukukunun kabulünü içermektedir. Bu kapsamda yeni imzalanan Antarktik Anlaşmasına ek yapılarak Ay ve diğer gök cisimlerinde mülkiyet yasaklandı (Moltz 2014, 40).

Nükleer testlerin yasaklanmasının altında yatan nedenlerden biri de Akvaryum Projesi (*Project Fishbowl*) ile anlaşılan ve çevre şartlarının nükleer radyasyonu yeteri kadar engelleyememesi ve buna paralel olarak Van Hallen kuşağı olarak tanımlanan bölgede yayılan yüklü radyasyonun insanlı uzay uçuşlarını tehlikeli hale getirmesi yatmaktaydı. Bu sebeple milyarlarca dolarlık iletişim ve gözlem uydularının kullanılamaz hale gelme riski bulunmaktaydı. Nükleer testler zaten radyoaktif olan uzaydaki radyasyonu tehlikeli bir hale getirmekteydi. Karşılıklı nükleer denemeler ve testler bir noktada uzayı kabul edilebilecek düzeyin üzerinde radyoaktif hale getirerek ileriye dönük uzay programlarını riske atmaktaydı. İki tarafında bu sorunun farkında olması neticesinde bu anlaşma yapılabildi (Moltz 2011, 123).

1960'larda uzaya ilişkin iki taraflı ve Birleşmiş Milletler bünyesinde çok taraflı siyasi ve bilimsel görüşmeler ile kritik bağlantılar kurulmuş bugün uzayın *Magna Carta*'sı olarak tanımlayabileceğimiz 1967 Dış Uzay Anlaşması (*OST-Outer Space Treaty*) imzalanmıştır (Lyall & Larsen 2009, 53). Anlaşma iki tarafın da tek taraflı politikalarından uzaklaşması ve uzay güvenliği için kurumsal ve çok taraflı bir çerçeve yaratılması açısından bir milat oldu (Moltz 2011, 125). OST özünde BM'nin 1963 kararlarının ABD tarafından daha kurumsal bir çerçeveye getirilmesiydi (Moltz 2014, 42).

OST ve buna ek olarak yapılan dört anlaşma uzaya ilişkin hemen hemen her konuya değinen bir çerçeve anlaşma olması yönünden önemlidir. OST'nin önemli maddeleri şöyle sıralanabilir (UNOOSA, 1966):

- Uzay keşifleri ve araştırmaları bütün ülkelerin yararına olacak şekilde icra edilmeli ve bütün insanlığın ortak yararına olmalıdır (Madde 1).

- Dış uzay ve diğer gök cisimleri egemenlik iddiası ile ulusal olarak bir mülkiyet konusu olamaz (Madde 2).
- Ay ve diğer gök cisimlerinde askeri operasyonlar yürütmek ve nükleer ve kitle imha silahlarının denemeleri yasaklanmıştır (Madde 4).
- Anlaşmaya taraf devletler, kendisi veya vatandaşı tarafından uzayda yürütülmesi planlanan bir faaliyetin diğer taraflara zarar vereceği düşünülüyorsa, bu faaliyetlere girişmeden önce uluslararası istişarelerde bulunmalıdır (Madde 9).

OST ile beraber uzay hukukunu düzenleyen toplamda beş uluslararası anlaşma vardır. Bunlardan diğerlerinden kısaca bahsedecek olursak bunlar: Kurtarma ve İade Anlaşması (1968), Sorumluluk Sözleşmesi (1972), Tescil Sözleşmesi (1975) ve Ay Anlaşması (1979) (Lyll & Larsen 2009, 81).

Kurtarma ve İade Anlaşması uzaya yollanan herhangi bir astronotun acil bir durumda dünyaya zorunlu iniş yapması neticesinde devletlere düşen sorumlulukları düzenlemektedir. Buna göre devletler olası bir başka ülke mensubunun astronotunun kendi hâkimiyet alanlarındaki bir bölgeye düşmesi durumunda fırlatan ülkenin yetkililerini bilgilendirmeli ve her türlü kolaylığı sağlamalıdır (Günel 2016, 22).

Sorumluluk Sözleşmesi, uzay araçlarının fırlatma esnasında ve uzay boşluğu ile atmosferde sebep olabileceği zararların hukuki düzenlemesini içermektedir. Hukuki olarak tazminat usulü ile ilerleyen sorumluluk sözleşmesi mağdurun ve sorumlunun tespit edilmesi için zararın nerede gerçekleştiği, nerede meydana geldiği, ne tür bir sorumluluk rejimi uygulanacağı ve meydana gelen zarara binaen hangi usulün takip edileceğini belirleneceği gibi konuları ele almaktadır (Günel 2016, 24).

Tescil Sözleşmesi, karşılıklı şeffaflık ilkesi çerçevesinde uzaya fırlatılacak bütün araçlara ve sistemlere ilişkin bilgilerin fırlatan devletlerce hem kendi ulusal kayıt

sistemlerine hem de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği bünyesinde tutulan uluslararası fırlatma kütüğüne tescil etmelerini düzenlemektedir. Bu kayıt sisteminin sağladığı şeffaflık sayesinde olası bir uzay aracının diğer devletlerce saldırgan bir eylem sanılma olasılığı da bertaraf edilmiştir. (Pazarcı 2014, 428).

Son olarak Ay Anlaşması, özel olarak Ay'ın hukuki durumunu düzenleyen bir anlaşmadır. Diğer çerçeve anlaşmalardan farklı olarak uzay faaliyetlerinde etkili olan hiçbir ülke bu anlaşmaya taraf olmamıştır. Bunun sebepleri sonraki bölümde bahsedilecek 'insanlığın ortak mirası' kavramı ve 1969 yılında ABD'nin Neil Armstrong ve Buzz Aldrin ile Ay'a insanlı iniş gerçekleştirmesi sonucunda Ay'a olan ilginin kaybolmasıydı (Günel 2016, 29).

Anlaşmaların genel eğilimi dönemin jeopolitik durumu dikkate alınarak incelenecek olursa, anlaşmaların dönemin koşullarına uygun bir biçimde ve mevcut sorunları çözmek için yapılmış oldukları görülmektedir. Mevcut konjonktür doğrultusunda hazırlanan bu anlaşmalar günümüze uyarlandıklarında son derece yetersiz ve tek yönlü kalmaktadırlar. Öyle ki bu anlaşmaların temel noktası karşılıklı askeri eylemlerin önüne geçmek ile fırlatmaya ve yörüngeye ilişkin güvenlik kurallarını belirlemeye yönelik olmalarıdır.

1967 Anlaşması'nın en temel kuralı, diğer bütün uzay hukuku anlaşmalarının da çekirdeğini oluşturan *res communis omnium* (uzayın insanlığın ortak malı olduğu) ilkesidir (Bohinc 2013, 12). Bir diğer önemli kural da uzayın barışçıl amaçlar ile kullanılacağıdır. Ayrıca bu anlaşma dünya yörüngesinde ve herhangi bir başka gök cisminde nükleer ve kitle imha silahı bulundurulmasını da yasaklamaktadır. Fırlatılan herhangi bir uzay aracı dünya üzerinde nereye inerse insan o araç fırlatılan ülkeye aittir. Temelde *res communis omnium* kuralının uygulanması ve uzayda herhangi bir devletin

ulusal çıkarları çerçevesinde aidiyet iddia edememesi bu anlaşmanın olumlu yönünü oluşturmaktadır. Anlaşma yapılırken uzayın *res nullius* (henüz sahibi olmayan) şeklinde düzenlenmemesi Birleşmiş Milletler'in bir başarısı olarak sayılsa bile aradan geçen 60 yılın sonunda bu kuralların ne derece kullanılabilir oldukları tartışmaya açıktır (Bohinc 2013, 28).

Uzay hukukuna ilişkin kurucu metinler her ne kadar bir takım kritik unsurları ön plana çıkararak uzay güvenliğinin sağlanması konusunda etkili olmuş olsalar da günümüz teknolojik gelişmeleri ve uzayda etkinliği artan devletlerin ve devlet dışı aktörlerin sayısının ve etkinliklerinin artması ile Soğuk Savaş döneminin tarihsel konjonktürü ile kurulan uzay hukuk sistemi çok fazla gri alan barındırmaktadır. Bu gri alanların nasıl anlaşmaya bağlanacağı, silahsızlanma konusunda neyin silah olup olmadığı ve en önemlisi küreselleşme çağında uzayda faaliyet göstermeye başlayan devlet-dışı aktörler ile geleneksel aktörlerin çıkarlarının nasıl birbiriyle örtüşeceği temel konulardır.

Sorumluluk Anlaşması ve Kurtarma ve İade Anlaşması uzaydaki artan hareketliliğe bir yanıt olarak ortaya çıkmışlardır. Özellikle 1960'lar sonu ve 1970'ler başında artan fırlatma faaliyetleri ve uzay yarışına bağlı olarak alınan risklerin artarak mevcut uzay atmosferine yönelik zarar potansiyelinin artması ile olabilecek kazalar sonucunda devletlere düşen rollerin belirlenmesi ihtiyacı bu anlaşmaları doğurmuştur.

1969'da ABD'nin Ay'a insanlı uzay seyahati yapması sonucunda uzay yarışı yerini uzay detantına bırakmıştır. İki tarafın da maliyetli bir uzay yarışına girmek istememesi ve iki tarafın da anti balistik füze savunmasına yönelik bir çekişmeye girmek istememesi neticesinde taraflar iş birliğini ön plana çıkarmaya yönelik politikalar oluşturmuşlardır. Vietnam Savaşı bu dönemde ABD'nin finansal kaynaklarını

zorlayarak iş birliğini zorunlu kılmıştı. Benzer şekilde Apollo'nun uzaya fırlatılması da mevcut ekonomik durumunun buna karşılık vermeye gücünün olmadığı bir noktada Sovyet prestijine bir darbe vurmuştur.

Bu şekilde 1970 ile 1980 yılları arasında uzaya ilişkin politikalar zorunlu bir iş birliği halini alarak özellikle silahlanma alanında birtakım karşılıklı kısıtlamalar getirmiştir. İki taraf Helsinki'de anti balistik füzelere ve daha genel olarak anti uydu silahlarına dair (*ASAT-Anti Satelite Weapons*) dair kısıtlamalar konusunda masaya otursa da bir anlaşmaya varamamışlardır. Bunun en önemli sebebi ASAT'ların birbirlerinden çok farklı silahlar olması, bir ASAT tanımının yapılamaması ve iki tarafın da farklı ASAT kabiliyetlerine sahip olması yatmaktaydı (Hays 2011, 31).

Bu dönemde uzay iki kutup arasında iş birliğinin somutlaştığı ilk alan olmuştur. COPUOS bünyesinde bir araya gelen taraflar 1972 yılında bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmaya binaen taraflar uzay bilimine dair birçok alanda iş birliğini kabul etmişlerdir. Yakın dünya uzayı, Ay ve uzay tıbbi ile biyolojisine ilişkin konular bu alanlardan bazıları olarak belirlenmiştir (Moltz 2011, 169).

Yine bu iş birliği atmosferinde ABD ve Sovyetler Birliği dışındaki ülkeler de uzaya ilişkin politikalar geliştirerek bu alanda var olmaya çalışmışlardır. Bu dönemde devletler sadece ulusal kaynakları ile uzay faaliyetleri yürütemeyeceklerinden ülkeler arası iş birliği ve bu iki süper gücün destekleri ile bu alanda var olabilmışlerdir. 1971'de buna paralel olarak Avrupa Uzay Ajansı (*ESA-European Space Agency*) kurulmuştur (Schrogl & Diğerleri 2015, 284). ESA bünyesindeki en etkili aktör ilk uydusunu 1960'larda uzaya fırlatmış olan Fransa'dır. Yine bu yıllarda askeri olarak herhangi bir faaliyette bulunması İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren kısıtlanan Japonya da 1970 yılında ABD'nin yardımları ile ilk uydusunu uzaya fırlatmıştır. Daha

militarist bir yol seçen Çin de aynı tarihte ilk uydusunu fırlatmayı başarmıştır. (Moltz, 2014, 46). Hindistan da 1970 yılında Sovyetler Birliği'nin desteği ile ilk uydusunu uzaya fırlatmayı başarmıştır. 1975'de uzayda iş birliğinin sembolü olan Soyuz-Apollo ortak uzay misyonu gerçekleştirilmiştir. Bu olay iki kutbun birlikte gerçekleştirdikleri ilk uzay görevi olması itibari ile önemlidir.

Bu dönemde diğer devletlerin de uzayda faaliyette bulunmaları ile beraber bu alanda özellikle müttefik devletler ekseninde bazı çekişmeler olmuştur. Özellikle Fransa merkezli De Gaulle ile başlayan milliyetçi politikalar Avrupa'da Fransa'nın önderliğinde bağımsız bir uzay politikası yürütülmesine ön ayak olan gelişmelere sebep olmuştur. Avrupa bu dönemde özellikle ABD dışında alternatif arayışlarına girerek gerek Çin ile GPS sistemleri üzerine gerekse Rusya ile bu alanda alternatif iş birlikleri arayışlarına girmiştir. Bu yaklaşım medeniyetçi jeopolitik ekseninden bakıldığında uzay alanının 'tam' kontrolünü ABD açısından problemlili hale getirerek bu alandaki hakimiyetini güçsüzleştirmiştir (Wang 2009, 444).

1970'lerin sonunda uzayda yaşanan iş birliği atmosferi iki güç arasında yaşanan birtakım jeopolitik gelişmeler sebebi ile sekteye uğramıştır. Bu dönemde ABD'nin Orta Doğu'daki müttefiki olan İran'da İslam Devrimi sebebi ile teokratik ve ABD karşıtı bir idare kurulması ve 1978 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile iki güç arasında İkinci Soğuk Savaş olarak da adlandırılan döneme girilmiştir

1980'ler boyunca uzaya ilişkin herhangi yeni bir savunma anlaşması yapılmamıştır. Bu yıllar süresince Sovyetler Birliği'nin çevresinde sürdürdüğü yayılmacı politikalar ve iş birliğini engelleyecek siyasi olaylar, ABD'nin karşı hamle olarak Avrupa'da ASAT'lar konuşlandırmasına yol açmış; bu da artan tansiyonu yeniden bir silahlanma mücadelesine dönüştüren adım olmuştur (Moltz 2014, 50). Uzaydaki artan gerilim bu

noktada uzayın pasif amaçlarla askerileştirilmesinden aktif olarak silahlandırılmaya çalışılan bir alan haline gelmesine yol açmıştır. Sovyetlerin Anti Balistik Füze (*ABM–Anti Ballistic Missile*) ve ASAT kapasitelerinin artmasının ardından 1983 yılında ABD Reagan yönetimi misilleme olarak Stratejik Savunma Girişimi’ni (*Strategic Defense Initiative – SDI*) popüler adıyla diğer adıyla ‘Yıldız Savaşları’ projesini hayata geçirmiştir (McDougall 1997, 434).

Bu dönemde ABD aynı zamanda Chicago Okulu’nun neoliberal serbest piyasa ekonomik politikalarını benimseyerek farklı sektörlerde ticarileşme ve özelleşme eğilimine girmiştir. Bu politikalar devlet dışındaki ticari girişimleri serbest bırakarak ekonomik olarak hızlı bir büyüme sağlamaktaydı. Reagan yönetimi bu eğilimi ABD’nin uzay politikalarında özellikle NASA’nın devlet tarafından sağlanan ayrıcalıklarını kısırarak bu alanda, özellikle fırlatma konusunda bir serbest piyasa yaratarak ekonomik olarak faaliyetlerini rahatlatma imkânı bulmuştur (Moltz 2011, 189).

ABD’nin neoliberal politikalarının ekonomik olarak sağladığı refah Sovyetler Birliği’nin silahlanma yarışını sürdürememesine sebep olmuştur. Ayrıca neoliberalizmin sağladığı bu refah mevcut Doğu Blok’u ülkeleri arasında da popülerleşmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmeler 1985’te Gorbaçov’un Komünist Parti’nin genel sekreteri olmasına sebep olmuştur.

Gorbaçov ile beraber Sovyetler Birliği uzay teknolojisindeki çağının ilerisindeki kapasitesini sivil ajanslar ve üretim tesisleri ile ticarileştirme eğilimine girmiştir. Öyle ki Chicago Okulu’nun öğretileri ile ilk kez SSCB uzay alanı ticarileşme imkanına sahip olmuştur. (Moltz 2011, 205). Lakin Sovyetler Birliği’nin politbüro bünyesindeki

yönetimi, ticarileşme eğilimlerini ve demokratikleşme eğilimlerini kontrol edememiş ve 1991 yılında Sovyetler Birliği dağılmıştır.

Uzayın jeopolitik bir özne olarak kurgulanması asıl itibariyle Soğuk Savaş ile başlar; ondan önce uzay bilimkurgu edebiyatının bir öznesi olarak tanımlanmıştır ve bu edebiyatın oluşturduğu söylem uzaya ilişkin ilgiyi ve dolayısıyla uzay çalışmalarını da geliştirmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ta uzay bir politika yapım alanına dönüşmüştür. Bu noktada uzayın alansallaştırılmasında iki farklı yaklaşım dikkat çekmektedir. Birinci yaklaşım uzayın tüm insanlığın ortak malı olduğu düşüncesidir. Bu yaklaşım uzayı dünya üzerindeki siyasi ve askeri rekabetin bir parçası olmaktan korumayı amaçlarken aslında uzayı bir bütün olarak insanlık için metalaştırarak aslında uzayın insanlar tarafından 'kullanılabilecek' bir alan olduğu fikrini savunmuştur. İnsanlık dünyanın kaynaklarını çıkarıp tükettiği gibi potansiyel olarak uzayın kaynaklarını da çıkarıp tüketebilecek bir tür olarak nitelendirilmiştir. İkinci yaklaşım ise daha politiktir. Bu yaklaşıma göre uzay her ne kadar uluslararası hukuk tarafından insanlığın ortak malı olarak tanımlansa da aslında dünya üzerindeki süper güç rekabetinin dördüncü boyutudur. Süper güçler nasıl ki dünya üzerinde karada, denizde ve havada rekabet halindedir; uzay da böyle bir rekabet alanıdır. Ancak uzay yeni ve sınırları muğlak bir rekabet alanı olduğu için uzay üzerindeki rekabetten daha önemlisi uzayda hangi süper gücün daha başarılı olduğuna yönelik söylemsel rekabettir. SSCB yörüngeye uydu ve insan gönderen ilk devlet olsa da ABD'nin 'aya seyahati' onu bu rekabette öne geçirecek şekilde söylemselleştirilmiştir. Kısacası, klasik jeopolitik yaklaşımlar uzayın yeni bir rekabet alanı olduğu vurgusunu, uzayın *sui generis* bir alan olduğu vurgusunun önüne geçirmiştir.

3.2.b. 1991 Sonrası Uzay Politikaları

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ideolojik olarak iki kutba ayrılan dünya düzeni yerini kapitalist ABD hegemonyasında bir düzene bırakmıştır. Bu noktada komünizm artık bir tehdit olmadığından piyasa ekonomisi ve neoliberal yaklaşımlar bütün dünyada etkisini göstermeye başlamıştır. Buna binaen Sovyetler Birliği de dahil olmak üzere eski doğu blok ülkeleri yeni sisteme entegre edilmeye çalışılmıştır. Sosyal bilimler ise bu dönemde eski pozitivist yaklaşımlarla yaşanan yeni yapısal dönüşümü açıklamak konusunda yetersiz kaldığından farklı yaklaşımlara başvurmuştur (Okur & Ongur 2017, 338). Öyle ki jeopolitik ve güvenliğe ilişkin konular ve aktörler çeşitlendikçe topyekûn bir yaklaşım geliştirerek mevcut düzeni anlamının ve teorik hale getirmenin son derece zor olduğunu anlaşılmış ve bunun etkileri uzay politikalarında da görülmüştür.

1991 sonrası uzaya ilişkin konular dış politikanın ve askeri unsurların tekelden çıkarak farklı sektörlerde özel teşebbüsler ve hatta kamuoyunun da dolaylı olarak etkili olduğu çok yönlü bir hale bürünmüştür. Barry Buzan'ın güvenlik çalışmalarına getirdiği eleştirel bir perspektif olan 'sektörel güvenlik' yaklaşımı çerçevesinde Soğuk Savaş sonrası uzay politikaları: Siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere beş başlık altında incelenebilir (Buzan 2015, 107).

3.2.b.i. Siyasi Sektör

Daha önceki dönemde imzalanan uzaya ilişkin anlaşmalar ve devletlerin günümüzde bu kadar dinamik bir alanda eskiden olduğu gibi bağlayıcı bir anlaşmaya gitmek istememeleri de göz önüne alındığında 1991 sonrası gelişen teknoloji ve devlet dışı aktörlerin uzayda faaliyet göstermesi (fırlatma, gözlem ve bilgi paylaşımı vb. konular) eski siyasi ve hukuki düzenin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu da

uluslararası anlaşmalar konusunda birçok gri alanı barındırmaktadır. Bunlardan en önemlisi bu dönemde mevcut anlaşmaların bazı konularda devlet dışı özel sektör girişimcilerinin düzenlemesini kapsamamasıdır.

Anlaşmanın imzalandığı dönemde dünyanın içinde bulunduğu düzen uzaya ilişkin bir ticarileşmeyi öngöremediğinden anlaşmada özel teşebbüslere ilişkin herhangi bir düzenleme yoktur. Bugün SpaceX ve Deep Space gibi uzay özel teşebbüslerinin Mars'ta koloni kurmak ve uzay madenciliğine ilişkin yaklaşımları bu açıdan hukuk dışı değildir. Bu sebeple devletler bu tarz yatırımcıları destekleyerek ve iş birliği yaparak dolaylı olarak anlaşmanın etrafından dolanabilme imkânına sahip olmaktadır (Bohinc 2013, 35).

Devletler değişen ve gelişen uzay teknolojilerini yakalamak için özel teşebbüsler ile çalışma ve devletler arası iş birliği yoluna gitmektedirler. Ayrıca uzay çalışmalarına ilişkin bir yatırım yapmak ve uzayda aktif olarak bulunmak maliyetli bir iş olduğundan dünyada ancak birkaç devlet kendi başlarına bu faaliyetlerde bulunabilmektedir. Devletler bu sebepler ile uzaya ilişkin düzenlemelerini ulusal mevzuatlarında belirleme yoluna gitmektedirler (Nucera 2019, 13). Bu alana ilişkin bir mevzuat düzenleyerek devletler hem yabancı yatırımcıları güvence altına alabilmekte hem de kendilerini uzay faaliyetlerinde bulunan özel teşebbüsler için cazip konuma getirecek imkânlar sunabilmektedirler (Günel 2016, 40). Ayrıca bu sayede uzay çalışmaları yapacak özel teşebbüslerin kendilerine en uygun mevzuatı sağlayan ülke adına bu faaliyeti yürütebilme şansları olmaktadır. Bu da uzay faaliyetlerini ticari hale getirmektedir. Öyle ki her zamankinden daha fazla ülke bu noktada kendi uzay mevzuatlarını yaparak ulusal lisans rejimlerini düzenlemektedirler (Weeden 2019, 14).

Uluslararası siyasi düzenlemelere ilişkin de devletler nezdinde farklılıklar mevcuttur. Hukuki açıdan Çin ve Rusya'nın başını çektiği bir kısım devlet özellikle silahlanma ve uzay silahlarının tanımlanması ve kısıtlanması gibi konularda daha bağlayıcı bir yaklaşımı benimserken, uzay endüstrisi sürekli gelişen ve ticari faydayı ön plana çıkaran ABD ve ESA gibi aktörler ise buna yanaşmamaktadırlar. Askeri sektör kısmında daha detaylı edilecek olan 'ikili kullanım' sorunu buradaki temel etken olmaktadır. Örneğin bilimsel uzay araştırmaları için kritik olan bir robotik kol herhangi bir uyduyu kullanılamayacak hale getirebilmektedir (Porras 2019, 143).

3.2.b.ii. Askeri Sektör

Uzayın aktif bir biçimde askeri bir çatışmada kullanılması ilk kez 1991 Körfez Savaşı ile olmuştur. Bu savaş aynı zamanda tarihteki ilk 'uzay savaşı' olarak adlandırılmaktadır (Hays & Lutes 2007, 207). Uyduların sağladığı pratik bilgi, uzaya ilişkin askeri yönelimleri uzayın stratejik kapasitelerin geliştirildiği bir alandan operasyonel ve taktiksel olarak yeryüzünde gerçekleşen savaşlarda kullanılan bir alana dönüştürmüştür (Hays & Lutes 2007, 207). Bu yüzden bilgi ve bilginin sağladığı taktiksel kabiliyet 1991 sonrası askeri alanda çok önemli hale gelmiştir.

Bu taktiksel ve operasyonel kapasitelerin en görülür olduğu alan uydular aracılığı ile sağlanan küresel pozisyonlama sistemleridir. Bunlardan en bilineni olan ABD'nin Küresel Konumlama Sistemi (*GPS -Global Positioning System*) küresel olarak bütün devletlerin ve kişilerin kullanımına açık olsa da farklı devletler askeri açıdan kendi GPS sistemlerini geliştirerek olası bir çatışma durumunda ABD'nin bu sistemi kapatmasını veya bu GPS sinyallerini şifrelemesini önlemek istemektedirler (Moltz 2014, 124). Örneğin Rusya kendi sistemleri olan GLONASS (*Globalnaya Navigatsionnaya Sputnikovaya*) ile Çin ise Beidou sistemi ile kendi küresel

konumlama sistemlerini kullanmaktadırlar. Bunlara ek olarak farklı ülkeler de bunu elde etmek için çabalamaktadırlar.

Askeri olarak bir diğer sorun da ASAT'lara ilişkin durumdur. ASAT'lar kritik altyapıların kaynağı olan uyduları etkisiz hale getirebilen uzay silahları olarak kullanılmaktadırlar. Ayrıca ASAT'lar ile füze savunma sistemleri olarak görev yapan ABM'ler birbirleri ile çok yakın sistemler olduğundan ASAT'ların topyekun yasaklanması da devletlerce kabul görmemektedir (Moore 2014, 172). Günümüze gelindiğinde her gün daha fazla devletin kendi ulusal ASAT sistemlerini geliştirmesi uzaydaki güvenliği riske atabilmektedir (Porras 2019, 142). Özellikle Çin ve Hindistan'ın bu alanda geliştirdikleri sistemler mevcut uzay politikalarında bir güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Lakin yine buna paralel olarak olası bir ASAT yasaklama anlaşması da devletlerin savunmalarını zayıflatacağından, özellikle ABM'lere dayanan bir anti füze sistemi ağına sahip ABD gibi öncü devletlerin buna yanaşmaması sebebi ile kabul görmemektedir.

2008 yılında Rusya ve Çin tarafından önerilen ve 2014 yılında tekrar gözden geçirilerek yeniden önerilen Uzaya Silah Yerleştirilmesinin, Uzay Cisimlerine Karşı Tehdit veya Kuvvet Kullanımının Önlenmesine Dair Anlaşma Taslağı (*PPWT- Draft Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Space, the Threat or Use of Force Against Space Objects*) de buradaki çelişkiyi ortaya koymaktadır. (Tronchetti & Hao 2015, 38). Bu anlaşmadaki problemler genel olarak ASAT'ların tanımlanması ve ulusal çıkar kavramları çerçevesinde şekillenmektedir. Anlaşma kara ve deniz temelli ASAT'ları yasaklamazken uzaydaki olası ASAT potansiyeli olabilecek sistemleri yasaklamaktadır. Bu sistemler aynı zamanda Çin ve Rusya'nın ulusal savunma politikaları kapsamında olduklarından kapsam dışı bırakılmak istenmiştir (Tronchetti & Hao 2015, 44). Bu da özellikle özel teşebbüsler aracılığı ile geliştirilen

uzayda konuşlanan yeni ve maliyeti nispeten düşük olan sistemlerin önünde bir engel olabilmektedir. Bu sebeple ABD ve ESA gibi aktörler bu anlaşmaya yanaşmamaktadır. Özellikle uzay silahlarına ilişkin kesin bir tanımın olmaması ve ‘ikili kullanım’ denilen problemin varlığı bu alanda askeri olarak iş birliğini son derece zor hale getirmektedir.

Uzay silahlarına ilişkin dikkat çekici ve bahsedilmesi gereken bir başka analiz de Havercroft ve Duvall tarafından yapılmıştır. Hardt ve Negri’nin “İmparatorluk” kitabında ele aldığı emperyal hakimiyet fikrinin (özetle mevcut küresel düzenin alanbozumu ve sınır silme faaliyetleri ile devletlerin sınır ve egemenlikleri üzerinde kontrolünü kaybetmesi) uzay silahlanması sayesinde somut bir biçimde tezahür ettiğini söylemişlerdir (Havercroft & Duvall 2009, 55). Dünya yörüngesinden dünyadaki herhangi bir noktaya kuvvet kullanabilme yetisi karşılık verilemeyecek hatta engellenemeyeceğinden güvenliğe ilişkin iki hakim modern güvenlik/koruma yaklaşımı olan bağımsız devletler ve liberal-cumhuriyetçi federasyonlar anlamsız hale gelecektir (Havercroft & Duvall 2009, 55).

Bu dönemdeki bir diğer eğilim de ülkelerin kendi uydu sistemlerini askeri hale getirmesidir. Bunun en yakın ve bariz örneği AB ve ESA tarafından sivil amaçlarla kurulan Galileo GPS ve Çevre ve Güvenliğe İçin Küresel İzleme sistemlerinin (*GMES-Global Monitoring for Environment and Security*) askeri güvenlik amacıyla kullanılmaya başlanmasıdır (Newlove-Eriksson & Eriksson 2013, 285). Bu kararın en önemli sebeplerinden biri özellikle 11 Eylül sonrası genişleyen güvenlik algısı ve teröre karşı mücadelede bu tip gözleme sistemlerine dayanan bilginin sağladığı yararadır (Newlove-Eriksson & Eriksson 2013, 284). Bu sebeplerle ülkeler tehditlerin çok yönlülüğünü göz önüne alarak güvenliğin tanımını genişleterek uyduları ve uzaya dayalı sivil altyapıları güvenlik için ‘kritik altyapılar’ olarak tanımlayarak askeri

kullanıma açmaya başlamışlardır. Ayrıca özel teşebbüslerin bu enformasyona dayalı alanda aktif olarak rol almasına paralel olarak güvenlik ve uzay sektöründe askeri olarak bir ticarileşme eğilimine girilmiş ve güvenlik şirketleri bu alanda faaliyet göstermeye başlamışlardır (Newlove-Eriksson & Eriksson 2013, 285).

3.2.b.iii. Ekonomik Sektör

1980'lerden itibaren başlayan deregülasyon trendi, NASA'nın fırlatma esnasında yaşadığı facialar ve ücret maliyetlerini düşürme ihtiyaçları özel sektörün uzay endüstrisinde yer almasına olanak vermiştir (Newlove-Eriksson & Eriksson 2013, 282). Özel sektörün uzay alanında aktif olarak rol alması ile uzay kaynaklarına ilişkin sert güvenlik algısı yerini kâr marjına dayalı politikaların ön plana çıkarıldığı gelecek hedeflerine bırakmıştır. Ticarileşme bu anlamda modern uzay faaliyetlerinin temel bileşeni haline gelmiştir (Günel 2016, 141).

Bu ticarileşmenin ilk ayağını uzaydaki sistemlerin altyapısının özel şirketlerce kontrol edilmesi ve bu altyapıdan elde edilen bilginin bir pazar haline gelerek kâr hedefleri doğrultusunda ve talepler doğrultusunda geliştirilerek satılması oluşturmaktadır. Özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki altyapı sağlayıcılarının özel şirketler elinde bulunması bu bölgelerdeki mevcut teknolojiye bağımlılığın yüksek olması sebebi ile kendine alıcı bulmakta ve çok büyük bir pazar oluşturmaktadır (Newlove-Eriksson & Eriksson 2013, 285).

Ticarileşmenin diğer ayağını doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Öyle ki dünyada bulunan bazı kaynaklar aşırı tüketim sebebi ile 'kritik liste' içine alınmıştır. Özellikle bataryalarda kullanılan lityum ve kobalt ile akıllı telefonlar ve bilgisayarlarda kullanılan tantal gibi değerli madenlerin bu listeye alınması günümüz modern dünyası için vazgeçilmez olan bu araçların sürekliliğini riske atmaktadır (Anderson 2012).

Uzaydaki kaynaklar teoride sınırsızdır. Eğer insanoğlu bu kaynakları pratik ve dzenli bir biçimde kullanılabilir hale getirebilirse dnyadaki kaynakların tkenmesine alternatif bir yol bulabilecektir. Bu da devletlerin, özel Őirketlerin ve bilimsel araştırmaların uzaydaki asteroidleri ve gezegenleri değerli kaynaklar için araştırmalarına ve bu kaynakları dnyaya taŐıyabilecek yollar için çalışmalar yapmasına sebep olmuştur (Krolowski & Elvis 2019, 8). Bu çalışmalara binaen birtakım sorunlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin bu madenlere ilişkin mülkiyet sorunu uluslararası anlaşmalar nezdinde problem teşkil etme potansiyeline sahiptir. Her ne kadar OST devletlere bu alanlarda mülkiyet hakkı tanımamıŐ olsa da özel Şirketler aracılığı ile gelişen faaliyetlerde nasıl bir yol izleneceği belirsizdir; ayrıca yine OST kapsamında uzaydan çıkarılan kaynakların hakkaniyetli bir biçimde bölüŐtürölmesi de problemlidir (Krolowski & Elvis 2019, 14). Dahası eğer ki devletler ve özel teşebbüsler bu madenleri dnya ekonomisine sokmayı baŐarabilirse küresel bir maden enflasyon riski de ortaya çıkacaktır. Tıpkı 1492 Kolomb ağı ile başlayan keşiflerin yüklü miktarda altını yeni kıtadan eski kıtaya getirmesi sonucu oluşan altın enflasyonuna benzer bir dönem uzay madenlerinin dnyaya getirilmesi ile baŐlayabilecektir (Krolowski & Elvis 2019, 14).

Devletler başta ABD olmak üzere bu kaynaklara ulaŐabilmek amacıyla NASA ve ulusal dzenlemeleri aracılığı ile özel teşebbüslerle iş birliği yapmaktadır. 2010 yılında Obama yönetimi ile ABD'ye bağlı diğer ilgili birimler uzay mevzuatlarını bakanlıklar ve ticari ortakları da içine alacak Şekilde olası bir meteorun insanlığa karşı vereceği zararları tespit etme ve hafifletmek için ve kaynak zengini meteorların tespitini kapsayacak Şekilde genişletilmiŐ (Billings 2015, 9) ve 2015 yılının sonunda da özel teşebbüslere asteroidlerden çıkardıkları kaynakların sahipliğini veren bir yasayı yürürlüğe sokmuŐtur (Krolowski & Elvis 2019, 7).

Ekonomiye ilişkin bir diğer güncel gelişme de uzay turizminin artan potansiyelidir. Özel sektörün uygun maliyetli ve güvenli bir şekilde ticari amaçlar doğrultusunda uzaya erişimi ile ortaya çıkan yeniden kullanılabilir fırlatma araçları (*RLV -Reusable Launch Vehicles*) sayesinde uzay teknoloji sektörü oluşmuş ve bu düşen maliyetler bu alanda faaliyet göstermeyen sivillerin de uzaya bireysel talepleri ile gitmesinin önünü açmıştır (Günel 2016, 103.)

Maliyetler her ne kadar şu an ancak çok zengin bir kesimin karşılayabileceği durumda olsa da RLV'lerin geliştirilerek daha uygun maliyetli hale getirilmesi ile gelecekte uzay turizmi de uzay endüstrisi içinde yerini alabilecek bir noktaya gelebilme potansiyeline sahiptir.

3.2.b.iv. Toplumsal Sektör

Uzay faaliyetlerinin ve uyduların gelişmesine paralel olarak artan bilgi akışı ve bu bilginin teknoloji ilerledikçe düşük maliyetli hale gelmesi sayesinde sıradan vatandaşlar da bu bilgiye erişmeye başlamış ve küreselleşme toplumsal bir hale gelmiştir. Günümüzde özellikle sosyal medya aracılığı ile sivillerin küresel yönetim içinde söz sahibi olması ile özel teşebbüs faaliyetleri bu yönetimin taleplerinden etkilenmeye başlamıştır.

Uzaya ilişkin çalışmalarda bu küresel toplumun istekleri ve talepleri son derece önemlidir. Öyle ki medya ve popüler kültürde uzaya ilişkin unsurların ön plana çıkarılması ve uzay çalışmalarının potansiyel olarak toplumsal refahı getirebileceği gibi düşüncelerinin kamuoyunun gündemine alınması bunun bir göstergesi olabilmektedir. Bu dönem aynı zamanda teknolojik ve politik hedeflere dayalı uzay çalışmalarından talebe dayalı uzay çalışmalarının ortaya çıktığı bir dönem olmuştur (Burwell 2019, 41).

Uzaya ilişkin özellikle Elon Musk'un Mars'ın kolonileştirmesine ilişkin düşünceleri ve Denis Tito ile Jeff Bezos gibi milyarderlerin uzaydaki turistik gezilerinin ana akım medya ve sosyal medya platformlarında ön plana çıkarılması ile uzay çalışmaları için yapılan harcamaların ve araştırmaların gelecek için zaruri olduğu algısı ön plana çıkarılmaktadır (Burwell 2019, 46).

Bunlardan farklı olarak da uzaya ilişkin sembollerin kitle iletişim aygıtlarınca ve küresel ölçekli markalarca kullanılması (Örneğin Rus devlet merkezli haber ajansının isminin Sputnik olması ve Covid salgını sırasında geliştirilen aşının isminin Sputnik olması vb.) ve sembolik değere sahip emekliye ayrılmış uzay araçlarının da özellikle ABD ve NASA bünyesinde ülkenin dört bir yanında sergilenerek toplumsal olarak bir uzay bilincinin yaratılması gibi süreçler de dolaylı olarak uzay ve toplum ilişkilerini yaratmak ve sürdürmek konusunda kullanılmaktadır (Sage 2019, 316).

Bunun yanı sıra uzaydan sağlanan bilgi ve uygulamalar küresel sağlığa ilişkin konularda da kullanılabilir. Uzaydan sağlanan imkanlar sayesinde uzak yerlerdeki salgınlar gözlemlenebilmekte ve konuya ilişkin deneyimsiz olan sağlık çalışanları uzaktan eğitilebilmektedir (Al-Rodhan 2012, 26).

3.2.b.v. Çevresel Sektör

1991 sonrası uzaya ilişkin politikadaki son unsuru gezegenin kendisine ilişkin yaklaşımlardır. Bunlar uzayda atmosferdeki uzay çöplüğüne ve NEO'lara ilişkin diğeri de dünyaya ilişkin iklim değişikliği ve küresel karbon emisyonu gibi konulardır.

Bunlardan ilki olan uzay çöplüğü sorunu 1991 öncesindeki Soğuk Savaş döneminde de bir konu başlığı olsa da artan aktörler ve buna bağlı olarak uzay araçlarındaki artış bu sorunu daha önemli bir hale getirmiştir. Buradaki en kritik sorun artan ASAT testlerinin uzay atmosferinde bıraktığı parçaların bir noktada insanlığın uzaya

erişimini yok edecek kadar artma tehlikesidir. Bu yüzden 2007 yılında BM tarafından Uzay Çöplerine İlişkin Sınırlama Prensipleri (*Space Debris Mitigation Guidelines*) yayınlanmış ve yörüngede uzay araçlarının kasti bir biçimde yok edilmesinden kaçınılması istenmiştir (Marchisio 2015, 68). Fakat bu alana ilişkin düzenlemeler devletlerin kendi ASAT kabiliyetlerini geliştirmek için ulusal çıkara dayalı faaliyetlerini engelleyememiştir, Hindistan 2019 yılında yaptığı ASAT testi ile yörüngeye yüksek miktarda uzay çöpu bırakmıştır (Porras 2019, 142).

İklim değışikliğinin takip edilmesi ve ülkelerin karbon emisyonlarının kontrol altında alınıp denetlenmesi konusunda da uyduların sağladığı bilgiler kritik öneme sahiptirler. Meteorolojik gözlem kapasiteleri de olası doğal afetleri erken tespit etmek ve önlem almak konusunda önemli olmaktadır. Sera gazı emisyonunun kontrol altına alınması ve 2016 Paris Anlaşması uyarınca âkit devletlerin sorumluluklarının yerine getirilip getirilmediği konuları uydulardan alınacak bilgiler aracılığı ile denetlenerek gözetim altına alınabilmektedir. Fakat Putin ve Rusya gibi aktörler ESA temelli çevresel uyduların verilerini kabul etmeyerek kendi uydularını fırlatma gibi eğilimlere gitmektedirler ve bu da küresel ısınma ve iklim konularındaki standartların sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Puko 2021).

NEO'lara ilişkin ise çevresel bakımdan en önemli sorun olası bir asteroidin dünyaya çarpmasına ilişkindir. Bu sorunun bir yönünü de NEO'lara ve gezegen savunmasına ilişkin mevcut olarak meteorları saptıracak yöntemlerin hayata geçiriliş biçimlerini saptama konusundaki problemler oluşturmaktadır. Bu saptama teknik bir sorun olmaktan ziyade politik bir süreçtir (Schmidt 2019, 416). Buradaki problem nükleer silahların NEO'lara karşı en iyi savunma olması lakin bu silahların kullanımının son derece sert regülasyonlar ile kısıtlanmış olmasından kaynaklıdır. Ayrıca nükleer opsiyonlar dışındaki yöntemlerin de geliştirilmesi de sorunlu bir durumdadır çünkü bu

tip aygıtlar aynı zamanda silah olarak da kullanılabilme potansiyeline sahip olduklarından uluslararası kamuoyu bu tip denemelere sıcak bakmamaktadır (Schmidt 2019, 417).

NEO'lara ilişkin bir başka problem de tespitlerine ilişkindir. Tespit edilemeyen bir NEO'nun diğer devletlerce yapılmış kasti bir saldırı ile karıştırılma olasılığı yüzünden başka bir tehdit unsuru oluşturmaktadırlar (Remo & Haubold 2014, 91).

Soğuk Savaş sonrasında uzayın jeopolitik bir özne olarak alansallaştırılması çok boyutlu bir biçimde devam etmiştir. Bir taraftan uzay halen büyük güçler arasındaki rekabette bir güvenlik alanıdır; bu güvenlik alanının kontrolü önemlidir. Büyük güçler arasında yaşanabilecek çatışmalarda yörüngeyi kullanarak hareket eden füzelerin varlığı bu tehdidin çözümü için uzayı güvenlikleştirerek uzayda bazı savunma mekanizmaları kurulması için ülkeleri yönlendirmiştir. Uzay siyasi rekabetin bir unsuru olarak da alansallaştırılmaya devam etmiştir. Ancak enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ve uydular ve internet aracılığıyla borsaların, iletişimin ve bilgi aktarımının küresel bir ağ etrafında ilişkilendirilmesi, uzayın yalnızca siyasi-askeri bir alan değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve çevresel bir alan olarak da alansallaştırılması sonucunu doğurmuştur. Kısacası klasik jeopolitik yaklaşımın temel unsurları sabit kalmakla beraber, Soğuk Savaş sonrası dönemde uzay farklı boyutları ile alansallaştırılmıştır.

3.3. Klasik Jeopolitik Teoriler ve Uzay

Uzay politikalarını klasik jeopolitik teorilerle açıklayabilmek için Tuathail'in literatüre kazandırdığı üç temel yaklaşımdan faydalanılabilir. Bunlar medeniyetçi jeopolitik, doğallaştırılmış jeopolitik ve ideolojik jeopolitiktir. Başlangıçtan

günümüze uzay politikaları bu yaklaşımlarla ele alındığında jeopolitik bir bakış açısı ile incelenebilir.

3.3.a. Uygarlık Jeopolitiği

Medeniyetçi jeopolitik yaklaşım kısaca tıpkı Mackinder'ın kara hâkimiyet teorisindeki kalpgah bölgesi gibi bir bölge olduğunu ve bu bölgenin kontrolünün dünya hâkimiyetine evrilecek bir süreç başlatacağını söylemektedir. Buradan hareketle büyük güçler iki farklı strateji izlerler: Ya bu bölgeyi doğrudan kontrol etmeye çalışır ya da eğer bu bölgeyi doğrudan kontrol altına alamıyorlarsa rakip gücün bu bölgede kontrol elde etmesini engellemeye çalışırlar. Eğer ki bu bölge bir başkası tarafından kontrol ediliyorsa bu bölgedeki kontrolün bir dünya hâkimiyetine dönüşmesini engellemeye çalışırlar.

Bu yaklaşımdan hareketle uzay politikaları incelenirse ilk dikkat çeken yer Avrupa kıtasının durumudur. Avrupa'ya ilişkin iki büyük gücün Soğuk Savaş dönemi politikaları incelenirse özellikle uzayın pratik faydaları ekseninde ABD'nin, Avrupa'ya ilişkin telekomünikasyon, espionaj ve teknoloji faaliyetlerindeki önceliğin Sovyetlerin Doğu Blok Avrupa ülkelerinden ileriye gitmemesini öncelik olarak aldığını görebiliriz. Bu dönemin çevreleme politikalarından farklı olarak ABD'nin Berlin'in batısındaki devletlere gözlem, küresel pozisyonlama sistemi ve diğer uzay temelli faaliyetleri ücretsiz veya çok ucuz fiyatlar ile kullanma imkanı vermesi ABD'nin bu alanları sadece ideoloji ile yeniden yaratılması ve belirlenmesinden de öte bu paylaşılan teknolojiler sayesinde sağlanan bilginin politika üretme gücüyle ve Sovyetler Birliği ana karası için son derece kritik bir öneme sahip olan Doğu Avrupa düzlüklerindeki Komünist devletlere ilişkin bilgi ve bu devletleri etkileme kapasitesiyle de kendi lehine yeniden yarattığı bir durum oluşmuştur.

ABD'nin uzayda izlediği bu yaklaşım özellikle Avrupa özelinde bakıldığında çok önemli sonuçlara sebep olmuştur. Uzayı 1970'lere kadar askeri pratik faaliyetler özelinde sürdüren ve 1970'ler sonrası neoliberal Chicago Okulu'nun yaklaşımları perspektifinde ticari ve kâr odaklı özel teşebbüsleri ön plana çıkardığı pratik yaklaşımlar ile sürdüren ABD hem ekonomi politikaları ile refah seviyesini yükseltmiş ve bu refahı iletişim ve bilgi araçları ile diğer ülkelere pazarlamayı başarmıştır. Uzayı ve uyduları bireyler için de pratik hale getirmesi ve sadece askeri olarak değil fakat sivil ve kültürel olarak da bunun toplumsal faydalarını kullanarak ABD hegemonyası özellikle yarattığı moda, müzik ve eğlence sektörleri ile o döneme kadar kapalı toplumlar olarak görülen Doğu Avrupa halklarında özgürleşme ve bu küresel sektörlere yönelik artan ilgi bu bölgelerdeki Sovyet kontrolünü son derece zor hale getirmiştir. Küresel iletişim ağının toplumsal sonuçlarını yaratan uydular bu noktada alanların kontrolünü askeri olarak değil fakat enformasyon ve iletişim ile sağlanmasını sağlamıştır. ABD ve Sovyetler Birliği'nin uzay politikalarındaki değişen unsur bu küresel gözlem ve bilgi gücünün kullanımındaki farklılıklar olmuş ve kritik alanların yeniden yaratılması konusunda belirleyici hale gelmiştir.

ABD açısından bu küresel iletişim ağlarının önemi ve Avrupa'nın bu noktadaki kritik önemini daha iyi anlamak açısından özellikle ABD ile Avrupa arasında 1970'lerden itibaren yumuşamaya paralel olarak yaşanan uydu kullanım ve GPS kullanımlarına ilişkin krizlere bakılabilir. ABD bu noktada sağladığı bilgilerin ve sistemlerin kontrolü karşılığında bu sistemleri Avrupalı müttefiklerine ücretsiz veya sembolik ücretler karşılığı vermekteydi. Fakat yumuşamanın olduğu yıllarda kendi sistemlerini hayata geçirmek isteyen ve bu sistemlere ilişkin teknik bilgi paylaşımı isteyen Avrupa'nın talepleri ABD açısından iki kutuplu küresel düzlemde özellikle pratik açıdan kendine bu kadar fayda sağlayan bir alanın kontrolünü elinde başat olarak

tutma isteği doğrultusunda geri çevrilmişti. ABD için özellikle Avrupa'nın Sovyetler Birliği için jeopolitik önemi de düşünöldüğünde bu kıta sağlanan her enformasyonun ve gözlem kabiliyetinin tekeli olması son derece önemliydi.

Soğuk Savaş sonrasından günümüze geçen bu süreç içinde bilginin dünya hakimiyeti konusunda temel bir güç olarak ortaya çıkması ile uydular ve uzayın dolaylı önemi doğrudan hale gelmeye başlamıştır. Bunun en somut örneğini yörüngedeki uydulara ilişkin yaklaşımlar oluşturmaktadır. Uydular hayatımızın değişmez ve zaruri parçaları haline geldikçe diğer devletler de uydulara ihtiyaç duymaya başlamış ve bunun sonucunda yörünge her zaman olduğundan daha kalabalık hale gelmeye başlamıştır. Yörüngedeki maksimum uydu sayısının bir sınırı olmasına paralel olarak uzayda güç sahibi ölkeler başta ABD olmak üzere bu alanları elde tutmak amacıyla kendi uydularını farklı amaçlarla fırlatmaya başlamış ve henüz fırlatma kapasitesine sahip olmayan ve buna paralel olarak uydulara sahip olmayan ölkelerin yörüngedeki haklarını ellerinden almaya başlamıştır. Günümüze baktığımızda Alçak Dünya Yörüngesi'ndeki (*Low Earth Orbit - LEO*) uyduların yarısı ABD'ye aittir. Bu alanın sağladığı gözlem gücü jeopolitik olarak zaruri hale geldikçe de bu kaynakların korunması zaruri hale gelmekte ve bu sebeple uzayda silahlanma ve askerileşme gibi sorunlar gündeme gelmektedir.

Uzay bu açıdan dünya hakimiyeti kurmayı hedefleyen herhangi bir güç için zorunlu olarak elde tutulması gereken bir alan olmuştur. 2014 PPWT'sinde de göröldüğü gibi dünyada başat güçler olarak görölen Çin ve Rusya ABD'nin bu gücünü kısıtlamaya çalışmakta ve bu alanda tam anlamıyla bir egemenlik kurulmasını önlemeye çalışmaktadır. Yine buna paralel olarak bu iki ölkede önderliğinde hayata geçmesi planlanan ABD uzay kompleksine alternatif olacak Ay Uzay İstasyonu ve uzaya ilişkin

bölgesel iş birliği çabaları da bu alanın kontrolünü önleyerek ABD'nin bu alandaki hakimiyetini engelleme stratejileri olarak yorumlanabilir.

3.3.b. Doğallaştırılmış Jeopolitik

Doğallaştırılmış jeopolitik söylem diğer jeopolitik söylemlerden farklı olarak daha organik bir anlayış sunar. Bu anlayışa göre devletler ve kontrol ettikleri alan arasında zaruri ve hayati bir ilişki mevcuttur. Devletlerin hayatı ve ömrü bu alanın sağladığı imkanlara bağlıdır. Bu alan Nazi jeopolitik yaklaşımında yaşam alanı (*lebensraum*) olarak tanımlanmakta ve devletlerin devamlılığını sağlamaları açısından varoluşsal bir öneme sahiptir. *Lebensraum* olarak tanımlanan bölge bir dünya hakimiyeti arayışından ziyade daha temel bir yaklaşımla devletin bekası için zorunlu olan bir bölgeyi ifade etmektedir.

Bu yaklaşım ile uzay politikalarını değerlendirmek gerekirse Soğuk Savaş süreci boyunca uzaya ilişkin bu tip bir alansallaştırma son derece zorlama olacaktır. Fakat güncel yaklaşımları da ele alacak olursak özellikle uzayın ticarileşmesi ve şirketleşmesine paralel olarak ticari kaygının ön planda olduğu günümüz uzay çağında bu organik yaklaşımdan izler bulmak daha mümkündür.

Uzayın siyasi ve sosyal alanlarda hayatımızın değişmez ve zorunlu bir parçası olması ile uzay 'organik' bir hale gelmeye başlamış ve uzaya ilişkin gelişmeler bizim günlük hayatımızı etkileyen bir hale bürünmüştür. Bu noktada uzay ekonomik ve ekolojik olarak da yeryüzündeki iklim ve kaynak krizlerine bir çıkış noktası olarak görülmeye başlanmıştır. Buna paralel olarak da uzay madenciliği ve diğer gezegenlerin kolonileştirilmesi gibi konular birer bilim kurgu konusu olmaktan çıkarak reelpolitik hale gelmiştir.

Bu noktada bir kısım elit, dünyanın mevcut demografik ve doğal kaynaklara ilişkin imkanlarının hızla tükendiğini ve bu kaynaklara alternatif bir kaynak bulma zorunluluğunu da göze olarak uzayda bir kolonileşme ve yayılma fikirlerini dile getirmektedirler. Maltusçu bir perspektiften yola çıkarak mevcut kaynak ve nüfus arasındaki dengenin kaybolmasına paralel olarak insanoğlunun uzayda kolonileşme ve kaynakları yerküre ile birleştirme fikirleri de artık bilim kurgu bir konu olmanın ötesinde siyasetin bir konusu haline gelmektedir.

Fakat bu konuya ilişkin devlet temelli yaklaşımlar son derece sıkı regüle edilen ve bağlayıcı birtakım uzay anlaşmaları ile kısıtlanmıştır. En başta 1967 OST olmak üzere bu anlaşmalar dış uzay ve diğer gök cisimlerinin egemenlik iddiası ile ulusal olarak bir mülkiyet konusu olamayacağını buyurmaktadır. Fakat bu anlaşmaların imzalandığı teknolojik ve siyasi konjonktür ile günümüzdeki birbirlerinden farklı olduklarından günümüzde devletler özel şirketler eliyle bu tip faaliyetleri hayata geçirme yoluna gitmektedir. Özellikle Elon Musk'ın SpaceX'i ve Deep Space gibi özel teşebbüsler kamuoyu nezdinde Ay'ı ve Mars'ı kolonize etme yarışında olduklarını açıklamaktadır.

Uzay kaynaklarının nasıl ve kim tarafından çıkarılacağı ve hangi aktörlerce dağıtılacağına kesin bir hukuki düzenlemesi olamamasına paralel olarak bu tip açıklamalar ve bu özel teşebbüsleri destekleyen ülkelerin siyasi tutumları da göz önüne alındığında insanlığın bir bütün olarak bekası için uzayı kolonize etmesi ihtimali yanında bazı devletlerin özel teşebbüsler aracılığı ile potansiyel kaynakları ulusal kaynaklarına entegre edebileceği bir süreç de ihtimal dahilinde görünmektedir.

Fakat hangi amaçla olursa olsun ekolojik ve coğrafi infografiklerin gösterdiği üzere dünyadaki kritik kaynakların uzak olmayan bir tarihte tükenmesi öngörüldüğünden

uzaya ilişkin kaynakların elde edilmesi ve birtakım uzay kaynaklarının kolonileştirilerek alternatif yollar bulunması da bir o kadar zorunlu görünmektedir.

Uzayın ve barındırdığı kaynakların devletler ve insanlık için bir '*lebensraum*' haline gelmesi henüz tam anlamıyla gerçekleşmese bile bu alanın bir yaşam alanı olarak görülmesi çok uzak görünmemektedir. Yine böyle bir durumda uzayın insanlığın ortak bekası için mi yoksa devletlerin bekaları için mi kolonileştirileceği bir ikilik oluşturmaktadır.

3.3.c. İdeolojik Jeopolitik

İdeolojik jeopolitik söylem en yalın hali ile mekanların ve mekanlara ilişkin bilginin Soğuk Savaş'ın iki farklı ideolojisi çerçevesinde yeniden yaratılması şeklinde tanımlanabilir. Soğuk Savaş uzay yarışı ve uzaya ilişkin politikalar ele alındığında bunlar çok büyük oranda ideolojik amaçlarla gerçekleştirilen ve toplumların gözünde sahip olunan ideolojinin daha gelişmiş ve daha ileriye dönük bir dünya sistemi sunduğunu kanıtlama amacındadır. Bölüm içinde 1957'den 1991'e kadar yaşanan politik gelişmelerin neredeyse hepsi ideolojik jeopolitik ile açıklanabilmektedir.

Bunun en açık örneği ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan Ay'a insanlı uçuş ve yumuşak iniş gerçekleştirme hedeflerinde görülebilir. Ay yarışı eğer ki ideolojik bir amaçla değil fakat olası bir hakimiyet üstünlüğü ve alan kontrol etmek için yapılmış olsaydı Ay'a inilmesinin ardından Ay'a ilişkin başka faaliyetlerin de devletlerce ön plana çıkarılmasını beklememiz gerekirdi. Lakin Ay'a iniş sonrası uzaya ilişkin gelişmeler ve çalışmalar daha dar çerçevede ilerlemiştir. Uydular, gözlem kabiliyetleri ve uzay silahları gibi konulara yönelen devletler için Ay'a gitmek hem çok maliyetli olduğundan hem de zaten bir kere başarıldığından dolayı tekrar edilmesinin sağlayacağı marjinal faydanın çok düşük olması sebebiyle rafa kaldırılmıştır.

İdeolojik jeopolitik her ne kadar Soğuk Savaş jeopolitik durumunu son derece açık bir şekilde açıklayabilse de bu yaklaşım günümüz uzay politikalarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Günümüz uzay rekabeti Soğuk Savaş'tan farklı olarak iki ideolojinin mücadelesinden ziyade kapitalist ve neoliberal dünya ideolojik sistemi içinde yaşanan çok yönlü ve kompleks politikaları kapsamaktadır. Günümüzde devletler uzay faaliyetlerinin maliyetlerini karşılayabilmek için kar odaklı politikalar izlemek durumundadır. Özellikle 1991 sonrası küreselleşmesi ve uzay çalışmaları birlikte incelenirse ideolojik olarak açıklanabilecek herhangi bir konu bulunmamaktadır.

3.3.d. Değerlendirme

Klasik jeopolitik yaklaşımlar ışığında uzay politikalarını değerlendirdiğimizde özellikle değişen ve dönüşen astropolitik konuların çok yönlülüğü ve günlük hayatımızın geri alınamaz bir parçası haline gelmesi de göz önüne alındığında bu yaklaşımların mevcut uzayı jeopolitik bir perspektiften açıklamakta son derece yetersiz olduğu sonucuna varabiliriz. Klasik teorilerin uzaya ilişkin birçok konuda sığ kalması uzayın güçlü bir jeopolitik yönünün olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Uzay politikalarının sadece klasik teorilerle açıklanmaya çalışılması uzaya ilişkin bir sosyal bilimler çalışmasını bir dış politika metnine indirgeme riskini barındırmaktadır. Üç başlık altında toplanan ve bunlara ek olarak hakimiyet teorilerini de içine alan yaklaşımlar uzayın sahip olduğu yüksek potansiyeli tam olarak irdeleyememekle beraber son derece sığ ve zorlama jeopolitik açıklamalardan öteye gidememektedirler.

Sonraki bölümde detaylı olarak irdelenecek olan eleştirel jeopolitik ışığında uzay politikaları ve gelişmeleri devlet miti, sınır miti, söylemsel tekillik, bilgi-güç eksenini ve

alansallaştırma gibi konu başlıkları altında incelenerek daha derinlemesine bir uzay jeopolitik ilişkisi kurulacaktır.

BÖLÜM IV

ELEŞTİREL JEOPOLİTİK VE UZAYIN

ALANSALLAŞTIRILMASI

Tezin kuramsal çerçevesinin tartışıldığı bölümde eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitiğe yönelttiği beş eleştiri üzerinde durulmuştur. Eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin devlet merkezli, fiziksel sınırlara odaklanan, jeopolitik bilgiyi verili kabul eden ve tek bir jeopolitik söylem üzerinde duran yaklaşımına karşı, devlet-merkezliliği sorgulayan, sınırları söylemsel bir inşaa olarak tanımlayan, jeopolitik söylemi söylem üreticilerine göre sınıflandıran ve jeopolitik bilginin bir bilgi-iktidar ekseninde etrafında sürekli olarak yeniden üretildiğini iddia eden bir yaklaşım geliştirmiştir. Tezin bu bölümünde eleştirel jeopolitiğin bu eleştirileri çerçevesinde uzayın nasıl alansallaştırılabileceği sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır.

4.1. Devlet Mitinin Eleştirisi

Eleştirel jeopolitik yaklaşım ile uzayı anlamak ve günümüz uzay politikalarını incelemek için devlet merkezli söylemin uzayın alansallaştırılmasında ne derece etkili olduğunu incelemek gereklidir. Günümüz uzay politikalarına ilişkin iki yaklaşım göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki uzayda artan ve güçlenen özel teşebbüslerin bugüne kadar devlet merkezli tanımlanan uzayın artık devlet-dışı aktörlerce tanımlanan bir alan olduğudur. İkincisi ise devlet-dışı aktörlerin ve özel teşebbüslerin uzayda artan gücüne ve inovasyonuna rağmen uzay hala devlet merkezli olarak tanımlanan bir alan olduğudur. Bu noktada bu bölüm uzayda artan özel teşebbüslere ve devlet-dışı aktörlerin bu alandaki aktif faaliyetlerine rağmen uzaya ilişkin özel yapısal koşullar sebebi ile bu alanın hala büyük oranda devlet tarafından belirlenen ve yeniden üretilen bir alan olduğunu ileri sürecektir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde artan ticaretin küreselleşmesine paralel olarak, özel teşebbüslerin devletlerin tekel oldukları alanlarda faaliyet göstermesi ve kamu-özel teşebbüslerinin artması birçok alanda olduğu gibi uzayda da kendini göstermeye başlamıştır (Newlove Eriksonn & Eriksonn 2013, 280). Fakat uzayın kendine has yapısı, uzaya ilişkin araştırmaların ve kullanımların güvenlik meseleleri ile son derece iç içe olması ve 'ikili kullanım' olarak adlandırılan problem neticesinde uzayın ticarileşmesi diğer sektörlerin ticarileşmesinden farklıdır. Bu sebeple ticarileşme kelimesi uzay için kullanıldığında iki sebeple yanıltıcı olabilmektedir. İlk olarak uzayda faaliyet gösteren sivil teşebbüsler sadece kamu-özel ayrımı kapsamında değil, aynı zamanda yerel-uluslararası ayrımı çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Uzay, küresel yönetişimin son derece kuvvetli olduğu bir alan olarak devletleri, endüstriyel konsorsiyumları, bilimsel otoriteleri de kapsayan çok uluslu ve çok katmanlı bir küresel bir yapıdır. Özerk bir ticarileşme bu sebeple tam olarak sağlanamamaktadır (Newlove Eriksonn & Eriksonn 2013, 283). İkinci olarak uzay programları tamamen sivil uygulamalar ve faaliyetlere dayanmadığından ticarileşme problemlidir. Özellikle kendine has bir alan olarak uzay ve uzaya ilişkin aletler çifte kullanım kapsamına girmektedir. Bu sebeple özellikle ABD tarafından sağlanan GPS ve ESA tarafından sağlanan *Galileo* gibi teknolojiler hem sivil, hem askeri olarak kullanıldığından ayırım yapmak güçtür (Newlove Eriksonn & Eriksonn 2013, 283).

Özel teşebbüslerin artan etkisi onların bu alanda özerk birer aktör olmalarını sağlayamamaktadır. Bunun en önemli sebebi uzaya ilişkin faaliyet gösterecek devlet-dışı aktörlerin hukuki olarak ve güvenliğe ilişkin birçok alan tarafından devletlerce kısıtlanmalarındır. Uzay diğer alanlardan farklı olarak devletlerin lehine birtakım yapısal kısıtlamalar barındırmakta ve bu da devletlerin uzayda faaliyet gösterecek diğer aktörler karşısında güçlü olmasını sağlamaktadır. Örneğin herhangi bir özel

teşebbüsün fırlatma yapabilmesi için belli bir devletten lisans alması gerekmektedir; bu lisansı verip vermemek ve bu uzay faaliyetinin devlete ne derece yarar sağlayabileceği gibi konular bu alanda devlet-dışı uzay girişimcilerinin elini daraltmaktadır (Failat 2019). Bu kısıtlamalar bir diğer örnek de uzay araçlarının ikili kullanım problemidir. Sivil amaçlarla kullanılacak bir aracın teknik açıdan askeri olarak da kullanılabilmesinden kaynaklanan bu problem uzay teşebbüsleri faaliyetlerini gerçekleştirirken devletlere bağlı olmasına sebep olmaktadır.

Özel sektör her ne kadar uzayı başat bir biçimde tanımlaymasa da uzay faaliyetlerinin ciddi maliyetleri ve küresel yönetim ve iletişim paradigmalarındaki zorunlu durum da göz önüne alındığında devletler bir noktada bu tarz maliyetli faaliyetleri hayata geçirmek ve sürdürmek için özel sektör ile ortak projeler yaparak bir sektör yaratmıştır. Özel teşebbüslerin uzaydaki durumuna ilişkin bir uluslararası anlaşma olmamasından dolayı devletler bu tip faaliyetleri yürütecek aktörlerin hukuki ve siyasi durumunu kendi iç mevzuatlarında belirleme yoluna gitmiştir. Bu noktada özel uzay teşebbüsleri kendilerine en uygun mevzuatı sunan ülkeyi seçmek gibi bir görelilik kazanmıştır (Günel 2016, 40). Buna paralel olarak devletler ve uzay ajansları da ticarileşme eğilimine girerek güçlü teşebbüsleri kendine çekmeye çalışmıştır. Özellikle NASA'nın kendini ticarileştirmesi bu rekabetin bir sonucu olarak okunabilir. NASA günümüzde uzayla ilgili bazı faaliyetler ve teknolojik üretimler için ihaleler açarak uzay teşebbüslerini kullanmaya başlamıştır. Devlet temelli uzay faaliyetleri zamanla hantal ve maliyetli hale geldiğinden rutin bazı uzay faaliyetleri için özel teşebbüslerle anlaşmak cazip olmuştur. Bu şirketler NASA'nın yaptığı bazı faaliyetleri örneğin Uluslararası Uzay İstasyonu'na kargo ve astronot taşımak gibi rutin faaliyetleri daha verimli ve ucuz şekilde yapabilmektedirler. Falcon 9 roketlerinin SpaceX tarafından üretilme maliyeti NASA'nın geleneksel üretim biçimi ile

kıyaslandığında neredeyse dörtte bir oranında daha ucuzdur (Heracleous, Terrier & Gonzales 2019, 2).

Lakin bu teşebbüsler devletlerin istekleri ve çıkarları doğrultusunda faaliyetlerini yürütmek ve geliştirmek durumunda kalmaktadırlar. Uzay temelli harcamalar çok büyük ölçüde devletlerin talepleri doğrultusunda olmakta ve özel teşebbüslerin bu alanda hâkim konuma gelmesi de ancak devletlerin uzay politikalarını desteklemesi koşuluna bağlı olmaktadır (Heracleous, Terrier & Gonzales 2019, 2). Şu an küresel ölçekte uzayda hâkim konumda olan SpaceX için de bu geçerlidir. ABD Uzaya ilişkin Ticari Fırlatma Faaliyetleri Kanunu (*U.S. Commercial Space Launch Act*) uzay teknolojilerine ilişkin faaliyetlerin ekonomik ve ticari olarak belli bir seviyeye geldiğini ve gelecekte özellikle ABD özelinde potansiyel bir büyüme sağlayacağını öngörmüştür (Polkowska 2021, 158). Ancak bu şekilde bir yasama ve onay faaliyeti ile günümüzdeki büyük projeler hayata geçirilebilmiştir. Özellikle SpaceX'in faaliyetleri incelenirse şirketin gelişme stratejinin mevcut sistemlerini uzay molozu takibi, yeni nesil süper hızlı füzelere karşı savunma ve bütün yerkürede ABD savaş uçaklarına güvenli iletişim kanalları bağlantıları geliştirmek gibi yeni misyonlarda kullanmak olduğu görülebilir (Pasztor 2020). Bu faaliyetler özellikle devletlerin mevcut teknolojiye en ucuz ve etkili şekilde ulaşma taleplerini gerçekleştirdiği için SpaceX'in gelişim hedefleri arasında görülmektedir. SpaceX ve Deep Space gibi şirketler gelişimlerini ve inovasyonlarını devlet temelli talepler doğrultusunda ya da mevcut devlet uzay sistemlerine daha uygun alternatifler sunarak yapabilmektedirler. ABD Hava Kuvvetleri ve yeni kurulan Uzay Kuvvetleri roketleri kullanarak dünyanın dört bir yanına hızlı ve kesin lojistik sağlamak amacıyla oluşturduğu kargo programı için SpaceX, Deep Space ve Boeing gibi firmalarla anlaşmaya çalışmaktadır (Graziosi 2021). Yine Ay'a yeniden gitme projesi olarak 2024 Artemis projesi için de benzer bir

yol izlenmektedir (Rincon 2021). Bu noktada özel teşebbüsler ancak devletlerin yarattıkları alanlar ve söylemler çerçevesinde en uygun projeyi hayata geçirmektedirler.

ABD'nin uzaya ilişkin politikaları ve söylemleri incelendiğinde iş birliği içinde olduğu birçok uzay özel teşebbüsünün dünyanın en zengin şirketleri ve sahiplerinin de dünyanın en zengin insanları arasında olduğu görülebilir. Lakin bu, uzayda özel teşebbüslerin bu alana ilişkin söylem belirleme gücüne sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Bu aktörler özellikle uzaya ilişkin gelişmelerin güvenlik ile çok yakından alakalı olması sebebi ile devletler tarafından bu güvenlik paradigması çerçevesinde fonlanmakta ve gelişimleri sağlanmaktadır. Ayrıca geleneksel güvenlik normları uzaydaki çıkar çatışmaları çerçevesinde derinleşirken (silahlanma, uydu güvenliği) bu derinleşen güvenlik algısı beraberinde genişleyen bir güvenlik algısını da ortaya çıkarmaktadır. Örneğin 2001 sonrasında artan ve küresel bir sorun haline gelen uluslararası terörizm ile beraber sivil kullanıma ait altyapılar askeri amaç içinde kullanılmaya başlanmıştır. Bunun en tipik örneği ESA'nın Galileo GPS sistemini 'kritik altyapı' olarak tanımlayarak sivil bir gözlem uydu-gözlem sistemini askeri hale getirmiştir (Newlove Eriksonn & Eriksonn 2013, 285). Özellikle bu tip konularda çok sık görülen ve uzay varlıklarının çifte kullanım durumuna bağlı olarak gelişen bu gibi güvenlikleştirme eylemleri özel teşebbüslerin faaliyetlerinden doğan bu teknolojilerin devletlerce askeri hale getirilmesi bu alanda söylem üretme kabiliyetini de eline almasını sağlamaktadır (Peoples 2011, 89).

Uzaya ilişkin özel teşebbüslerin özellikle son yıllarda artan etkisi ve gücüne paralel olarak devletler arası uzay politikalarındaki iş birliğinden çatışmaya dönüşen siyasi konjonktüre de bakmak gereklidir. Yine benzer şekilde artan uzay araştırmaları ve asteroidlere ilişkin özel teşebbüslerin imkanları ile gerçekleştirilen araştırmaların ve

gelişmelerinde arka planında birtakım siyasi ve hukuki gelişmeler olduğunu da gözden kaçırmamak gereklidir. Özellikle asteroitlere ilişkin madencilik faaliyetleri ve Ay ile diğer gök cisimlerinin hukuki ve mülkiyete ilişkin durumuna sonraki bölümde daha detaylı olarak yer verilecek olsa da konu açısından kısaca bahsetmek gereklidir.

ABD tarafından asteroitlerin araştırılması için araştırmalara ve bilimsel gözlemlere 1998 yılında başlanmıştır. Bu tarihte bu gözlem faaliyetleri potansiyel olarak dünyaya çarpabilecek ve zarar verebilecek NEO'ların tespiti, izlenmesi ve kategorize edilmesi ile sınırlıydı. Lakin 2010 yılında ABD Ulusal Uzay Politikası (*U.S. National Space Policy*) kapsamında Obama yönetimi bu NEO'lara ilişkin hedeflere ek olarak potansiyel olarak kaynak zengini gök cisimlerinin de araştırılmasını ekledi. Bu tarihten sonra NEO'ların araştırılmasına ilişkin bütçe de astronomik ölçüde arttı (Billings 2015, 9). 2010 yılı Obama'nın aldığı kararlardan itibaren günümüze kadar NASA'nın NEO'lara ve gezegen savunmasına yönelik bütçesi yüzde 4000 artmış bulunmaktadır (Draier 2019). Bu karar daha sonra yine Obama döneminde imzalanan 2015 Uzaya İlişkin Ticari Fırlatma Rekabet Kanunu (*U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act of 2015*) ile genişletilerek değerli maden ve minerallerin tespitine ek olarak çıkarılmasına ve işletilmesinin hukuki boyutunu sağlamıştır (U.S. Commercial Space Launch Competitiveness Act, 2015) Yine NEO'lara ve daha da kapsamlı olarak ay ve diğer gezegenlere ilişkin bir başka husus da Trump'ın 6 Nisan 2020 Başkanlık Kararnamesi ile özel sektöre madencilik teşviklerini hukuki boyuta taşımıştır (Klinger 2021, 661). Ayrıca bu kararlara ve buna paralel olarak artan bütçelere ek olarak Trump tarafından ABD ordusunun bir kolu olarak hayata geçirilen ve uzayda ABD çıkarlarını koruma misyonuna sahip ABD Uzay Kuvvetleri'nin ilk aktif projesi NASA ile beraber dünyaya tehdit oluşturabilecek NEO'ları tespit etmektir (Malik 2018). Yani 2010 yılından itibaren NEO'lara ilişkin çok kapsamlı ve devlet

temelli bir süreci gözlemek mümkündür. Bu süreç içinde özel teşebbüsler de konunun güvenlik ile yakından ilişkisi göz önüne alındığında güçlü fakat henüz belirleyici aktörler olmadığını görmekteyiz.

Uzaya ilişkin söylem belirleme konusunda özel uzay teşebbüslerinin söylem yaratmasını engelleyen bir diğer konu da yine güvenlik ile yakından ilişkili silahsızlanma konuları ve bu konuların bir noktada uzay inovasyonlarının potansiyelini özel teşebbüsler için sınırlı hale getirmesidir. 2001 yılından itibaren sivil uzay altyapılarının askeri olarak gözlem ve denetim gibi konularda kullanılmasına paralel olarak George W. Bush aynı yıl 1972 ABM Anlaşması'ndan çekildiğini duyurmuştu. 2001 ile günümüz kıyaslandığında yine benzer biçimde uzayda silahlanma gibi konuların gündeme geldiğini ve sivil bazı konuların güvenlikleştirildiği bir düzlem tespit edilebilir. 2001 sonrası bilişime dayalı askeri kaynakların önemli hale gelmesine paralel olarak bu alanda genişleyen bir güvenlik pazarı oluşmuştu. 2020 yılında benzer şekilde Trump'ın Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması'ndan (*SALT-Strategic Arms Limitation Treaty*) çekileceğinin sinyallerine atfen özel teşebbüslere sağlanan kolaylıklar ve bu kolaylıkların uluslararası uzay hukukunun bazı açıklarından yararlanılarak verildiği de göz önüne alınırsa, uzayın barışçıl kullanımı ve 1967 OST'sinde ön plana çıkan uzayda hakkaniyetli iş birliği anlayışından uzayda bir rekabet ortamına geçildiği görülebilir.

Eleştirel jeopolitik, devlet mitini eleştirirken, devletin jeopolitik söylemi belirleyen tek aktör olmadığını, bu söylemin belirlenmesinde devlet dışı (devlet altı veya devlet üstü) aktörlerin de etkili olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu durum devlet tarafından üretilen söylemin tamamen ortadan kalktığı anlamına da gelmemektedir. Nitekim, özel teşebbüslerin uzay için geliştirdikleri yeniliklere ve artan güçlerine rağmen bu devlet altı/dışı aktörlerin uzayla ilgili söylem/politika üretme ve gündem belirleme

kabiliyetleri uzayın kendine has yapısal ve hukuki durumu sebebi ile son derece yetersiz görünmektedir. Bu aktörler halen devletlerin bütçe sağlamalarına son derece bağlı olmakta ve SpaceX ile Pentagon arasındaki ilişkide de gözlemlenebileceği üzere askeri ve güvenliğe ilişkin talepleri en uygun maliyetli şekilde sağlayacak üreticilerden öteye gittiklerini söylemek şu an için mümkün görünmemektedir (Pasztor 2020). Diğer bir deyişle uzayı bir alan olarak tanımlayan ve kullanan özel şirketler aslında devletler arası rekabeti uzay boyutuna taşımak ve devletlerin söylemlerini yeniden üretmek dışında sınırlı bir etkiye sahiptir.

Ayrıca uzaya ilişkin politika üreten bütün devletlerin çatışma ve rekabet temelli politikalar üretmediğini de göz önünde bulundurmak gereklidir. Uzayda faaliyetleri büyük uzay güçleri kadar etkili olmayan küçük devletler ve ESA gibi kuruluşlar rekabet yerine işbirliği temelli politikalar gütmektedirler (Dobos 2019, 110).

4.2. Sınır Mitinin Eleştirisi ve Alansallaştırma

Uzaya ilişkin sınır sorunu ve bunun jeopolitik yaklaşımlara nasıl yansıdığı üzerinde durulması gereken bir konu başlığıdır. Sınır kavramı özellikle uzaya ilişkin konularda yeryüzündeki sınırlardan farklılık gösterebilmektedir. Uzayın kendine has yapısı ve dünya üzerindeki topraksal veya hukuki devlet sınırlarını belirleyen bazı temel unsurları barındırmaması sebebi ile dünyadaki sınırlar gibi kesin ve kabul görmüş değildir. Uzayın sınırlarına ve uzaydaki sınırlara ilişkin tartışmalar göz önüne alındığında uzaya ilişkin teknolojik gelişmelere paralel olarak bu sınırlar yeni anlamlar kazanabilmektedir. Bu yönüyle alansallaştırma ve sınır yaratma faaliyetleri uzayda da sürmektedir. Herhangi bir doğal sınır barındırmamasına rağmen uzay devletler ve diğer aktörlerce aktif bir şekilde kullanıldıkça, uzaydaki sınırlar ve alanlar bu aktörlerce kendi lehlerine birtakım yöntemler ile belirlenmeye çalışılmaktadır. Uzay

hukukundaki mülkiyete ilişkin özel konular bu aktörlerin faaliyetleri arttıkça yeniden gündeme gelmekte ve uzaya ilişkin hukuki konjonktürü yıpratmaktadır. Gelişen fırlatma teknolojileri ve azalan maliyetler uzaydaki insan faaliyetlerinin artmasına olanak verdiğçe uzay sınırına ilişkin beşeri algılamalar kuvvetlenmekte uzayın barındırdığı kaynaklar yerküredeki beşeri durumu etkileyerek jeopolitik algıyı farklı bir noktaya taşıyabilmektedir. Benzer şekilde gelişen teknoloji gezegenler ve asteroidlerde madencilik faaliyetlerine imkân verirken bu alanlarda da yeni sınır tartışmaları yaratmaktadır. Uzaya ilişkin sınır kavramsallaştırmasına bağlı sorunlar üç başlık altında toplanabilir Bunlardan ilki ve daha eski olanı hava sahası ile uzay arasındaki sınırın nasıl belirleneceği sorunudur. İkinci problem yörüngeye ilişkindir. Son problem ise daha güncel olarak özel teşebbüslerin de uzayda aktif hale gelmesine paralel olarak ortaya çıkan gezegenler ve asteroidlere ilişkin mülkiyet ve sınır konusudur.

4.2.a. Hava Sahası ve Uzay Sınırı

Tarihsel olarak devletler egemenliklerini üç boyutlu bir alanda icra etmektedirler. Egemen bir devlet kara, deniz ve hava ülkesi olmak üzere üç düzlemde teorik olarak sınırsız egemenliğe sahiptir. Öyle ki devletin egemenliği yeryüzünün en derin noktasından göğün en yüksek sınırına kadar sürmektedir. Lakin artan teknoloji ve ulaşım imkanlarının hızlanmasına paralel olarak bu sınırsız egemenliğin sınırlı hale geldiği bazı durumlar ortaya çıkmıştır.

Aslında hava sahasına ilişkin tartışmalar ilk kez Montgolfier Kardeşler'in sıcak hava balonu ile uçmasından iki yıl sonra 15 Haziran 1785 tarihinde Fransa'da yaşanan bir kazadan sonra başlamıştır. Rozière balonlarının mucidi olan François Pilatre de Rozier ve asistanının kullandıkları balonun alev alması ve düşmesi sonucunda

havacılık tarihinin ilk ölümlü kazası gerçekleşmiştir. Böylece devletler hava sahasına ilişkin ilk düzenlemeleri ortaya çıkarmış ve yerel düzeyde havacılık faaliyetleri için yerel yönetimlerden izin alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Lyall & Larsen 2009, 156). Konunun uluslararası hale gelmesi ancak bu faaliyetlerin artması ve sınır ötesi bir hale gelmesi ile olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası Paris'te imzalanan 1919 Uluslararası Havacılık Sözleşmesi (*1919 International Convention on Air Navigation*) ile devletlerin hava sahası üzerindeki mutlak egemenliği tanınmakla beraber imzacı devletlerce barışçıl serbest seyrüsefer ilkesi de kabul edilmiştir (Lyall & Larsen 2009, 159). Fakat sınırsız egemenlik ilkesi ile serbest seyrüsefer ilkesinin birbirleri ile oluşturdukları karşıtlık ancak 1944 Şikago Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi ile sonuca ulaştırılmıştır (*Convention on International Civil Aviation, 1944*) Bu anlaşma ile devletlere kendi hava sahalarındaki havacılık faaliyetlerini düzenleme hakkı tanınmakla beraber istisnalarla beraber anlaşmaya taraf ülkelerin birbirlerinin hava sahasında bu düzenlemelere uyma koşulu ile seyrüsefer yapabilmelerini sağlamıştır (Günel 2016, 130).

Bu noktada uzaya ilişkin ilk temel sınır problemi olan hava sahası ile uzay sahası arasındaki sınırın nasıl belirleneceği problemi ortaya çıkmaktadır. Sınırın belirsizliği sorun yaratacaktır; zira, örneğin daha hızlı ve belirlenen sınırdan daha yüksek irtifada faaliyet gösterebilecek bir sivil ulaşım aracı eğer ki belirlenen sınırın üzerinde uçabilirse bu araç OST 2. madde göz önüne alındığında devlet egemenliğinin olmadığı bir alanda faaliyet gösterecektir. Ayrıca OST Ay Anlaşması'ndan farklı olarak neredeyse bütün ülkelere imzalanmış bulunmaktadır; bu da bu problemi hukuki olarak daha da güçlendirmektedir. Bu noktada devletin havadaki sınırsız egemenliğinin tıpkı 1944 Anlaşması'nda olduğu gibi kısıtlandığı bir durum söz konusu görünmektedir.

Hava sahası ile uzay arasındaki sınırın belirlenmemesinin ve bu sınırın belirlenmesinde devletlerin isteksiz olmasının altında yatan sebep de uzaya ve havacılığa ilişkin teknolojinin her geçen gün gelişmesi ve uzayda bir sınır belirlenmesi sonucunda geliştirilmesi muhtemel askeri ve sivil araçların kullanımlarını kısıtlama olasılığıdır. Bunun en güncel örneği ABD hava ve uzay kuvvetlerinin ortaklaşa olarak hayata geçirmeyi planladığı roketler ile askeri lojistik sağlama planıdır (Graziosi 2021). ABD roketler aracılığı ile askeri lojistiği uzay alanında icra edebilirse, egemenliğin olmadığı bir alandaki faaliyetler için 1944 Anlaşması'nın kısıtlamalarından azade bir şekilde yer küredeki kritik bölgelerde ikmal ve faaliyet gücünü arttırabilir ve sınır meselesi bu noktada jeopolitik düzlemde etkili bir problem haline gelebilir. 1944 Anlaşması ile 1967 OST'si arasındaki ikilem de bu sınırdan ortaya çıkmaktadır. İlki sınırsız egemenlik hakkını tanıırken ikincisi egemenliğin olmadığı bir durumu kabul etmektedir, bu durumda sınır nasıl çizilecektir?

Bu noktada sınır belirlemeye ilişkin iki genel yaklaşım vardır. Bunlardan ilki mekânsal kısıtlama diğeri ise fonksiyonel kısıtlamadır (Beery 2016, 97). İlkine ilişkin en kabul gören önerme Karman Hattı olarak belirlenen ve hava araçlarının belli bir yükseklikten itibaren kendi ivmeleri ile yükselmedikleri ve yükselmek için çok hızlı hareket etmek zorunda oldukları sınırdır. Uluslararası Havacılık Federasyonu tarafından uzay sınırı olarak belirlenen Karman Hattı'nın devletlerce kabul edilmemesinin sebebi ise gelecekte bu sınırın üzerinde uçabilecek sivil hava araçlarının icat edilmesi ile seyrüsefer kurallarının bu araçlara uygulanamayacağıdır (Lyll & Larsen 2009, 168). Ayrıca Karman Hattı olarak belirlenen sınır atmosfer koşulları sebebi ile değişkenlik gösterebildiğinden problemlidir. Fonksiyonel yaklaşım (Beery 2016, 97) ise bilimsel ve kesin bir sınırdan ziyade araçların kullanım amaçları ve zamanın koşullarını ön plana alarak bir sınır belirlemeyi uygun görmektedir. Fakat

böyle bir durumda da devletler ve uzaya ilişkin aktörler araçların kullanımları konusunda doğru bilgi vermeyebilir ve uzlaşmayı güçleştirebilir.

Uzay bu açıdan devletlerin sınırsız egemenlik ve sınır konularındaki sonsuz gücünü sarsan bir hale gelmiştir. Lakin 1967 OST 2. Maddede bahsi geçen uzayın egemenlikten azade bir alan olduğu durumu da yörüngeye çıkıldığında anlamını yitirmektedir.

4.2.b. Yörünge

Yörüngeye ilişkin konular 1967 OST'nin uzaya ilişkin maddelerinde belirlenmiştir. Buna göre uzay ve yörünge *res extra commercium (REC)* olarak belirlenmiştir. Buna göre bu alanda devletlerin herhangi bir mülkiyet talep etme hakkı yoktur; bu kaynaklar herkesin kullanabileceği ve faydalanabileceği kaynaklardır. Fakat yörüngeye bir uzay aracı fırlatmanın ve bu aracı sürdürülebilir bir biçimde faaliyette tutabilmenin maliyeti her ülke tarafından karşılanabilir değildir.

Uyduların bulunduğu ve faaliyet gösterdiği üç ana yörünge bulunmaktadır. Bunlardan ilki deniz seviyesinden 150-2000 km yukarısını kapsayan alçak dünya yörüngesidir (*Low-earth orbit – LEO*). Bu yörünge uzay faaliyetlerinin büyük kısmının gerçekleştiği yerdir: Uluslararası Uzay İstasyonu, uzaktan algılama uyduları ve çeşitli telekomünikasyon uyduları burada bulunmaktadır. Deniz seviyesinin 2000-36,000 km üzerindeki yörünge orta dünya yörüngesi olarak adlandırılmaktadır (*Medium-earth orbit – MEO*) ve bu yörüngedeki uydular çoğunlukla ABD menşeli GPS ve Galileo GPS sistemlerini bulundurmaktadır. Fakat en değerli ve en önemli görülen yörünge yer sabit yörünge (*Geo-synchronous orbit - GSO*) olarak adlandırılan yörüngedir. (Beery 2016, 98). Bu yörüngeyi bu kadar değerli yapan şey her ne kadar 36.000 km'yi geçmek çok zor olsa da bu başarıldığında yörünge'nin kendi koşulları

sayesinde uyduların sürdürülebilirlik maliyetleri son derece düşük olması ve LEO ile MEO'ya kıyasla buraya fırlatılan uyduların Lagrange noktalarında olduğu gibi yer küreye görece sabit olmalarıdır. Bu yükseklikteki görece sabit olan bu uydular daha az sayıda uydu ile sabit gözlem yapabilirler (Beery 2016, 98).

Yörüngeye ilişkin eşit kullanım ilkesi özellikle uzay çağına erken giren ve bu kapasitelerini çoktandır geliştirip düzenli olarak faaliyet gösteren ülkelerin lehine işlemektedir. Bu açıdan yörüngeye ilişkin eşit kullanım ilkesi özelinde bir hakkaniyet yoktur. Öyle ki yörüngelerde ilk gelen ilk hizmeti alır tipi bir siyasi düzen vardır. Ayrıca yörüngede konuşlanabilecek uydu sayısı frekanslar arasındaki üst üste binmeler yüzünden sınırlı olduğundan güçlü ülkeler uzay faaliyetlerine yeni başlayan veya başlama planları yapan ülkelerin bu yörüngelerde faaliyetlerini önemli ölçüde kısıtlamaktadır (Laver 1986, 370).

Yörüngedeki sınırlı sayıdaki yerler de göz önüne alındığında mevcut uydu sayılarına bakıldığında ABD'nin sahip olduğu uyduların sayısının kalan bütün ülkelerin sahip olduğu uyduların sayısından fazla olduğu görülmektedir (Podvitskiy 2019). Yine Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (*International Telecommunication Union – ITU*) uydu yörüngelerinin düzenlenmesi konusundaki başat ve düzenleyici rolü ve AB ve ABD gibi aktörlerin bu birlikteki görece güçlü durumları da önüne alındığında yörüngedeki adaletsizlik daha da görünür olmaktadır. Bu adaletsizliğin kökenlerini 1967 OST'ye kadar götüren Ekvator ülkelerinden oluşan bir grup ülke (Brezilya, Kolombiya, Kongo, Ekvator, Endonezya, Kenya, Uganda ve Zaire) BM dışında toplanarak literatüre Bogota Deklarasyonu olarak geçen bildiriye imzalamışlardır. Onlara göre sınırlı sayıda uzay gücünün olduğu bir dönemde yapılan anlaşma nihai olarak kabul edilemezdi (Beery 2016, 98). Bildiriye göre bu devletler grubu devletlerin hava sahası üzerindeki mutlak egemenliğinden yola çıkarak kendi

lkeleri üzerinde bulunan GSO parsellerinin doğal kaynak olarak görülmesi gerektiğini ve bu vesile ile kendi mülkiyetlerinde olduğunu savunmuşlardır (Beery 2016, 98) Ancak başta ABD olmak üzere uzay gücüne sahip devletler bu öneriyi bahsi geçen GSO parsellerini kullanamayacakları gerekçesi ile reddetmişlerdir.

lk gelenin ilk hizmeti gördüğü yörünge sisteminde her ne kadar devletlere ait mülkiyet yasaklanmış olsa da ITU'nun belli zaman aralıkları ile bu yörünge haklarını istediği devletlere verebilmek gibi bir yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki ITU'da görece güçlü olan devletlerce kullanılarak aynı yörüngenin sürekli olarak belli bir ülkeye verilmesi gibi bir sonuç doğurabilmektedir. Bu perspektiften bakıldığında her ne kadar belli bir mülkiyetten söz edilmese bile kullanım haklarının düzenli olarak aynı devlete verilmesi bu yörünge parsellerinin neredeyse devletlerin mülkiyeti haline gelmesine sebep olan bir statüko yaratmaktadır (Laver 1986, 370).

Yörüngeye ilişkin hukuki düzenlemeler her ne kadar OST ile belirlenmiş olsa da yörüngedeki uyduların ve sağladıkları imkanların günümüz dünyası için önemi ve bu yörüngedeki uzay faaliyetlerinin astronomik ölçüde artmasına paralel olarak OST'den farklı birtakım politik içerik kazanmıştır. OST gezegenler ve diğer gök cisimleri için de geçerlidir fakat Ay'a Mars'a ve diğer asteroitlere ilişkin aktörlerin ve eylemlerin artmasına paralel olarak bu alan da tıpkı yörüngede olduğu gibi farklı bir politik içerik ile yorumlanan bir duruma gelmeye başlamıştır.

4.2.c. Ay ve Diğer Gök Cisimleri

Uzaya ilişkin sınır pratikleri ve mülkiyete ilişkin en güncel ve tartışmalı konu Ay ve diğer gök cisimlerine ilişkin durumdur. Bu konuya ilişkin tartışmalı iki temel konu başlığı bulunmaktadır. Bunlardan ilki uzaya ilişkin uluslararası anlaşmalar göz önüne alındığında bu anlaşmaların günümüz teknolojisinin ve ekonomik yapısının

günümüzde uzaydaki durumunu düzenleyememesi ya da başka bir ifade ile çağın gerisinde kalmasıdır. Ayrıca bu anlaşmalardaki bazı maddelerin yoruma fazlaca açık olması uzay aktörlerinin eylemlerini bir şekilde meşru gösterebilmesini sağlayabilmektedir. İkinci bir konu ise Ay Anlaşması'nın uzay faaliyetlerinin öncüleri olarak kabul edilen devletlerce imzalanmamasıdır. Ay Anlaşması özellikle barındırdığı *res communis humanitatis (RCH)* maddesi sebebi ile uzayda halihazırda aktif kapasitelere sahip güçlü devletlerce imzalanmamıştır. RCH, REC'den farklı olarak bu kaynakların herkese ait olduğu ilkesine dayanırken REC ilkesi kimseye ait olmadığı ilkesine dayanır. Aradaki özellikle ticari madenciliğin özünü oluşturacak olan dünya dışı kaynakların mülk edinilmesi durumu RCH'de uygulanabilir bir hale getirilirken REC'in bunu açıkça reddetmesidir (Günel 2016, 124).

İlk konuya ilişkin mülkiyet ve madencilik ilişkisine bakacak olursak OST'nin bazı maddelerinin yoruma açık olduğu görülebilir. İlk olarak Ay ve diğer gök cisimleri dahil uzayın keşfi ve kullanımının tüm devletlerin çıkarı ve yararına yürütülmesi ilkesine bakacak olursa bu noktada bir devletin olası bir madencilik faaliyetinden elde edeceği hammaddenin ve gelirin paylaşılması ve paylaşılmayacağı konusu muallaktır. Ayrıca bu kaynağın salt kendisinin dünya için genel bir yarar sağlayabileceği göz önüne alındığında buradan çıkarılan kaynağın mülk edinilmesini hukuken meşru gösteren yorumlar yapılabilmektedir (Günel 2016, 121). İkinci olarak uzaydaki bir kaynağın elde edilmesinin egemenlik yasağının ihlali olup olmadığı da bu anlaşmanın maddelerinde açık değildir. Yine uzayın keşfi ve kullanımının eşitlik temelinde tüm devletler için serbest olması gerekliliği de bir başka konudur. Bu noktada serbest kullanımın gök cisimlerindeki madenleri ve suyu da içeren yenilenemeyen doğal kaynakları alma ve tüketme hakkını içerip içermediği hakkında bir uluslararası anlaşma yoktur (Günel 2016, 121). Bir diğer çok kritik konu ise OST rejiminin fiili bir

kullanma hakkı tanınmasıdır. Buna örnek vermek gerekirse anlaşma gök cisimleri üzerindeki bilimsel çalışmaların zararlı girişimlerden korunmasını kapsamaktadır. Bu noktada araştırma istasyonunun sahibi çalışmalara zarar vereceği gerekçesi ile diğer aktörlerin bu alana girmesini engelleyebilecek önleyici faaliyetler olabilir ve bu yolla bilimsel çalışma alanını güvenli bölge haline getirebilir. Bu noktada asteroit çalışma yapan devletin mülkiyeti haline gelebilir (Krolkowski 2019, 15). Bunun en güncel örneği ABD ve NASA'nın 2024 Artemis projesinde görülebilir. Proje ABD Başkanı Trump'ın 6 Nisan 2020'de özel şirketlere Ay'daki kaynakları çıkarması için teşvik veren başkanlık kararnamesine paralel olarak Ay'da kurulacak üslerde diğer şirketler ve devletlerce oluşabilecek zararlı girişimlere karşı güvenli bölgeler kurulmasını planlamaktadır ("Trump Yönetimi Uluslararası Anlaşma Hazırlıyor," 2020) Bilimsel çalışmaların OST tarafından bu şekilde korunması devletlerin ve uzay aktörlerinin bu tip kaynak çıkarma faaliyetlerini bilimsel araştırmalar ismi ile sürdürebilmesi riskini barındırmaktadır. Ayrıca bazı bilimsel keşiflerin bu projelere sağlanan desteği arttırması da devletlerce kullanılabilir. Örneğin 2020 yılında NASA'nın Ay'ın aydınlık tarafında su bulunduğuna ilişkin açıklaması buna örnektir (Baillie 2020). Ay'da suyun keşfi yeni ve güncel bir keşif değildir Ay'da su 2010'da bulunmuştur. Fakat Ay'a olan ilgi ve 2024 Artemis Projesi de göz önüne alınırsa bu noktada Ay'a ilişkin keşfi ve kullanımı yararlı ve gerekli gösterecek açıklamaların NASA tarafından yapıldığı yorumu yapılabilir.

Asteroitler özelinde bir diğer kritik durum da bilimsel çalışmalar ile ticari faaliyetler arasındaki problemlidir. An itibarıyla uzayda bilimsel faaliyetlere uygun asteroitlerin sayısı son derece azdır. Buradaki temel problem ekonomik amaçlarla asteroidin deforme edilmesi durumunda asteroidin bilimsel değerini kaybetmesidir. Ayrıca asteroit madenciliği için seçilecek gök cisimlerinin de bu az sayıdaki bilimsel

çalışmalara uygun olanlar olacağını varsayarsak nasıl bir yol izleneceği muallaktır (Demircan, 2016). Örneğin devletler ve özel şirketler bilimsel amaçlarla bir asteroid üzerinde çalışma yapma niyeti ile çalışmalar yaptıktan sonra bu asteroidi kasti bir şekilde deforme ederek bilimsel çalışmalar için kullanılmayacak hale getirme yolu ile dolaylı bir mülkiyet sağlayabilir mi gibi sorunlar ortaya çıkabilir.

OST'nin bir diğer muğlak konusu ise özel mülkiyetin uzayda yasaklanmasına ilişkindir. Yoruma göre OST uzayda ve gök cisimlerinde özel mülkiyeti yasaklasa bile bu yasak devletlere ilişkindir ve özel teşebbüsler bu yasak kapsamında değildir (Bohinc 2013, 35). Bu yorum başta ABD olmak üzere diğer ülkelere özel teşebbüsler aracılığı ile OST'den çekilmeden kaynakları çıkarabilmesinin ve kullanabilmesinin ulusal mevzuatlarınca düzenlenen uzaya ilişkin özel teşebbüs kanunları ile gerçekleştirme imkânı tanımaktadır. Öyle ki sadece ABD değil diğer ülkeler de özel teşebbüsler aracılığı ile bu faaliyetleri sürdürmektedir. Hindistan'ın Ay'a yumuşak iniş denemesi ve Çin'in Mars'a başarılı bir şekilde inmesi (Craighead 2021) gibi gelişmeler uzay kaynaklarına artan ilgiyi gözler önüne sermektedir. Tıpkı yörüngedeki REC ilkesinin siyasi bağlamda değişmesi gibi asteroidlere ve gezegenlere ilişkin artan çalışmalar ve aktörlerin varlığı da bu kaynaklara ilişkin REC ilkesinin deforme olmasına sebep olmaktadır.

Bu farklı yorumların önüne geçebilecek açık maddelere sahip Ay Anlaşması ise büyük uzay gücü devletlerce onaylanmadığından OST'nin bu ihtilafli maddelerine ilişkin uluslararası bir iş birliği bulunmamaktadır. Ayrıca devletler ve özel teşebbüsler de Ay Anlaşması'na ilişkin bir revize veya onaya yanaşmamaktadırlar.

Bu noktada uzay kendine has farklı dinamikleri olan ve sınırlarının yeryüzünden farklı şekilde belirlendiği bir durumdadır. Uzay Soğuk Savaş dönemi şartlarına göre

düzenlenmiş ve çok yoruma açık maddeler barındıran ‘mülkiyetsiz’ bir alan olarak düzenlenmiştir. Lakin gerek uzayın başladığı yer, gerek yörünge ve gerekse gezegenler ve diğer gök cisimlerine ilişkin dolaylı sınır belirleme faaliyetleri ile politik atmosfer göz önüne alındığında uzayın güçlü devletler tarafından kendileri lehine kullanıldığı bir yapısı olduğunu görülmektedir. Bu noktada uzay anlaşmalarında olduğu gibi bütün herkesin yararına kullanılan ve bütün devletlerin eşit kullanım hakkına sahip olduğu bir alandan ziyade birtakım aktörlerin belli sınırları belirleme kapasitesini elinde bulundurarak politika ve faaliyet gösterdiği bir alan gibi görünmektedir. Eşitlik ilkesi bu noktada hakkaniyetten farklı bir anlam kazanmaktadır çünkü bütün ülkeler uzaya ilişkin çalışmalarda eşit şartlara sahip değillerdir, güçlü uzay güçleri bu vesile ile uzaydaki potansiyel olarak sınırsız ama pratikte sınırlı ‘jeopolitik’ olarak kritik yerleri elde etmektedir.

4.3. Söylemsel Tekilliğin Eleştirisi

Eleştirel jeopolitik için jeopolitik pratikler ve söylemler tek bir aktör tarafından değil birçok farklı aktör tarafından belirlenir. Bu noktada bu yaklaşım farklı temsili pratiklerin birleşmesi ile jeopolitik algımızın belirlendiğini vurgular. Jeopolitik bu anlamda tek merkezli bir yapıdan ziyade merkezsiz pratiklerin kaynaştığı bir alanı oluşturur. Eleştirel jeopolitik geleneksel devlet merkezli ve dış politika odaklı söylem üretme yaklaşımını yadsımamakla beraber jeopolitik anlayışını bunu da içine alan daha geniş bir sosyal ve kültürel fenomen olarak ele alır.

Buna paralel olarak eleştirel jeopolitik, söylemi üreten aktörlere göre üç farklı jeopolitik söylem tanımlar. Bunlardan ilki olan pratik jeopolitik devlet adamlarının açıklamaları ve dış politika bürokrasinin söylemlerini ele alır. İkinci olarak formel jeopolitik devlet içindeki veya devletler arasındaki stratejik toplulukları kapsar;

bilimsel/akademik yapılar ve düşünce kuruluşları da bu yapı içinde yer alır. Son olarak popüler jeopolitik ulus aşırı popüler kültürün yarattığı söylemi kapsar; dergiler, gazeteler, romanlar ve filmler popüler jeopolitiği belirleyen unsurlardır. Bu farklı kaynaklara sahip söylemlerin hepsi beraber belirli bir bölgenin veya yer kürenin jeopolitik söylemini belirler ve jeopolitik algıyı biçimlendirir.

Son yıllarda uzaya yönelik artan ilgiye paralel olarak bu üç yaklaşımın da uzaya ilişkin söylem üretmeye ve bu söylemler üzerinden uzayla ilgili jeopolitik algıyı belirlemeye başladığı söylenebilir. Gerek devletler, gerek akademi ve sivil uzay ajansları ve gerekse medya ile popüler kültürde görülen açıklamaları, eylemleri ve ürünleri incelediğimizde uzaya ilişkin söylem yaratma ve jeopolitik algı inşası süreçlerinin sadece devletler tarafından değil diğer aktörler tarafından da belirlendiği görülebilir.

4.3.a. Pratik Jeopolitik

Uzaya ilişkin söylemi belirleyen ve uzayı bir jeopolitik alan olarak tanımlayan en önemli aktörlerden biri, tüm devlet dışı aktörlerin varlığına rağmen halen devlettir. Devletin uzaya ilişkin politikaları, devlet liderlerinin ve bürokrasinin söylemleri toplumun uzayı nasıl göreceği konusunda bir lens oluşturmaktadır. Uzay konusunu düzenli bir biçimde küresel siyasetin gündeminde tutarak ve uzaya ilişkin çalışmalar yapan aktörleri destekleyerek devlet istikrarlı bir şekilde uzay alanını bir bilimkurgu dünyası olmaktan çıkarmaktadır. Gerek uzayda iş birliğini, gerekse çatışmayı ön plana çıkararak, uzayın jeopolitik atmosferini olumlu veya olumsuz etkileme gücüne sahip olan devlet temelli söylemler konunun önemini kamuoyu gündeminde tutmak ve bu alandaki gerek askeri gerekse politik gelişmelere meşruiyet sağlama konusunda etkilidir.

Uzaya ilişkin yakın tarihte yaşanan ve pratik jeopolitik temelli en önemli olaylardan biri ABD Başkanı Trump'ın ABD ordusunun yeni bir kuvveti olarak kurulmasına ön ayak olduğu ve ABD'nin uzaya ilişkin hakimiyetini güçlendirerek uzayda bu ülkenin ulusal çıkarlarını maksimize etmeyi amaçlayan ABD Uzay Kuvvetleri'dir. ABD Uzay Kuvvetleri'nin amaçları ve vizyonuna ilişkin açıklamada şu söylem göze çarpmaktadır: “Uzaya erişim ve özgürce faaliyet göstermek ulusal güvenliğimiz ve ekonomik refahımız için dayanak oluşturmaktadır. Fakat uzay artık çatışmadan uzak bir alan değildir. Olası düşmanlar savaşma biçimimiz ve modern hayat biçimimiz için vazgeçilmez olan ABD'nin uzay kapasitelerine erişimini engellemeye çalışmaktadırlar...” (United Nations Space Force, n.d.) Bu söylem incelendiğinde ABD'nin uzaya ilişkin yaklaşımının ötekiler ve düşmanlar üzerinden kurulan çatışmacı bir yapısı olduğunu görülmektedir. Bu noktada bu söylem yeniden bir ‘uzay yarışı’ inşa etmekte ve ABD'nin de bu yarışı yeniden kazanmak için gereken her şeyi yapmaya hazır olduğunu göstermektedir. Aynı metin içinde geçen bir diğer cümle de dikkat çekicidir: “Uzayın kritik olduğu gerçeği tıpkı askeri alanda olduğu gibi ortalama Amerikalı için de geçerlidir; uzay kapasiteleri günlük yaşamın içine örülmüş halde bulunmaktadır...” (United Nations Space Force, n.d.) Bu açıklama ile şunu görebiliriz ki ABD'nin uzaya dair dış politikası diğer devletler ile çatışmayı ön plana çıkarırken aynı zamanda sıradan insanların bu alanın önemini anlamasını sağlamakta ve gündelik hayatları için ne kadar kritik bir durumda olduğunu göstermektedir. Bu özellikle geleneksel uzay algısını değiştiren bir açıklama olmaktadır. Uzayın uzak, sapa ve sadece bu alanda yıllarca eğitim görmüş uzmanlarca etkileşime girilen bir alan olmaktan çok sosyo-politik olarak vazgeçilmez bir alan olduğunu gösteren bu söylem bu açıdan da önemlidir. Trump'ın uzay gücünü kurmasına paralel olarak bu kabiliyetlerin sadece savunma için değil saldırı için de kullanılacağı ve uzayın askeri

operasyonlar için sonraki alan olacağı açıklaması da uzayın yeni jeopolitik konumunu göstermektedir (“Trump Admits Offensive Capabilities” 2019)

Uzayın jeopolitik olarak nasıl alansallaştırıldığını gösteren bir diğer açıklama ise NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg tarafından dile getirilmiştir. Stoltenberg de Trump’ın açıklamalarına paralel olarak uzayı ‘bir sonraki operasyonel alan’ olarak tanımlamıştır (Boffey 2019). Stoltenberg uzayın toplumsal yönüne de vurgu yapmış ve Trump’tan farklı olarak geliştirilecek uzay kapasitelerinin yalnızca savunma amacıyla kullanılacağını belirtmiştir.

Pratik söylemler uzayın önemine vurgu yapmakta ve ulusal çıkarlar doğrultusunda uzay kaynaklarının kullanılması gerektiğini ön plana çıkararak bu alanın günlük hayatta da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Fakat uzayın artan önemine ve imkanlarına vurgu yapan sadece devletler ve bürokratlar değildir.

4.3.b. Formel Jeopolitik

Bilimsel kuruluşlar ve akademi uzaya ilişkin bilgiyi üretme kapasitesine sahip olmaları itibari ile önemli aktörlerdir. Uzayın sınırsızlığı ve imkanları, uzaya ilişkin keşiflerin sürekliliğini zorunlu kılmaktadır. Bu keşifleri ve ilerlemeleri sürdüren aktörler olarak bilim insanlarının ve onları çalıştırdıkları bilimsel kuruluşların söylemi olan formel jeopolitik uzaya ilişkin ‘bilimsel bilginin’ asıl kaynağı olarak adlandırılabilir.

Formel jeopolitik söylem belirleme konusunda en etkili aktörler başta NASA olmak üzere sivil uzay ajansları ile uzaya ilişkin bilimsel faaliyetlerde bulunan ve inovasyon kapasitesine sahip özel teşebbüslerdir. Bilimsel faaliyetler sürdüren bu aktörler devletlerden farklı olarak uzayda rekabet merkezli politika üretmekten ziyade uzayın

keşfedilmesi ve bu keşiflerin düzenli olarak toplum ile paylaşılarak bu alanın insanlığın ilerlemesindeki sonraki aşama olduğuna yoğunlaşmaktadır.

NASA'nın faaliyetleri incelendiğinde uzaya ilişkin yapılan çalışmalar, gelişmeler ve keşifler toplum ile entegre şekilde ilerletilmeye çalışılmaktadır. Düzenli olarak yapılan fırlatmaların ve yaşanan gelişmelerin canlı olarak internet üzerinden yayınlanması ile NASA uzayı günlük hayatımızın bir parçası haline getirmektedir. En rutin uzay aktiviteleri örneğin kargoların Uluslararası Uzay İstasyonu'na taşınması, istasyonun bakımını yapan astronotların uzay yürüyüşü sırasındaki görüntüleri ve fırlatma faaliyetlerinin videolarının naklen veya sonradan toplum ile paylaşılması bizim uzaya ilişkin jeopolitik algımızı etkilemektedir.

Pratik jeopolitik söylemi yaratan aktörlerin üzerinde durduğu bir diğer konu da uzay çöplüğü sorunudur. Uzay çöplüğü sorunu 1970'lerden beri bilim insanlarının gündeminde olan ve gelecekte uzaya gitmemizi zorlaştıracak olası bir etken olarak var olsa da fırlatmaların artması ve devletlerin geliştirdiği çeşitli ASAT testleri ile yörüngede bulunan kendilerine ait uzay araçlarını vurmaları sebebi ile artmıştır (Porras 2019, 143). Rus uzay ajansının uzay çöplerine ilişkin açıklaması ve bu sorunun önlenmesine dair uluslararası bir gözlem sistemine duyulan ihtiyacı vurgulaması da önemlidir ("Rus Uzman Uyardı" 2021). Bugün bilimsel ve akademik aktörler bu soruna vurguyu arttırarak ve potansiyel tehlikeleri açıklayarak uzaydaki bu faaliyetlerin zararlarını hem toplumlara hem de devletlere göstererek uzayın kullanımına zarar getirecek uygulamaların önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Uzayın insanlığın gelişiminin sonraki aşaması olduğuna dair söylemleri de göz önüne alırsak bu tehlikelerin düzenli olarak aktarılması sadece devletler arası bir rekabeti önlemek için değil aynı zamanda insanlığın bekasını korumak için de yapılmaktadır.

Uzay ile toplum ilişkisi konusunda Jüpiter ile Güneş arasında bulunan Lagrange noktalarındaki asteroitlerin araştırılması için başlatılan 'Lucy' görevi de ilgi çekicidir (Roulette 2021). Görev Dolman'ın uzay hakimiyet teorisinde bahsettiği, ele geçirildiği takdirde uzayın kontrol edilmesini sağlayacak fakat henüz hakkında pek fazla veri olmayan bu yer çekim alanlarının incelenmesi konusunda da önemlidir. Ayrıca bu görevi icra edecek uzay aracının üzerinde bulunan bir plağa günümüzün öncü düşünürlerinin sözlerinin yazılması da bu görevin insanlığın uzaydaki varlığını sadece teknik ve bilimsel sebeplerle değil sosyal ve kültürel amaçlarla da icra edildiğini göstermektedir. Bu açıdan görev uzay ile toplumu birbirine yaklaştırma konusunda ve uzayın hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olduğu fikrini bize göstermek bakımından önemlidir.

Uzaya ilişkin bir diğer formel jeopolitik söylem örneği de 15 Şubat 2013 tarihinde Rusya'nın Sibirya bölgesinde bulunan Chelyabinsk'e düşen ve yarım milyon tonluk bir dinamit ile eş değerde enerji ortaya çıkaran asteroit ile hız kazanmıştır (Remo & Haubold 2014, 85). Akademi ve bilimsel kuruluşlar bu olayın ardından asteroitlere ilişkin olarak devletlerle, diğer bilimsel topluluklarla ve toplum ile bilgi alışverişinde bulunarak farkındalık yaratmaya başlamışlardır. 2014 yılında Uluslararası Asteroid Uyarı Ağı için hazırlanan raporu da asteroitlere ilişkin kamuoyunun bilgilendirilmesi ve bu alanda farkındalık yaratılması ele alınmıştır (Billings & Lopéz 2014). Buradaki temel amaç dünya kamuoyunun güvenliklerine tehdit olarak görmediği NEO'lara karşı bir bilgilendirme ve bu soruna ilişkin bir ağ kurulması ve bu sayede kozmopolit bir gezegen savunma planı hazırlanmasıdır. Buradaki bir diğer amaç da tehdit, kıyamet ve felaket gibi kavramsallaştırmalar yerine daha sağlıklı ve konuyu olabildiğince insanların psikolojilerini bozmayacak ve yapıcı bir şekilde gündemde tutacak yeni bir retorik bulmaktır. Fakat bu söylem özellikle medyanın karşı söylemleri ile

sarsılmaktadır. Son iki yıl içinde asteroitlere ilişkin haberler incelendiğinde uzay ajanslarının tehlike arz etmediğini belirttiği asteroitlere ilişkin dahi felaket söylemleri ile lanse edildiği görülmektedir (“If Not Corona Then an Asteroid” 2020).

Özel teşebbüsler de uzaya ilişkin söylem üretme konusunda son yıllarda etkili olmaktadır. SpaceX’in kurucusu Elon Musk’ın kamuoyundaki tanınırlığı ve uzaya ilişkin söylemleri toplum ile uzay arasındaki yakınlığı arttırmakta ve insanların yalnızca bilimkurgu filmlerinde ve kitaplarında gördüğü birtakım olasılıkların gerçekleştirilebileceğine inancını kuvvetlendirmektedir. Mars’ta koloni kurulması ve bu koloninin insanlığın kozmostaki yeni evi olacağına ilişkin söylemler hem insanları uzaydaki varlığını pekiştirmekte hem de Mars’ta olası bir kolonileşmede bu alanın siyasi ve hukuki açıdan durumunu da kamuoyunun ve devletlerin gündemine getirmektedir (Dergalin 2021).

4.3.c. Popüler Jeopolitik

Uzaya ilişkin jeopolitik söylemi belirleyen son unsur kitle medyası, sinema ve romanları da içine alan kültür endüstrisidir. Bu endüstri uzay ve toplum ilişkisinin yaratılmasında ve insanların bu alana ilişkin hayal güçlerini harekete geçirilmesi konusunda diğer aktörlerden daha etkili olmaktadır. Kültür endüstrisinin uzaya ilişkin yarattığı söylem ayrıca diğer aktörlerden daha uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Jules Verne’nin *Ay’a Yolculuk* kitabı uzayın ne devletlerin ne de bilimsel kuruluşların gündeminde olmadığı bir zamanda yazılmıştır. Popüler kültür ürünleri ve uzaya ilişkin bilimkurgu literatürü bu açıdan ilginçtir; çünkü uzaya ilişkin çalışmalar ile beraber ortaya çıkan bir literatürden ziyade bu literatür ile ortaya çıkan uzay çalışmaları olmuştur. Bilim insanlarını ve toplumu uzayın gizemi ve hayali ile harekete geçiren bu bilimkurgu literatürüdür. Buna ilişkin en güzel örnek aynı zamanda bir bilim adamı olan Arthur C. Clarke’ın bilimkurgu eserleri olmuştur. Clarke her ne kadar çok başarılı

bir bilim adamı olsa da ona asıl ün kazandıran ve toplumun uzaya ilişkin algısını şekillendiren eseri *2001: Bir Uzay Destanı (2001: A Space Odyssey)* olmuştur (Anderson 2019). Bu eseri bu kadar önemli yapan geleceğin teknolojilerini (örneğin uzay istasyonları, mobil telefonlar ve bilgisayar yazılımları) tahmin edebilmesiydi. Bugün uzaya ilişkin çalışmalar yapan ister akademik aktörler ister özel teşebbüsler olsun Arthur C. Clarke'ın bilimsel yönü kadar bilimkurgu eserlerinden etkilenmiştir.

Yakın tarihli örnekler incelendiğinde Yıldızlararası (*Interstellar*) filmi ve bu filmin yarattığı etki de dikkat çekicidir. Film konusu itibarıyla Dünya'nın artık yaşanılmayacak bir hale gelmesi sebebi ile bilim insanlarının yaşanabilir yeni bir gezegen bulmak amacıyla bir solucan deliği vasıtası ile yaptıkları yolculuğu anlatmaktadır. Günümüzde de küresel ısınma ve ekolojik felaketlere bağlı olarak Dünya'ya alternatif olabilecek yeni alanlar yaratma girişimleri ve fikirleri ortaya atılmaktadır. Özellikle Elon Musk ve bilim dünyası bu faaliyetleri gerçekleştirmek için çalışmalar yapmaktadır.

Kültür endüstrisinde değişen bir diğer unsur da bu olmaktadır. Önceleri uzay filmleri 1996 Mars Saldırıyor! (*Mars Attacks!*) ve 2005 Dünyalar Savaşı (*War of the Worlds*) örneklerinde görüldüğü gibi daha çok Dünya'nın uzaylılar tarafından işgal edilmesi ve Dünya'nın bu işgale karşı birlik olduğu bir senaryo kurmakta veya 1982 E.T. (*E.T. the Extra-Terrestrial*) filminde olduğu gibi uzaylılarla insanlar arasındaki etkileşimi konu almaktayken, son yıllarda daha ziyade insanoğlunun uzay ile insan arasındaki çevresel etkileşimleri ele almaktadırlar. 2015 Marslı (*The Martian*) filmi de bu değişimin en net örneğidir. Mars'ta mahsur kalan bir astronotun Mars yüzeyinde yaşam mücadelesini anlatan ve Mars'ta Dünya'dakine benzer bir ekosistem kurarak tarım yaptığı alanı bilgisi ile nasıl dönüştürdüğünü anlatan bu yapım Elon Musk'ın Mars'ı dünyalaştırma (*terraforming*) fikrini andırmaktadır (Musk 2020). Bu

değişmeye bir başka örnek de 2013 Yerçekimi (*Gravity*) filmi olmaktadır. Bu filmde de uzayda rutin çalışmalar yapan iki astronotun bir uzay çöpünün kendilerine çarpması sonucu uzayda mahsur kalmalarını ve buradaki yaşam mücadelesini anlatmaktadır. Özellikle uzay çöplüğü sorunu ile birlikte okunursa bu alana farkındalık sağlamak konusunda bu filmin rolü de önemlidir.

Yakın tarihli bir başka olay da bu konuda dikkat çekicidir. 17. Uluslararası Venedik Bienali’de ESA gelecekte Ay’da kurulması planlanan ilk kolonilerin nasıl olacağını gösteren bir kısa film yayınlamıştır (European Space Agency 2021). Bu film şunu göstermektedir, insanoğlu artık Ay’da veya diğer gezegenlerde yaşayabilir mi sorusundan nasıl yaşayacağını tasarlayan bir hale gelmiştir. Bunun uluslararası bir film festivalinde yansıtılması da sosyo-kültürel açıdan uzayın yeni durumunu bize yansıtmaktadır.

İnsan ile uzayın ilişkisinin kültür endüstrisindeki en somut örneği ise 5 Ekim 2021 tarihinde Rusya tarafından dünyanın uzayda çekilecek ilk filmin ekibinin Uluslararası Uzay İstasyonu’na gönderilmesi olmuştur. Filmin, uzaya ilişkin filmlerin değişen durumuna paralel bir biçimde bir kozmonotun hayatını kurtarmak için Uluslararası Uzay İstasyonu’na gönderilen bir kadın cerrahı ele alacağı açıklanmıştır (Strickland 2021).

4.3.d. Uzaya İlişkin Söylemsel Çoğulluk

Eleştirel jeopolitik söylemin klasik jeopolitiğin söylemsel tekilliğine yönelttiği eleştiri söylem üretici aktörler bakımından üç farklı söylem olduğu iddiasını gündeme getirmektedir. Pratik jeopolitik söylemin uzay algısı daha çok dünya üzerindeki rekabetin bir dördüncü boyutu olarak uzayı alansallaştıran ve uzaydan gelebilecek tehditlerden ziyade uzay üzerinde büyük devletler arasındaki çatışmayı önlemek veya

bu çatışma ortaya çıkarsa onu kazanmak üzerine kurgulanan bir algıdır. Uzak tıpkı kara, deniz veya hava sahası gibi bir potansiyel çatışma alanı olarak sunulmaktadır. Formel jeopolitik ise tam tersine uzak üzerine gerçekleştirilen iş birliğinin altını çizmektedir. Bilim insanları rekabette çok uzakı dünyanın kümülatif bilgisi tarafından keşfedilmesi gereken bir alan olarak düşünmektedirler. Elbette bu durum bilimsel kuruluşlar arasında bir rekabet olmadığı anlamına gelmez; özellikle Soğuk Savaş yıllarında uzak bilimi de devletler arası ideolojik rekabette bir parçası olagelmıştır. Ancak diğer taraftan devletlerin Uluslararası Uzak İstasyonu gibi bir ortak alanda yaptıkları bilimsel çalışmalar, uzayın devletler arası rekabette ötesinde ortak bir alan olduğunu, dünya üzerindeki rekabette uzayın büyüklüğü ve belirsizliği ile mukayese edildiğinde ne kadar önemsiz olduğunu vurgulamaktadır. Popüler jeopolitik ise uzakı günlük hayatın bir parçası haline getiren bir alansallaştırma yaratmaktadır. Bir yandan uzaydan gelen canlı (uzaylılar) veya cansız (asteroidler) tehditler üzerinden uzayın güvensizliği ve dünyanın savunmasızlığının altı çizilirken, bu tehditler sırasında bir dünya gücünün (Hollywood sinemasına göre ABD) liderliği altında birleşen dünya vurgusu da ihmal edilmemektedir. Diğer taraftan uzayın ömrünü tamamlamakta olan dünya yerine alternatif bir 'yaşam alanı' olarak kurgulandığı görsel ve yazılı eserler de uzayın dünya açısından cazibesini arttırmaktadır. Uzak keşfedilmesi ve ehlileştirilmesi (*terraforming*) gereken vahşi bir alan olarak nitelendirilmekte ve böylelikle bir zamanlar Western filmlerinde görülen sarp arazilerin yerleşime açılması ve bu arazilerine eski sahipleri olan yerlilerle yaşanan gerilimler örneğinden hareketle dünyanın yeni 'vahşi Batı' olarak değerlendirilmektedir.

4.4. Bilgi-Güç Ekseni

Uzay için üretilen bilginin iktidar kavramı ile ilişkisi eleştirel jeopolitik yaklaşımların üzerinde durduğu bir konudur. Bu bilgi kümesi bilgi üreticisi aktörler tarafından da, bu aktörler üzerinden güç devşirmeye çalışan odaklar tarafından da araçsallaştırılmaktadır. Diğer bir deyişle ‘uzayın bilgisi’ ne kadar teknik bilgi olarak görülürse görülsün, bir bakıma siyasallaştırılan, güvenlikleştirilen ve güç etrafında alansallaştırılan bir bilgidir.

İlk olarak asteroidler ekseninde üretilen bilginin aktörlerin politikaları açısından sağladığı meşrulaştırma pratiklerine bakacak olursak asteroidlere ilişkin politikaların farklı söylem üreticileri tarafından farklı amaçlarla kullanılarak kendi politik ve sosyal gündemleri lehine araçsallaştırıldığı görülmektedir. Bu sebeple asteroidlere ilişkin her farklı aktörün farklı politik yönelimleri olmaktadır (Krolikowski 2019, 16). Eleştirel jeopolitik yaklaşım devletlerin asteroidlere ilişkin üretilen bilgiyi nasıl araçsallaştırdıklarını ve asteroidleri güvenlikleştirme eğiliminin altında yatan politika meşrulaştırma gayretlerini de incelemektedir (Schmidt 2019, 418). Asteroid tehditleri noktasında iki yaklaşım göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki daha yumuşak bir söylem çerçevesinde toplumsal farkındalık yaratarak gezegenin savunmasına ilişkin küresel bir çözüm arayışının altını çizerken, daha sert olan diğer söylem bu tehditlerin ‘Dünya’nın sonunu’ getireceğine vurgu yaparak bir kıyamet senaryosu çizmektedir (Billings 2015, 11). İlk söylem çoğunlukla formel jeopolitik söylemi üreten aktörlerce kullanılmakta ve kozmolojik keşifleri daha barışçıl ve bilimsel bir çerçevede aktararak keşfedilen asteroidleri sınıflandırarak, tanımlayarak ve gözlemleyerek toplumsal farkındalık ve uzaya ilişkin toplumsal bir bilinç yaratmak için kurgulanmaktadır. Buna örnek olarak NASA’nın Çift Asteroid Yön Değiştirme Testi (*DART – Double Asteroid Redirection Test*) çerçevesinde geliştirilen söylem gösterilebilir. NASA toplumun

gezegen savunmasına ilişkin ilgisini ve farkındalığını arttırmak adına DART'ın internet sitesinde yayınlanan 'gezegen savunucusu musunuz?' testini oluşturmuştur. Ayrıca bu test başarılı olursa asteroitlere yönelik gezegen savunmasına ilişkin nükleer silahlar ve kitle imha silahları gibi politik ve hukuki olarak uzayda çatışma ihtimalini arttıran ve uzayı güvenleştiren silahlara alternatif bir saptırma yöntemi elde edilebilecektir. Uzayda yaşanan çatışma ortamı bilimsel kuruluşlar ve bu alanda inovatif çalışmalar yapan aktörlerin özgürce araştırma yapmalarını engellemektedir. Bu kuruluşlar asteroitlerden elde edilen bilgiler ışığında gezegen savunmasına ilişkin daha barışçıl yöntemler üzerinde durarak aslında devletlerin uzaydaki bilimsel araştırmalarına müdahale etmelerinin veya bu araştırmaları zorlayacak şekilde faaliyet göstermelerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadırlar.

Devletler ise asteroit tehditlerini uzaya ilişkin 'ulusal' bir savunma sistemi kurmak ve bu sisteme ayrılacak maddi kaynakları meşrulaştırmak için kullanmaktadırlar. Bunun en belirgin örneği özellikle Çin ve Rusya tarafından, bu devletlerin yaptırdığı ASAT testlerinde ve buna paralel olarak bu devletlerin medya araçlarında asteroitlere ilişkin haberlerin 'kıyamet' senaryolarını andıran bir biçimde verilmesinde görülmektedir. Öncelikle Rusya'nın devlet destekli medya organı Sputnik'e bakacak olursak, 2018-2021 yılları arasında asteroitlere ilişkin verilen haberlerin asteroitlerin dünya açısından yaratabileceği tehditleri vurgulayarak verdiği söylenebilir. Bu medya kuruluşunun internet sitesinde yayınlanan iki haber metninin söylemleri analiz edildiğinde bu tehdit algısı anlaşılabilir. Bu haberlerden ilki meteorların "dünyanın sonunu getirecek, yaklaşmakta alev topları" olarak tanımlandığı haberdir ("Meteorites Are Coming: Pastor Speaks" 2020). Haberin konu hakkında teknik bir bilgisi olmayan bir papazın üzerinden verilmesi son derece ilginçtir. Bir diğeri ise Coronavirüs salgını ile asteroit tehditlerini ilişkilendiren ve dünyanın sonunun

coronavirüsten olmasa da bir asteroit nedeniyle geleceğinin vurgulandığı haberdır (“If Not Corona Then an Asteroid” 2020). Bu haberler Rusya’nın ASAT testleri yaptığını kabul ettiği açıklaması ile birlikte okunursa (Yang 2021) Rusya özelinde asteroitlerin medya ve devlet aracılığı ile güvenlikleştirilerek bu vasıtayla üretilen bilgi sayesinde ASAT testlerine meşruiyet sağlayacak gücü ulusal düzeyde elde etme eğilimi görülebilir.

Bir diğer örnek ise ASAT testlerini hali hazırda sürdüren ve küresel yönetim aktörleri ile iş birliğini ikinci plana atarak fırlattığı bir roketin kontrolünü kaybederek küresel bir krize sebep olmasına sebep olan Çin’dir (Massie 2021). Çin’in asteroitlere ilişkin güvenlikleştirici söylemi ile ASAT testleri arasındaki bağlantıyı kurmak açısından 2018-2021 yılları arasında yayınlanmış iki habere bakılması son derece aydınlatıcı olmaktadır. Çin’in kendi devlet medyası tarafından paylaşılan ve NASA ile diğer ülkelerin asteroitlere ilişkin savunma yöntemlerinin başarısız olduğunu açıklayan video (China Xinhua News 2021) ve Çin’in asteroitlere karşı roketler geliştirdiğini açıklayan haber (Smith 2021) Çin’in uzaya ilişkin ASAT testleri ile birlikte okunursa Rusya ile benzer eğilimler görülmektedir.

Bu şekilde asteroitlere ilişkin üretilen bilgi çerçevesinde iki farklı söylem ve güç yaklaşımı görülmektedir. Pratik jeopolitik söylemi üreten aktörler bu noktada asteroitleri güvenlikleştirerek uzayı askeri ve siyasi çatışmanın dördüncü boyutuna taşıma eğilimleri ile kullanırken; formel jeopolitik söylemi üreten aktörler asteroitler konusunda iş birliğinin öne çıkarıldığı ve kitle imha silahlarından farklı yöntemler ile bu savunmayı gerçekleştirecek yöntemler çerçevesinde kullanmaktadır. Popüler jeopolitik söylemi üreten aktörler ise formel veya pratik jeopolitik söylemi üreten aktörlerle ilişkilerine göre asteroitlere ilişkin bilgileri ya devlet politikalarını

meşrulaştıracak şekilde ya da uzaydaki devletler-üstü işbirliğini vurgulayacak şekilde aktarmaktadırlar.

Uzay hakkında üretilen bilgiye ilişkin bir diğer ilgi çekici konu da Hubble teleskobuna ilgilidir. Hubble teleskobunun 2021 yılında ikinci kez arızalanmasına paralel olarak (“Hubble Tekrar Arızalandı” 2021), yeni geliştirilen bir teleskop olan James Webb teleskobu kullanıma sokulmuştur (Amos 2021). ABD’li bilim adamları Hubble teleskobunun bozulmasından iki hafta sonra uzay çalışmaları için Hubble’dan 100 kat daha hassas teleskoplara ihtiyaç duyulduğunu açıklamışlardır (“Uzay Araştırmaları için Daha Hassas Teleskoplar Gerekli” 2021). Bu noktada formel jeopolitik söylem üreticileri potansiyel uzay araştırmaları için daha fazla kaynak elde etmek için bu teleskopların keşifleri ve bu keşiflerin gerekliliği hakkında bir kamuoyu yaratmaya çalışmaktadırlar.

Son olarak uzaydan üretilen bilgi küresel ısınmayı, iklim değişikliğini ve doğal kaynakların tüketilmesini önlemeye çalışan aktörler tarafından da kullanılmaktadır (Lane 2019, 325). Bu çevre aktörleri bu sayede olası karbon emisyonlarını, hava kirliliğini, doğal kaynakların aşırı sulama gibi faaliyetlerle tüketilmesini ve hatta uzay faaliyetleri neticesinde uzay çöplüğünün ne derece arttığını ve hangi aktörlerce yaratıldığını tespit ederek bu bilgi aracılığı ile geleneksel aktörlerin çevre ve uzaya ilişkin faaliyetlerine ilişkin alansal faaliyetlerini kısıtlayabilmektedirler. Kısacası jeopolitik bilgi verili ve objektif bir bilgi değildir; söylem üreticilerinin gündemlerine göre şekillendirilen ve bilgi-iktidar ilişkisi için araçsallaştırılan bir anlatıdır.

BÖLÜM V

SONUÇ

Uzay politikalarının klasik ve eleştirel jeopolitik yaklaşımlar çerçevesinde ele alındığı ve uzayın nasıl alansallaştırıldığını sorgulayan bu tezde öncelikle uzayın jeopolitik bir özne olduğu iddiası üzerinden hareket edilmiştir. Buna göre uzay her ne kadar dünya coğrafyasının ötesinde bir alan olsa da, bu alanla ilgili bilgi birikimi arttıkça dünya coğrafyasının farklı boyutlarına benzer ve onlardan farklı bir biçimde alansallaştırılan bir alana dönüşmüştür. Nasıl ki, örneğin Ortadoğu dendiğinde zihinlerde jeopolitik bir tahayyül ortaya çıkmaktadır; uzay dendiğinde de jeopolitik açıdan tanımlanmış bir sahadan bahsedildiği düşünülebilir. Ancak bu saha dünya yüzeyinde olduğu gibi fiziksel ve söylemsel sınırları şu veya bu şekilde belirlenmiş bir saha değil, dünya ile kıyaslandığında son derece geniş ve muğlak bir sahadır. Uzayı bu şekilde ele alan çalışma, uzayın jeopolitik bir alan olduğunu iddia etmiştir.

Uzay nasıl alansallaştırılabilir? Alansallaştırma bir jeopolitik saha için söylem üretilmesi pratiğini ifade etmektedir. Uzay alansallaştırılırken bu alansallaştırmayı yapan aktörlerin uzayı bir rekabet veya iş birliği alanı olarak tanımlamaları onların uzay için ürettikleri politikaları da etkilemektedir. Günümüzde uzay, Soğuk Savaş Dönemi'nde olduğu gibi sayılı aktörün ulusal çıkar veya 'sıfır toplamlı' bir oyun çerçevesinde faaliyet gösterdiği bir alan olmaktan çıkarak, hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin son derece etkili olduğu bir alan haline almıştır. Bu yeni aktörler kimi zaman devletlerin söylemlerinde olduğu gibi rekabete dayalı söylemler üretirken, kimi zaman da iş birliğine dayalı ve uzayın insan medeniyetinin bir sonraki uygarlık düzeyine ulaşmak için gerekliliğine vurgu yapan söylemler üretmektedirler. Diğer bir deyişle uzay insanlığın geleceği için tehditler ve fırsatlar yaratan bir alandır;

bilinmezliğin yarattığı tehditler bilinir hale geldikçe bu tehditlerle ulus-aşan bir biçimde mücadele edilmesi gerektiği ve dünyanın kaynakları tükenme noktasına geldiğinde uzayın dünyalılar için yeni bir ‘yaşam alanı’ olacağı düşüncesi iş birliğini rekabet kadar önemli bir söylem olarak kurgulamaktadır. Zaten bütün devletler de uzaya ilişkin politikalarında çatışmacı yaklaşımlar sergilememektedirler. Örneğin Avrupa’daki bazı görece küçük ülkeler uzaya ilişkin politika üretme konusunda aktif rol oynamakta ve bunu iş birliği temelinde yapmaktadırlar. Realist güç tanımlamaları çerçevesinde güçsüz olan aktörler bu tanımlama çerçevesinde çok güçlü olan aktörlerden daha etkili politika üreticileri olabilmektedir. Söylem ve bilgiyi geleneksel aktörlerden daha etkili kullanan Elon Musk gibi girişimciler de uzaydaki söylemi dönüştürebilme gücüne sahiptir. Tezin ikinci iddiası olan uzayın bir rekabet alanı mı yoksa insan ırkının geleceği için kullanılacak bir alan mı olduğu tartışması çerçevesinde uzayın hem rekabet hem de işbirliği dinamiklerini bünyesinde barındıran *sui generis* bir alan olduğu tespit edilmiştir.

Klasik jeopolitik yaklaşımlar genellikle uzayın kara, deniz ve havadan sonraki dördüncü rekabet alanını oluşturduğuna odaklanmaktadırlar. Hâkimiyet teorileri ve Agnew’in üç jeopolitik söylemi çerçevesinde uzayın aslında bu klasik söylemlerin yeniden üretildiği bir alan olduğu söylenebilir. Örneğin uygarlık jeopolitiğinin kara ve deniz hâkimiyetine odaklanan ve dünyanın belli karasal/denizsel bölgelerinin (*heartland/pivot region*) kontrolünün kontrol edene dünya hakimiyeti sağlayacağı, bu nedenle bir büyük gücün ya bu stratejik bölgeleri kontrol etmek ya da başkasının bu bölgeleri kontrol etmesine engel olmak şeklinde iki seçeneği olduğu yaklaşımı klasik jeopolitik açıdan uzaya da uyarlanabilir. Bu sayede büyük güçlerin uzayın stratejik bölgelerini (uygun fırlatma alanları, uydular için düşük maliyetli yörünge bölgeleri, kaynaklar bakımından zengin asteroid veya gök cisimleri vb.) kontrol etmek veya

başka büyük devletlerin kontrolünü engellemek gibi politikaları olduğu bu yaklaşım çerçevesinde iddia edilebilir. Doğallaştırılmış jeopolitik yaklaşımın devletin bekası için bir yaşam alanı tanımlayıp bu alanı kontrol altına almasının gerekliliği üzerinde duruşu da uzaya uyarlanabilir. Devletler bireysel olarak, ya da insanlık kümülatif olarak bekasını sağlayabilmek için uzayı ve bilhassa gezegenleri bir yaşam alanı olarak tasavvur edebilir. Son olarak ideolojik jeopolitik de uzay üzerinde bugün yaşanan rekabeti açıklamak için kullanılabilir. Örneğin Trump'ın ABD için tanımladığı 'Uzay Ordusu' fikri aslında ABD'nin ideolojik güç projeksiyonunun bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Ancak yine de uzay gibi çok yönlü ve çok aktörlü bir alanı anlamak için klasik jeopolitik yaklaşımlar yetersiz kalmaktadır. Uzay modern dünya için sadece askeri ve siyasi değil aynı zamanda ekonomik, toplumsal, bilişimsel ve ekolojik konuları da içine alan bir alandır. Uzaya ilişkin çalışmalar maliyet ve araştırma geliştirme faaliyetleri açısından tek bir devletin karşılayabileceğinin ötesindedir. Ayrıca bu alanla ilgili bilimsel faaliyetlerin koordinasyonu ve alanın kullanımındaki zorluklar bu alanda iş birliğini zorunlu kılmaktadır. Uzaya ilişkin geliştirilen hakimiyet teorileri ve söylemler bu zorunlu iş birliğini göz ardı etmektedirler. Dahası, klasik jeopolitik yaklaşımların sabit ve somut sınır ve alan kavramsallaştırmaları uzayın kendine özgü siyasi, hukuki ve bilimsel durumunu ihmal etmelerine sebep olmaktadır. Uzayda dünyada olduğu gibi bir sınır ve mülkiyet ilişkisi, uzayın insanlığın ortak mirası olduğu ve insanlığın yararına kullanılması normları sebebi ile tam olarak kurulamamaktadır. Uzaydaki sınırlar ve alanlar son derece belirsiz haldedir ve bu sınırlar devletlerin tek taraflı uzay politikaları çerçevesinde şekillenememektedir. Bu noktada bu sınırların kurulma biçimleri ve yöntemlerinin kendine özgü yollarını anlamak açısından klasik yaklaşımlar bu sınır ve alan faaliyetlerini bir kere yaratıldıktan sonra verili kabul

ettiklerinden uzayın politik ve jeopolitik durumunu açıklama konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Bilgi ve iktidar ilişkisi konusunda klasik yaklaşımlar bilginin devletlerce alansal hâkimiyeti sağlayacak şekilde tekno-alansal ve çıkara dayalı şekilde kullanıldığını kabul etmektedir. Fakat uzaydaki bilgi farklı aktörlerce üretilen ve neredeyse her alanda kullanılabilen merkezsiz bir halde bulunmaktadır. Üretilen bilgi sadece devletlerin en iyi yönetim biçimini veya dünya hakimiyetini elde etmesini sağlamamakta aynı zamanda diğer aktörlerin de bu bilgi vasıtası ile kendilerine ait politik ve sosyal alanlar yaratabilmesine yol açmaktadır. Ayrıca klasik jeopolitik uzaydaki güç ilişkilerini yaratan söylemleri ve pratikleri anlamak konusunda da yetersiz kalmaktadır. Bu yönüyle çalışma hem klasik hem de eleştirel jeopolitik yaklaşımları kullanarak uzayı bir alan olarak incelemiş ve eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitik teoriler ve söylemlere getirdiği beş ana eleştiri başlığı çerçevesinde uzayın devlet merkezli bir jeopolitik mercekten ele alınamayacak kadar çok yönlü ve girift bir alan olduğu iddiasını doğrulamıştır.

Tüm bu eksiklikler eleştirel jeopolitiğin uzayın farklı şekillerde alansallaştırılabileceğine dair analizleri ile fark edilmiştir. Uzayın alansallaştırılmasındaki dinamizm uzay hakkındaki bilgimizin zaman içinde artmasına paralel olarak sürekli bir güncelleme gerektirmektedir. Bu açıdan yetersiz kalan klasik jeopolitik yaklaşımın eksiklikleri eleştirel jeopolitik yaklaşımlar tarafından fark edilerek daha kapsamlı bir jeopolitik alansallaştırma yapılmasına imkân sağlanmıştır.

Eleştirel jeopolitik öncelikle uzay politikalarına ilişkin olarak devlet ile devlet dışı aktörlerin durumlarını, yönelimlerini ve karşılıklı etkileşimlerini inceleme olanağını sağlamaktadır. Bu tez uzayı alansallaştıran farklı aktörlerin söylemleri ve politikalarını inceleyerek devletlerin bu alanda ne derece güçlü olduğunu ve devlet dışı aktörlerin uzayda ne dereceye kadar söz sahibi olduğunu incelemiştir. Buna göre uzayda

devletlerin hukuki ve askeri olarak birtakım avantajlara sahip olduğu fakat devlet dışı aktörlerin de ekonomik ve toplumsal açıdan bu alanda söz sahibi olabildiği görölmüştür. Devletler bu alanda halen çok güçlü ve belirleyici aktörler olsalar da, devlet dışı aktörlerin farklı alansallaştırma pratikleri devletlerin rakipsiz bir şekilde söylem ve politika üretmesini imkansız hale getirmiştir. Buna paralel olarak da devletlerin uzay politikaları yürütürken bu devlet dışı aktörlerle karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi içinde olduğu görölmüştür.

Eleştirel jeopolitik yaklaşım çerçevesinde uzaya ilişkin sınırlara ve alanlara bakıldığında (1) hava sahası, (2) yörünge ve (3) gezegenler ile asteroitlere ilişkin konularda sınır inşası faaliyetleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konulara ilişkin teknik sınırları verili kabul eden klasik yaklaşımların aksine, eleştirel jeopolitik yaklaşımlar uzaydaki sınır yaratma faaliyetlerinin kendisine odaklanmıştır. Buna göre yaratılan soyut sınırlar zihinlerde somutlaştırılmakla beraber bu somutlaştırma halen muğlaktır. Örneğin hava sahası ve uzay sahası arasındaki sınırın muğlaklığı bu sınırı ihlal eden bir devlete ne tür yaptırımlar uygulanabileceğinin de muğlak olması sonucunu doğurmaktadır. Kısacası dünya coğrafyası üzerindeki somut sınırların dahi verili bir bilgi olmasını eleştiren eleştirel jeopolitik yaklaşım, uzayla ilgili sınırların muğlaklığının altını bilhassa çizmektedir.

Uzaydaki aktörlerin uzaya ilişkin ürettikleri bilgi ve söylem çerçevesinde çalışma, Soğuk Savaş dönemindeki devlet merkezli ve askeri odaklı uzay politikalarının aksine günümüzde uzay politikalarının devlet dışı aktörleri, medyayı ve kültür endüstrisini de içine alan çok kapsamlı ve çok yönlü bir yapısı olduğunu tespit etmiştir. Formel jeopolitik söylem çerçevesinde bilim kuruluşları ve akademya uzaya dair ‘bilimsel’ bilginin asıl üreticisi gibi görünmekle beraber, kimi zaman uzaya dair tehdit ve fırsatların bilimsel bilgisinin bu kuruluşların mali kaynaklarının devamı için manipüle

edildiği ve kurumsal devamlılığın sağlanabilmesi için bu bilginin hayatiliğinin altının özellikle çizildiği söylenebilir. Dahası bu bilgi pratik jeopolitik söylemin de gösterdiği gibi devletlerce de manipüle edilebilmektedir. Devletlerin uzayı güvenleştirmesi ile savunma sanayine aktarılan kaynakların meşrulaştırılması arasında bir ilişki olduğu açıktır. Diğer bir deyişle uzay üzerindeki rekabet devletin ülkenin ekonomik kaynaklarının dağıtımında farklı öncelikler belirlemesine yardımcı olabilmektedir. Son olarak uzay bilgisi medya aracılığıyla tüm insanlığı kapsayan bir bilgiye dönüşmektedir. Sinema ve bilimkurgu edebiyatı bilhassa uzayı ütopyik ya da distopik, dünyanın geleceği için bir fırsatlar bölgesi, ya da dünyanın sonunu getirecek bir tehditler bölgesi olarak kurgulayarak toplumların uzay üzerindeki farkındalığını sürekli olarak taze tutmaktadır. Diğer bir deyişle, kültür endüstrisi uzayı daima görünür kılmaktadır.

Özetle, bu tez küresel siyaset açısından nispeten yeni bir jeopolitik alan olan uzayın klasik ve eleştirel jeopolitik yaklaşımlar tarafından nasıl alansallaştırıldığını inceleyerek uzaya ilişkin tek yönlü ve tek merkezli bir alansallaştırma yapılamayacağını altını çizmiştir. Bu sayede uzayın yalnızca dünya üzerindeki rekabetin dördüncü boyutu olmadığı, bu alanın dünya üzerindeki alanlardan farklı dinamikleri olduğu vurgulanmıştır. Uzay üzerine bilgilerimiz hala son derece sınırlıdır; bu sınırlı bilgiler geliştikçe uzay da yeniden tanımlanmaktadır. Dolayısıyla uzay dünya devletlerinin gündelik askeri ve siyasi politikalarının yansımalarının mekânı olduğu kadar, bu politikaların çok ötesinde bir alansallaştırma ile ele alınması gereken, sürekli bir alanyapımı/alanbozumu döngüsü etrafında yeniden tanımlanan bir alan olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Agnew, John and Stuart Crobridge. 1995. *Mastering Space*. London: Routledge. 46-77.
- Al-Rodhan, Nayef R.F. 2012. *Meta-Geopolitics of Outer Space: An Analysis of Space Power, Security and Governance*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Anderson, Benedict. 2015. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Çeviren İskender Savaşır. İstanbul: Metis.
- Anderson, Hephzibah. 2019. "The Fiction That Predicted Space Travel." *BBC*, 21 Haziran, 2019. <https://www.bbc.com/culture/article/20190621-the-man-who-created-our-vision-of-space>
- Anderson, Richard. 2012. "Resource Depletion: Opportunity or Looming Catastrophe?" *BBC News*, 12 Haziran, 2012. <https://www.bbc.com/news/business-16391040>
- Ar, Mazlum. 2020. "Jeopolitik Söylemde Paradigmatik Değişim ve Eleştirel Söylem Analizi." *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)* 42: 278-290.
- Armaoğlu, Fahir. 2017. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Baillie, James. 2020. "NASA Finds Evidence of Water on the Moon." *Sputnik*, 26 Ekim, 2020. <https://sputniknews.com/20201026/nasa-finds-evidence-of-water-on-the-moon-1080882639.html>
- Baltazar, Ana. 2011. "Europe's Fight for Space: A New Challenge." *Janus* 2(1): 27-43
- Beery, Jason. 2016. "Unearthing Global Natures: Outer Space and Scalar Politics." *Political Geography* 55: 92-101.
- Billings, Linda. 2015. "Words Matter: A Call for Responsible Communication About Asteroid Impact Hazards and Plans for Planetary Defense." *Space Policy* 33: 8-12.

Billings, Linda & Laura Delgado Lopéz. 2014. "Workshop Report Prepared For the International Asteroid Warning Network." Eylül 2014.

https://iawn.net/documents/201409_Communications/iawn_communication_workshop_report.pdf

Boffey, Daniel. 2019. "NATO Leader Identifies Space As The Next Operational Domain." *The Guardian*, 20 Kasım, 2019.

<https://www.theguardian.com/world/2019/nov/20/nato-identifies-space-as-next-operational-domain>

Bohinc, Erazem. 2013. "International Space Law: Legal Aspects of Exploiting Outer Space." Doktora Tezi, Nova Univerza.

Burwell, Jennifer. 2019. "Imagining the Beyond: The Social and Political Fashioning of Outer Space." *Space Policy* 48: 41-49

Buzan, Barry. 2015. *İnsanlar, Devletler ve Korku*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

China Xinhua News (@XHNews). 2021. "We Can't Protect the Earth From Asteroids, NASA says." Twitter, 5 Mayıs, 2021.

<https://twitter.com/XHNews/status/1389988270440816653>

Convention on International Civil Aviation (ICAO), 7 Aralık, 1944.

<https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/07/7-01/international-civil-aviation.xml>

Cox, Robert. 1981. "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory." *Journal of International Studies* 10(2): 126-155.

Craighead, Evan. 2021. "China's Tianwen-1 Probe Touches Down on Mars in Historic First." *Sputnik*, 15 Mayıs, 2021. <https://sputniknews.com/20210515/china-tianwen-1-probe-touches-down-on-mars-in-historic-first---reports-1082894415.html>

Dalby, Simon and Gearoid O Tuathail. 1998. "Introduction." Inside *Rethinking Geopolitics*, Editors Simon Dalby and Gearoid O Tuathail, 1-15. London: Routledge.

De Vittoria, Francisco. 2017. *Dersler*. Ali Dokuzlu, Cansu Muratoğlu, Merve Sağıroğlu. Ankara: Dost Kitabevi.

Demircan, Kozan. 2016. "Asteroit Madenciligi Başlıyor: NASA Uzaydan Asteroit Getirecek ve Maden ıkaracak." 21 Nisan, 2016. <https://khosann.com/asteroit-madenciligi-basliyor-nasa-uzaydan-asteroit-getirecek-ve-ay-yorungesinde-maden-cikaracak/>

Dergalin, Andrei. 2021. "Base on the Moon, City on Mars: Elon Musk Continues Pushing for Space Colonisation." *Sputnik*, 22 Mayıs, 2021. <https://sputniknews.com/20210522/base-on-the-moon-city-on-mars-elon-musk-continues-pushing-for-space-colonisation-1082965293.html>

Derrida, Jacques. 1981. *Dissemination*. Chicago: The University of Chicago Press.

Dobos, Bohumil. 2019. *Geopolitics of the Outer Space: A European Perspective*. Cham: Springer.

Dodds, Klaus. 2001. "Political Geography III: Critical Geopolitics After Ten Years." *Progress in Human Geography* 25(3): 469-484.

Dolman, Everett C. 2005. *Astropolitik: Classical Geopolitics in the Space Age*. London: Frank Cass Publishers.

Dreier, Casey. 2019. "How NASA's Planetary Defense Budget Grew By More Than 4000% in 10 Years." *The Planetary Society*. 26 Eylul, 2019.

<https://www.planetary.org/articles/nasas-planetary-defense-budget-growth>

European Space Agency. 2021. "Life Beyond Earth." Video. 4 Haziran, 2021.

https://www.esa.int/ESA_Multimedia/Videos/2021/06/Life_Beyond_Earth_Venice_Biennale_lunar_habitat_video

Failat, Yanal Abdul. 2019. "Licensing Private Outer Space Activities." *Globe Law and Bussiness*. 5 Temmuz 2019.

<https://www.globelawandbusiness.com/blog/licensing-private-outer-space-activities>

Fairclough, Norman. 1993. "Critical Discourse Analysis and the Marketization of Public Discourse: The Universities." *Discourse & Society* 4(2): 133-168.

Graziosi, Graig. 2021. "US Military Looking into Rockets to Deliver Goods Around the World." *Independent*, 8 Haziran, 2021. <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/rocket-air-force-cargo-delivery->

[b1861876.html?utm_content=Echobox&utm_medium=Social&utm_source=Twitter#Echobox=1623174541](https://www.echobox.com/1623174541/b1861876.html?utm_content=Echobox&utm_medium=Social&utm_source=Twitter#Echobox=1623174541).

Griffiths, Martin, Steven C. Roach, & M. Scott Solomon. 2009. *Fifty Key Thinkers In International Relations*. New York: Routledge.

Guzzini, Stefano. 2011. "Marxist Geopolitics: Still a Missed Rendez-Vous?" *Geopolitics* 16(1): 226-229.

Günel, Reşat Volkan. 2016. *Uluslararası Hukuk Açısından Uzay Madenciliği*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Havercroft, Jonathan and Raymond Duvall. 2009. "Critical Astropolitics: The Geopolitics of Space Control and the Transformation of State Sovereignty." Inside *Securing Outer Space*, edited by Natalie Bormann and Michael Sheehan, 42-58. London: Routledge.

Hays, Peter L. 2011. *Space and Security: A Reference Handbook*. California: ABC-CLIO.

Hays, Peter L. & Charles D. Lutes. 2007. "Towards a Theory of Spacepower." *Space Policy* 23: 206-209.

Heracleous, Loizos, Douglas Terrier, Steven Gonzalez. 2019. "NASA's Capability Evolution Toward Commercial Space." *Space Policy* 50: 1-4.

Hinds, Joanne, Emma J. Williams, Adam N. Joinson. 2020. "It Wouldn't Happen to Me: Privacy Concerns and Perspectives Following the Cambridge Analytica Scandal." *International Journal of Human-Computer Studies* 143(1):1-14.

İşcan, İsmail Hakkı. Yaz 2004. "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yaklaşımları." *Uluslararası İlişkiler* 1(2): 47-79.

Kennan, George F. 1947. "The Sources of Soviet Conduct." *Foreign Affairs* 4(25): 566-582.

Kindleberger, Charles P. 1973. *The World in Depression: 1929-1939*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.

Klinger, Julie Michelle. 2021. "Critical Geopolitics of Outer Space." *Geopolitics* 26(3): 661-665.

- Krolikowski, Alanna, Martin Elvis. 2019. "Marking Policy for New Asteroid Activities: In Pursuit of Science, Settlement, Security or Sales?" *Space Policy* 47: 7-17.
- Lane, K. Maria D. 2019. "Geographies of Outer Space: Progress and New Opportunities." *Progress in Human Geography* içinde, 43(2): 314-336.
- Laver, Michael. 1986. "Public, Private and Common in Outer Space: Res Extra Commercium or Res Communis Humanitatis Beyond the High Frontier?" *Political Studies* 34(3): 359-373.
- Leeson, Peter T. & Andrea M. Dean. 2009. "The Democratic Domino Theory: An Empirical Investigation." *American Journal of Political Science* 53(3): 533-551.
- Lyall, Francis & Paul B. Larsen. 2009. *Space Law: A Treatise*. Farnham: Ashgate.
- Mackinder, H. J. April 1904. "The Geographical Pivot of History." *Royal Geographical Society* 23(4): 421-437.
- Mahan, Alfred T. 2010. *Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marchisio, Sergio. 2015. "Security in Space: Issues at Stake." *Space Policy* 33: 67-69
- Malik, Tariq. 2018. "How Trump's Space Force Would Help Protect Earth From Future Asteroid Threats." *Space.com*. 21 Temmuz, 2018.
<https://www.space.com/40949-trump-space-force-asteroid-defense.html>
- Marshall, Tim. 2019. *Coğrafya Mahkumları*. Çeviren Mert Doğruer. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Massie, Graeme. 2021. "Huge Chinese Rocket Falling Back to Earth in Uncontrolled Reentry." *Independent*, 3 Mayıs, 2021. <https://www.independent.co.uk/space/china-rocket-space-reentry-earth-b1841425.html>
- McDougall, Walter A. 1997. *The Heavens and the Earth: A Political History of the Space Age*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Moore, Larry R. 2014. "China's Antisatellite Program: Blocking the Assassin's Mace." *Asian Perspective* 38(1): 163-178.

Moltz, James Clay. 2014. *Crowded Orbits: Conflict and Cooperation in Space*. New York: Columbia University Press.

Moltz, James Clay. 2011. *The Politics of Space Security: Strategic Restraint and the Pursuit of National Interests*. California: Stanford University Press.

Musk, Elon (@elonmusk). 2020. "Life in glass domes at first. Eventually, terraformed to support life, like Earth." Tweet, 18 Kasım, 2020.

<https://twitter.com/elonmusk/status/1329102718988922883>

Newlove-Eriksson & Lindy and Johan Eriksson. 2013. "Governance Beyond the Global: Who Controls the Extraterrestrial?" *Globalizations* 10(2): 277-292

Nucera, Giafranco Gabriele. 2019. "International Geopolitics and Space Regulation." *Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science*.

Okur, Mehmet Akif & Hakan Övünç Ongur. 2019. "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori." *Uluslararası İlişkiler Teorileri* içinde, Derleyen Ramazan Gözen, 327-358. İstanbul: İletişim.

O'Tuathail, Gearoid & John Agnew. 1992. "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy." *Political Geography* 11(2): 190-204.

O'Tuathail, Gearoid. 2000. "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft and Security at the Millennium." *Annals of the Association of American Geographers* 90(1): 166-178.

Pasztor, Andy. 2020. "Elon Musk's SpaceX, Once a Washington Outsider, Courts Military Business." *The Wall Street Journal*, 4 Kasım, 2020.

<https://www.wsj.com/articles/elon-musk-once-a-washington-outsider-courts-military-business-11604517046?mod=e2tw>.

Pathole, Pranay (@PPathole). 2021. "Starship Could Deliver an Identical Space Station in Less Than 4 Trips. It Took 30 Missions and 10 Years to Build the Original Space Station." Twitter, 10 Kasım, 2021.

<https://twitter.com/PPathole/status/1458287000050561026>

Pazarcı, Hüseyin. 2014. *Uluslararası Hukuk Dersleri: 2. Kitap*. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Peoples, Columba. 2011. "The Securitization of Outer Space: Challenges for Arms Control" *Contemporary Security Policy* 32(1): 76-98
- Podvitskiy, Vitaly. 2019. "ABD Uydu Grubunun Yörüngedeki Amacından Endişeliyiz." *Sputnik*, 30 Ekim, 2019. <https://tr.sputniknews.com/20191030/abd-uydu-grubunun-yorungedeki-boyutlari-ve-amacindan-endiseliyiz-1040517906.html>
- Polkowska, Małgorzata. 2021. "Space Tourism Challenges." *Review of European and Comparative Law* 45(2): 153-182.
- Porras, Daniel. 2019. "Anti-Satellite Warfare and the Case for an Alternative Draft Treaty for Space Security." *Bulletin of the Atomic Sciences* 75(4): 142-147.
- Puko, Timothy. 2021. "Who Are the World's Biggest Climate Polluters? Satellites Sweep for Culprits." *The Wall Street Journal*, 19 Ekim. <https://www.wsj.com/articles/who-are-the-worlds-biggest-climate-polluters-satellites-sweep-for-culprits-11634635980?mod=e2tw>.
- Remo John L. & Hans J. Haubold. 2014. "Threats from Space: 20 Years Of Progress." *Bulletin of the Atomic Scientists* 70(4): 85-93.
- Rincon, Paul. 2020. "Nasa Names Companies to Develop Moon Landers for Human Missions." *BBC News*, 30 Nisan, 2020. <https://www.bbc.com/news/science-environment-52465585>
- Roulette, Joey. 2021. "NASA's Lucy Launches on 12-Year Mission to jupiter's Trojan Asteroids." *The New York Times*, 16 Ekim, 2021. <https://www.nytimes.com/2021/10/16/science/nasa-lucy-launch.html>
- Sachklian, Harry A. Summer 1950. "Air Power and the Heartland." *Air University Quarterly Review* 4(1): 5-17.
- Sage, Daniel. 2014. *How Outer Space Made America: Geography, Organization and the Cosmic Sublime*. Farnham: Ashgate.
- Sage, Daniel. 2019. "Geographies of Outer Space: Progress and New Opportunities." *Progress in Human Geography* içinde, 43(2): 314-336.
- Sander, Oral. 2015. *Siyasi Tarih: 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.

Schmidt, Nicola. 2019. "The Political Desirability, Feasibility and Sustainability of Planetary Defense Governance." *Acta Astronautica* 156: 416-426.

Schmitt, Carl. 2020. *Kara ve Deniz*. Gültekin Yıldız. İstanbul: VakıfBank Kültür.

Schrogl, Kai-Uwe, Peter L. Hays, Jana Robinson, Denis Moura, Christina Giannopapa. 2015. *Handbook of Space Security: Policies, Applications and Programs*. New York: Springer.

Sharp, Joe. 2021. "Materials, Forensics and Feminist Geopolitics." *Progress in Human Geography* 45(5): 990-1002.

Smith, Adam. 2021. "China Plans Mass Rocket Launch to Divert Asteroid That Could Wipe Out Life On Earth." *Independent*, 20 Temmuz, 2021.

<https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/china-bennu-asteroid-rocket-earth-b1879582.html>

Sputnik. 2020. "NASA, US Space Force Roll Out Ten-Year Plan to Address Near Earth Asteroid Flybys." 2020. *Sputnik*, 6 Mayıs, 2020.

<https://sputniknews.com/20200506/nasa-us-space-force-roll-out-ten-year-plan-to-address-near-earth-asteroid-flybys-1079208665.html>

Sputnik. 2020. "Trump Yönetimi, Ay'daki Kaynakların Çıkarılmasını Öngören ve Rusya'yı Kapsamayan Uluslararası Anlaşma Hazırlıyor." 2020. *Sputnik*. 6 Mayıs, 2020. <https://tr.sputniknews.com/20200506/trump-yonetimi-aydaki-kaynaklarin-cikarilmasini-ongoren-ve-rusyayi-kapsamayan-uluslararasi-anlasma-1041979349.html>

Sputnik. 2019. "Trump Admits US Will Develop Offensive Space Capabilities." 2019. *Sputnik*. 13 Aralık, 2019. <https://sputniknews.com/20191213/trump-admits-us-will-develop-offensive-space-capabilities-1077569616.html>

Sputnik. 2021. "Rus Uzman Uyardı: Uzay Çöpleriyle İlgili Sorunlar Kritik Hale Gelebilir." 2021. *Sputnik*. 26 Ekim, 2021. <https://tr.sputniknews.com/20211026/rus-uzman-uyardi-uzay-copleriyle-ilgili-sorunlar-kritik-hale-gelebilir-1050195785.html>

Sputnik. 2020. "If Not Corona Then an Asteroid: 390-Metre Space Rock Closely Approached Earth Last Night." 2020. *Sputnik*. 27 Mart, 2020.

<https://sputniknews.com/20200327/if-not-corona-then-an-asteroid-390-metre-space-rock-closely-approached-earth-last-night-1078728237.html>

Sputnik. 2020. "Meteorites are Coming: Pastor Speaks of Apocalyptic Fireballs as Asteroid Flies Towards Earth." 2020. *Sputnik*, 8 Ağustos, 2020.

<https://sputniknews.com/20200808/meteorites-are-coming-pastor-speaks-of-apocalyptic-fireballs-as-asteroid-flies-towards-earth-1080104002.html>

Sputnik. 2021. "NASA'nın Uzaydaki Gözü Hubble Tekrar Arızalandı, Gözlemler Askıya Alındı." 2021. *Sputnik*, 28 Ekim, 2021.

<https://tr.sputniknews.com/20211028/nasanin-uzaydaki-gozu-hubble-tekrar-arizalandi-gozlemler-askiya-alindi-1050267068.html>

Sputnik. 2021. "ABD'li Gökbilimciler Uzay Araştırmaları İçin 100 Kat Daha Hassas Teleskop Gerektiğini Belirtti." 2021 *Sputnik*, 6 Kasım, 2021.

<https://tr.sputniknews.com/20211106/abdli-gokbilimciler-uzay-arastirmalari-icin-100-kat-daha-hassas-teleskop-gerektigini-belirtti-1050533347.html>

Strickland, Ashley. 2021. "Russian Crew Wraps Trailblazing Movie in Space, Safely Returns to Earth." *CNN*, 17 Ekim, 2021.

<https://edition.cnn.com/2021/10/16/world/russian-film-crew-return-to-earth-scn/index.html>

Taşkesen, Suat. 2009. "Dünyanın Kalbini Arayan Adam: Halford John Mackinder." *Batı'da Jeopolitik Düşünce* içinde, Derleyen Mustafa Serdar Palabıyık, 55-77. Ankara: Orion.

Tirben, Elif Gül. 2009. "Dünyaya Yeni Bir Bakış: Eleştirel Jeopolitik." *Batı'da Jeopolitik Düşünce* içinde, Derleyen Mustafa Serdar Palabıyık, 217-236. Ankara: Orion.

Tronchetti, Fabio, Liu Hao. 2015. "The 2014 Updated Draft PPWT: Hitting the Spot or Missing the Mark?" *Space Policy* 33: 38-49.

Tuathail, O Geraroid. 2000. "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft and Security at the Millenium." *Annals of the Association of American Geographpers* 90(1): 166-178.

United States Space Force. n.d. “United Space Space Force History.”

<https://www.spaceforce.mil/About-Us/About-Space-Force/History/>

UNOOSA. n.d. “About Us.” <https://www.unoosa.org/oosa/en/aboutus/index.html>

UNOOSA. 1966. “2222 (XXI). Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies” 19 Aralık, 1966.

<https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/outerspacetreaty.html>

U.S. Commercial Space Competitiveness Act, 51 U.S.C § 50301-50303, 2015.

<https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2262/text>.

Van Dijk, Teun A. 1997. “The Study of Discourse.” *Discourse As Structure and Process* içinde, 1-35. London: Sage Publications.

Yang, Maya. 2021. “Russia Admits to Anti-Satellite Missile Test But Denies Dangerous Behaviour.” *The Guardian*, 16 Kasım, 2021.

<https://www.theguardian.com/science/2021/nov/16/russia-defends-anti-satellite-missile-test>

Wang, Sheng-Chih. 2009. “The Making of New Space: Cases of Transatlantic Astropolitics.” *Geopolitics* 14(3): 433-461.

Weeden, Brian. 2019. “Space Governance at the Breaking Point?” *Ploughshares Monitor* 40(3): 13-15.

